

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**КАФЕДРА ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
ІНСТИТУТУ ПРАВА**

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

**МАТЕРІАЛИ
ДОПОВІДЕЙ, ВИСТУПІВ І ПОВІДОМЛЕНЬ
УЧАСНИКІВ
VII-го ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
КРУГЛОГО СТОЛУ**

3 грудня 2021 року

Львів
2021

УДК 340.12(062.537)

Д 36

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 15 грудня 2021 р.)*

Д 36 Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: Матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників VII-го Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 3 грудня 2021 р.) / Забзалюк Д. Є. (відповідальний за випуск) / *Львівський державний університет внутрішніх справ*. 2021. 204 с.

У збірнику розміщено матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників VII-го Всеукраїнського круглого столу «Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції», присвячених історико-теоретичним, конституційним, міжнародним та філософсько-правовим засадам державотворення та правотворення, галузевим проблемам зазначеного явища в контексті євроінтеграції.

Матеріали подані в авторській редакції. За дотримання авторських прав, достовірність інформації та коректність висновків відповідальність несуть автори.

УДК 340.12(062.537)

© Львівський державний
університет внутрішніх
справ, 2021
© Автори публікацій, 2021

З М І С Т

Атауш А. Є, Науковий керівник: Задаля Д. К МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	9
Балинська О. М. МОВА ПРАВА ЯК ВЕРБАЛЬНА АБСТРАКЦІЯ ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ	13
Барабаш О. О. РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	16
Барабаш О. О., Солодкевич В.І. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	21
Бідняк С. С. Науковий керівник: Наливайко Л. Р. НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ	27
Вітрук В. В. Науковий керівник: Голобутовський Р. З. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	30
Гаврильців М. Т., Рибак С. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ	32
Галамай О.З. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ЗВИЧАЮ У ПРАВАЗАСТОСОВНОМУ УГЛЯДІ	36
Гіль В., Сало Є. Науковий керівник: Наливайко О.І. ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА	39

Глуховець А. В. Науковий керівник: Наливайко Л. Р. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	42
Гоцій А. В. Науковий керівник: Задаля Д. К. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	44
Демків Р. Я. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	46
Єсімов С. С. ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ОСНОВА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	49
Єсіна П. С. Науковий керівник: Наливайко О. І. ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	53
Забзалюк Д. Є. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПАЛОМНИЦТВА В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЗАХІДНОМУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ	56
Здреник І.В. НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	59
Землянко М. С. Науковий керівник: Наливайко Л. Р. УЧАСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ: ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19	63
Ілюшик О. М., Гонсьор М. П. ПРОБЛЕМАТИКА ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ. ПАРТНЕРСТВО БІАРРІЦ	66
Карпенко Ю.В. Науковий керівник: Тополевський Р.Б.. ПРАВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД	71

Ковалів М. В. ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВИ	74
Кривицький А. С. ПРАКСЕОЛОГІЯ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	77
Кузнецова Л. В. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ	82
Лебедєва Ю.В. РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	84
Лепісевич П. М. ЗАПОРОЖЖЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У СУСПІЛЬНОМУ І ДЕРЖАВНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ (СЕРЕДИНА Й ДРУГА ПОЛОВИНА XVII СТ.). БОРОТЬБА ЗАПОРОЖЖЯ З КРИМСЬКИМ ХАНСТВОМ	88
Лозинський Ю. Р. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	92
Максимова М. К. ВІДПОВІДНІСТЬ ЧИННИХ ПРАВИЛ НОТАРІАЛЬНОЇ ЕТИКИ МІЖНАРОДНИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ	95
Мельник Н. В. САМООРГАНІЗАЦІЯ НАРОДУ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН	99
Мухай А. А. <i>Науковий керівник: Наливайко Л. Р.</i> ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ І ПОЗИТИВНІ ДІЇ ЯК МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РІВНОСТІ В УКРАЇНІ	103
Назар Ю. С. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ	

ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	107
--	------------

Наливайко О. І., Губарєва П. В. ПРИНЦИПИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	111
--	------------

Онишко О. Б. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ	114
--	------------

Панкевич О. З., Гаврильців М. Т. ДО 25-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: НЕЮВІЛЕЙНІ НОТАТКИ	119
---	------------

Панченко О.О. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОХОДЖЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА СПОЛУЧНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ	123
---	------------

Повалена М. В. АДАПТАЦІЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ	126
--	------------

Проць І. М. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	129
--	------------

Рудий Н. Я. ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НЕЙРОПРАВА	132
---	------------

Савайда О. І., Гілецька О. І. ЗНАЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОХОРОНИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ	136
---	------------

Савайда О. І., Черевко В.В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ	140
--	------------

Сахно А. А. Науковий керівник: Задаля Д. К. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА НАГЛЯДУ ЗА СТАНОМ ДОРІГ	143
Сергієнко Т. І. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	146
Сидор М. Я. РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	150
Сіромська Г. М. СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ЗА УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС 2017 РОКУ.....	153
Степаненко К. В. ДОТРИМАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У МЕХАНІЗМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	156
Стецюк Н.В. КОСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА КОРИННИХ НАРОДІВ В УКРАЇНІ (ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ)	159
Татусько Д. Р. Науковий керівник: Ковалів М. В. ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ	162
Твердохліб Я. О. Науковий керівник: Мінакова Є. В. ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ	165
Тополевський Р.Б. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ	167
Федіна Н. В., Пашко А. Я. ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ	

ВІДНОСИН В СУЧАСНОМУ СВІТІ	170
---	------------

Харін М. С. Науковий керівник: Задала Д. К. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	174
---	------------

Хитра О.Л., Марковський В.Я. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ КОНЦЕПЦІЇ COMMUNITY POLICING	178
---	------------

Шевців Ю. М. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ	182
--	------------

Шемет У. Р. Науковий керівник: Наливайко Л. Р. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	186
--	------------

Шерстюкова Л. В., Науковий керівник: Наливайко Л. Р. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	189
---	------------

Шишко В. В. ПРАВОГЕНЕЗ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА	192
---	------------

Юркевич Ю. М. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ	196
---	------------

Яремчук В. Д. ФЕНОМЕН НАЦІЇ: ЩОДО ДЕЯКИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ	200
--	------------

Атауш А. Є.
здобувач вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:
Задаля Д.К.
к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В Україні самоврядні традиції існують з часів Київської Русі (вічова демократія) і є частиною державотворчих процесів. За часів Київської Русі різні форми місцевого самоврядування (сільська, міська, регіональна) виникали і розвивалися на основі звичаєвого права. Так, на рівні регіону елементи самоврядування знаходили свій вияв у віче. Для вічової організації управління характерним було більш-менш чіткий розподіл повноважень між князем і вільним населенням регіону. Суб'єктом сільського самоврядування виступала сільська громада – верв, який об'єднував жителів декількох сіл, мав землю в колективній власності, представляв своїх громадян в відносинах з іншими громадами, феодалами, державною владою. Суб'єктом міського самоврядування виступали міські громади, які користувалися значною адміністративною, господарською і судовою автономією.

Дослідження магдебурського права здійснено у наукових та історичних роботах таких вчених, як: М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Липинський, М. Міхновський, В. Винниченко, І. Франко, М. Туган-Барановський, О. Романович-Славатинський, М. Палієнко, Ю. Панейко, С. Подолинський, В. Целевич, М. Стахів та ін.

Велике значення для подальшого розвитку державності і місцевого самоврядування в Україні мало магдебурзьке право, яке починає поширюватися на українські міста з середини XIV століття. Магдебурзьке право передбачало надання міській громаді можливості встановлювати модель місцевого самоврядування на прикладі управління німецьким містом Магдебургом і в деяких документах отримало назва німецького, або саксонського, права.

Характеризуючи правовий статус міст відповідно до магдебурзьким правом, вчені-дослідники вказують на дві їх категорії (групи). До першої відносяться Львів, Кам'янець, Київ – міста з повним обсягом магдебурзького права, де формувалися міські представницькі

органи влади – Рада з бургомістром (орган законодавчої та адміністративної влади) і лава з війтом (орган судочинства). Дані органи зі своїми службами складали міський магістрат, тому міста мали ще й назва – магістратські. Всі інші належали до категорії міст з неповним німецьким правом – так звані ратушні міста. П.І. Музиченко вказує на третю категорію – «приватновласницькі» міста з найменшими правами, які отримували привілеї на облаштування відповідно до Магдебурзького права, від свого пана – власника, який міг в будь-який час свавільно їх змінити або скасувати [5, с. 129].

У літературі немає єдиної думки про те, коли саме магдебурзьке право вперше прийшло на територію України. Так, Н.В. Каменська зазначає, що першим українським містом, яке отримало магдебурзьке право в 1299, став Новий Санч на Лемківщині (територія сучасних Польщі, Словаччини і Закарпатської області України) [3, с. 57]. Інший український фахівець в області історії українського державотворення та права П.І. Музиченко вважає, що першими містами, які придбали магдебурзьке право стали міста Закарпатської України, які перебували в той час у складі Угорщини. З 1329 р магдебурзьким правом користувалися Хуст, Вишково, Тячів [6, с. 72]. А.В. Батанов вказує, що вперше магдебурзьке право українському місту (Санок) було даровано Галицьким князем Болеславом-Юрієм в 1339 году [1, с. 161]. Магдебурзьке право надавалося містам Великим князем Литовським або Королем Польським і оформлялося так званими Магдебурзькими грамотами, які грали роль хартій (статутів) західноєвропейських міст.

Надалі і інші українські міста отримують можливість використання магдебурзького права: Львів (1356 г.), Кам'янець-Подільський (1374 г.), Стрий і ВладімірВолинський (1431 г.), Луцьк (1432 г.), Зняття (1442 г.), Мукачево (1445 г.), Рівне (1493 г.), Київ (1494 г.), Дубно (1507 г.), Острог (1528 г.), Любомиль (1541 г.), Тернопіль (1548 г.), Корсунь (1584 г.), Переяслав (1585 г.), Біла Церква (1588 г.), Чигирин (1592 г.), Богуслав (1620 г.), Стародуб (1620 г.), Чернігів (1623 г.), Ніжин (1625 г.), Вінниця (1640 г.) та інші. Всього за період 1572-1647 рр. українськими містами було видано понад 50 магдебурзьких грамот [2, с. 59].

Юридичними наслідками надання місту магдебурзького права були: скасування звичайних норм, виведення міста з-під юрисдикції місцевої адміністрації (феодалів, воевод, намісників і т. п.) і встановлення власного органу місцевого самоврядування – магістрату, який складався з двох колегій – ради (адміністративний орган) і лави (Судовий орган).

У грамотах польських королів, якими українськими містами дарувалось магдебурзьке право, встановлювалося, що король ліквідує «все інші права польські, литовські і російські і всі інші звичаї, які не узгоджуються з правом німецьким магдебурзьким» [3, с. 58]. Місто звільнялось з-під влади воєвод, панів, старост, судів, намісників і інших керуючих. У містах встановлювався свій власний суд. Жителі міст з магдебурзьким правом звільнялися від обов'язкової військової повинності, ряду податків і зборів. Городяни набували права на вільну торгівлю, володіння земельною власністю (раніше таке право належало тільки шляхті), «доступ» в хазяйські ліси і води для випасу худоби, будівництва, рибальства. Зобов'язані вони були лише постачати обоз для війська, сплачувати податок до державної скарбниці і невеликі податки на військові потреби.

З поширенням магдебурзького права зміни зазнала також система органів місцевого самоврядування. З'явилися нові органи місцевого самоврядування: магістрат – на чолі з бурмистром і судовий орган – лава, на чолі з війтом. Войт очолював міську владу і спочатку призначався королем. Його посада була спадковою, її можна було продати і купити [6, с. 73], згодом міста викупили спадкові войтовства і стали самі обирати дану посадову особу, з наступним затвердженням королем. Войт призначав свого заступника - лентвойта, в обов'язки якого входив нагляд за діяльністю магістрату. Войт спільно з населенням міста обирав раду, куди входило від 6 до 24 ратників (ратманов, райців), очолював її засідання, виконував поліцейсько-адміністративні функції. Радники вибирали зі свого складу від 2 до 12 бурмистров терміном на 1 рік. Разом з войтом бурмистри розглядали судові і адміністративні справи.

Спеціальний судовий орган – лава, до складу якого входив войт на правах голови і семеро лавників або присяжних. Лавники щорічно обиралися з числа заможних городян. Підсудність справи лаві в різних містах відрізнялася: в ряді міст лави розглядали як цивільні, так і кримінальні справи, в інших – тільки кримінальні, а розгляд цивільних справ відносилось до компетенції ради.

Жителі міст, які користувалися магдебурзьким правом, були юридично вільними і активно брали участь у самоврядуванні. У багатьох містах жителі брали безпосередню участь в роботі органів місцевого самоврядування. документи підтверджують факти такого представництва в Києві, Львові, Ніжині, Полтаві та інших містах. Однак корінне українське населення міст з магдебурзьким правом піддавалось різним формам дискримінації. Зокрема войтом міг стати тільки католик (коли велика частина населення українських міст була

православною), у Львові, наприклад, православні не могли займати жодної посади і були зобов'язані проживати в певному районі міста [6, с. 73]. Для городян-українців досить суворими залишалися мовні та культурні обмеження. Все це призводило до несправедливості, обмеженням і заборонам в сфері торгівлі, володіння власністю, судових рішеннях і т.д.

Оцінюючи значення магдебурзького права і його вплив на розвиток української державності і самоврядних традицій, можна погодитися з думкою П.П. Музиченко, який відзначав, що магдебурзьке право було формою своєрідною зовнішньої політичної колонізації, економічної експансії і засобом окатоличення українського населення з боку європейських держав [7, с. 70]. Однак не можна не відзначити і позитивні наслідки його існування в українських містах. Магдебурзьке право сприяло розширенню представницьких функцій в місцевому самоврядуванні, посилювало дорадчі тенденції в спілкуванні з народом, впливало на формування національних демократичних традицій [4, с. 71]. Завдяки магдебурзькому праву, склався особливий суспільний уклад, розвивалася торгівля, формувалася правова культура населення.

Отже, поширення магдебурзького права в Україні, його «націоналізація» і безпосередню участь в даному процесі місцевого населення дозволяє говорити про його важливу роль в розвитку української державності та місцевого самоврядування, а також вплив на подальшу кодифікацію українського права і становлення сучасного місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Батанов, О.В. Муніципальне право України: Підручник / Відповідальний редактор М.О. Баймуратов - Х.: «Одисей», 2008. - 528 с.
2. Грицяк, І. Місцеве самоврядування України в історії і сучасності // Вісник УАДУ. - 1996. - №1. - С. 54-61.
3. Камінська, Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз. - К., 2010. - 232 с.
4. Мархгейм, М.В., Никонова, Л.И. Конституционно-правовые трансформации народного представительства в современной Украине / М.В. Мархгейм, Л.И. Никонова. Монография. – Ростов-на-Дону, 2010. - 200 с.
5. Музиченко, П.П. История государства и права Украины. - Х.: «Одиссей», 2003. - 483 с.
6. Музиченко, П.П. Долматова, И.Н. История государства и права Украины. - 4.1. Х.: «Одиссей», 2003. - 288 с.

7. Музыченко, П.П. Магдебурзьке право в Україні // Юридический вестник. - 1994. - №3. - С. 65-71.

Балинська О.М.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОВА ПРАВА ЯК ВЕРБАЛЬНА АБСТРАКЦІЯ ПРАВОВОЇ ДІЙНОСТІ

Мову права можна вважати вербальною абстракцією правової дійсності. Однак не слід зводити це до сприйняття абстрактності мови права як характеристики, що означає її віддаленість від реального життя. У філософському розумінні абстрактність мови права передбачає сприйняття її як реальний результат правового мислення, результат абстрагування від правової дійсності (проекція останньої на площину вербального відтворення), а також сукупність усього поняттєвого у сфері права.

Вербальна абстракція правової дійсності має суб'єктивний характер. Право-творець у силу людської здатності до абстрактного мислення творить право як сукупність загальновідомих вербальних сигналів з високим ступенем узагальнення. Тому якість абстрактного мислення, а через нього і відображення правової дійсності залежить від якісних особистих характеристик суб'єкта мисленнєвих абстракцій.

Тобто абстракцію правової дійсності у широкому значенні можна вважати однією з основних операцій мислення, за якої думка відриває дещо від безпосередньо сприйнятого уявлення і зберігає для себе певну частину, щоби використовувати її на подальших етапах мислення. Наприклад, із уявлень про людину загалом опускається щось несуттєве для визначення правової основи її соціальної сутності. У вузькому значенні абстракція правової дійсності передбачає процес мислення, за якого ми відволікаємося від одиничного, випадкового, несуттєвого і виділяємо загальне, необхідне, суттєве, щоби досягти наукового об'єктивного пізнання. Тобто, не зупиняючись на одиничних характеристиках певного конкретного право-випадку, право (як абстракція) уособлює найбільш суттєве, що характерне для сукупності однотипних таких право-випадків. Саме абстракція правової дійсності є засобом утворення у праві певних загальноприйнятих терміно-понять.

Причому кожне таке терміно-поняття має два основні типи значення – предметне і смислове. Предметне значення (денотат) – це сам об’єкт, що позначається цим поняттям (предмет, явище, процес тощо). Смислове значення (конотат) – це його зміст, що сприймається в процесі його розуміння; іншими словами, сукупність сутнісних ознак, властивостей, характеристик об’єкта, який позначається цим знаком.

На перший погляд видається, що визначити предметне і смислове значення різноманітних терміно-понять не так вже і складно. Однак насправді може виникнути дуже багато непорозумінь і навіть конфліктів через те, що люди не чітко визначилися зі структурою значення мовних (висловлених, почутих або прочитаних) категорій. Це зумовлено тим, що у процесі правової комунікації соціальні суб’єкти застосовують мовні вислови (знаки), які є: 1) багатозначними; 2) неточними; 3) незрозумілими [5].

Багатозначність (полісемія) передбачає наявність у знака декількох значень, що можуть бути навіть абсолютно різними. Здебільшого мовні знаки є багатозначними (залежно від контексту їх застосування), що яскраво проявляється, наприклад, у трактуванні якоїсь події чи слів у засобах масової інформації. Мабуть, це є однією з причин, коли процес розгляду будь-якої кримінальної справи не супроводжується коментарем: правові знаки правоохоронців журналісти можуть абсолютно не так трактувати.

Ще однією сферою прояву багатозначності розуміння правових знаків можна вважати ситуацію, в якій задіюється механізм перекладу іноземних понять. У таких ситуаціях від перекладача іноді залежить остаточний результат вирішення справи. Тому від нього вимагається не тільки вільне володіння мовою, з якої та якою робиться переклад, а й здатність здійснювати компаративне зіставлення специфіки правових систем держав, що стали учасниками певної правової ситуації. Перекладач має вміти не просто дослівно перекладати, а враховувати особливості культури, правових звичаїв і т. д. держав, громадяни яких задіяні у право-випадку.

При цьому цілком можливо, що у правничій термінології однієї мови немає ідентичного за змістом «іноземного» або іншого терміна, який передає значення «іншомовного» терміна. В таких випадках спеціалісти рекомендують використовувати такі три способи подолання ситуації неперекладних правничих термінів: 1) запозичення, 2) роз’яснення, 3) термінотворення [2]. Таким чином збагачується лексичний запас правників новими терміно-поняттями, а

правова культура суспільства – знанням, а отже, й розумінням іншої знаковості.

Другою причиною непорозумінь чи конфліктів у правовій комунікації соціальних суб'єктів, як було зазначено вище, є неточність мовних знаків. Неточним мовний вислів вважається тоді, коли його предметне значення не можна чітко визначити; такий вислів вказує на нечітко визначений клас предметів чи явищ. Такі вислови, на жаль, часто використовують:

- як у законотворчості (це насамперед оцінювальні поняття і визначення, що виражають лише соціальне значення певних явищ (наприклад, такі, як «тяжкі наслідки», «малозначимі діяння» та ін.) або мають спеціально-юридичний характер (наприклад, «джерело підвищеної небезпеки», «юридична особа» тощо), які нелегко зрозуміти юридично невідповідній людині без спеціального тлумачення),

- так і в правореалізаційних актах (коли, наприклад, зі слів свідків записують словесний портрет злочинця із використанням висловів на кшталт: «молодий чоловік», «високий», «симпатичний» і т. п.).

Третьою «вадою» правових знаків, оформлених у нормах права, є незрозумілість (часто використовують відповідник – неясність), що передбачає неможливість встановлення чіткого значення мовного вислову. Така недосконалість змісту правової норми трапляється, коли в ній зустрічаються вирази типу «і так далі», «та інші», «тощо».

За наявності багатозначних, неточних чи незрозумілих висловів-знаків можуть виникати аналогічні (багатозначні, неточні) варіанти їх сприйняття.

До певної міри вербальні правові знаки можна вважати термінами, що точно і однозначно визначають чітко окреслені спеціальні поняття суспільного життя і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери – юриспруденції. Семіотико-правове трактування поняття «термін» можливе через сприйняття його не лише в граматичному і формально-логічному, а й у матеріальному значенні. У даному випадку йдеться про дослівне сприйняття омонімічного перекладу слова «термін» (лат. – terminalus від terminus) як «межа», «закінчення», «обмеження», де правовий термін покликаний не лише відображати й називати специфіку правового поля і правових відносин, а й установлювати чіткі межі дій і вчинків право-споживача з метою регулювання його правової поведінки.

До того ж, можна говорити про знак як про функцію. Наприклад, Ж. Бодріяр наділяв знаки соціальною функцією

перспективи, розрізнення, сегрегації, споживання, обміну, диференціації, відтворення і редукції тощо [3]. Тобто правовий знак виступає своєрідним еквівалентом правової дійсності (або її частини), відтворюючи, редукуючи, диференціюючи і структуруючи її як систему знаків та окреслюючи перспективи розвитку.

Як бачимо, правовий знак не є чимось абстрактно-символічним, навпаки, це чітко означений матеріальний носій інформації, акумульованої і сформульованої у вербальній формі, що є зрозумілим для носія певної правової культури, в межах якої й побутує цей знак. Можна говорити про триєдину форму його прояву: вербальну (з іконографічним відтворенням змісту), мисленнєву (аналогічну до попередньої, через втілення у тому ж словесному варіанті, але усному) і поведінкову (як послідовну діяльнісну чи бездієву інтерпретацію двох попередніх форм). Правовий знак як феномен має своє змістове наповнення, наділений соціальними функціями, як будь-яке інше поняття може бути багатозначним, неточним і незрозумілим для сприймача, але однозначно впливовим і здатним забезпечити своєрідну психологічну тяглість історії народу та відобразити колорит національної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Бігун В. Мовно-правничі аспекти зовнішньоекономічних договорів (контрактів). *Юридичний журнал*. 2004. № 2. С. 25-33.
2. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ: Основи, 2004. 230 с.
3. Саміло Г. О. Проблеми тлумачення правових норм: навч.-метод. посіб. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2670/1/Samilo_Problems_of_interpretation.pdf

Барабаш О. О.

доктор юридичних наук,
професор кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Україна є правовою державою, в якій права і свободи людини належать їй від народження. Діти потребують особливого захисту й охорони з огляду на свою фізичну та розумову безпорадність. Захист прав дитини може здійснюватись на двох рівнях: міжнародному та

внутрішньодержавному.

Міжнародно-правовий захист прав дітей може здійснюватись за кількома напрямками: розробка резолюцій, конвенцій для підготовки міжнародних стандартів у галузі прав дитини; створення спеціального контрольного органу захисту прав дитини; сприяння приведенню національного законодавства у відповідність до міжнародних зобов'язань (імплементативна діяльність); надання міжнародної допомоги через Дитячий фонд ООН. Так, 9 листопада 2021 р. відбулася зустріч заступниці Міністра освіти і науки Віри Рогової з регіональним радником Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) з питань освіти Пармосіве Боббі Сообрайаном. Метою зустрічі стало обговорення планів діяльності Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні на 2022–2027 роки, національних та регіональних пріоритетів в освіті, діяльності шкіл в умовах пандемії [1].

Наразі визначено пріоритетні напрями співпраці МОН та ЮНІСЕФ у сфері освіти на 2022–2027 роки. А саме:

- розвиток інклюзивної освіти, зокрема підтримка розроблення й імплементатії Національної стратегії освіти осіб з особливими освітніми потребами;
- доступ до освіти в умовах конфлікту, зокрема підтримка імплементатії Національного плану дій з реалізації Декларації про безпеку шкіл;
- розроблення і впровадження державної політики щодо раннього розвитку кожної дитини від народження;
- цифрова трансформація освіти та розвиток дистанційного навчання;
- комунікаційна підтримка трансформацій освітнього сектору та створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу [1].

Одним з найважливіших напрямів діяльності правозахисних міжнародних організацій є створення та юридичне закріплення міжнародних стандартів, відповідно до яких будуються засади державної політики у сфері захисту дитинства.

Зараз існує низка міжнародно-правових документів у галузі захисту прав дітей, які згодом імплементуються в національне законодавство демократичних держав. Серед таких актів чільне місце посідає основний документ у сфері захисту прав дітей – Конвенція про права дитини (ООН, 1989) [2].

Своєю чергою національні механізми захисту прав дітей мають досить різноманітні прояви та виражаються в діяльності державних органів, громадських організацій, установ. Велику роль у

цьому процесі відіграє такий внутрішньодержавний правозахисний інститут як інститут уповноваженого з прав дитини [3]. Варто нагадати, що перша країна, яка 1981 року згідно з актом «Про Омбудсмана у справах дітей» створила цей інститут, – Норвегія. Норвезький Омбудсман є незалежним захисником прав, свобод та законних інтересів дітей. На цей час інститути омбудсмена із захисту прав дитини створені й ефективно діють у низці країн Європи, Латинської Америки, Канади та інших держав [4].

У юридичних джерелах виділяють кілька моделей дитячих омбудсманів. Перша серед них – «парламентський омбудсман» – формується на підставі закону та здійснює свою діяльність у безпосередньому контакті з парламентом. Така форма характерна, наприклад, для Швеції, Норвегії, Ісландії, Перу, Великобританії, Люксембургу та ін. Ця модель поширюється на омбудсманів, уповноважених на підставі чинного законодавства, та на омбудсманів, уповноважених на підставі законодавства про охорону прав дитини. Останній вид уповноваженого з прав дитини діє в Австрії, де правовий статус неповнолітніх закріплено в низці правових актів.

Наступною формою дитячого омбудсмана є виконавчий омбудсман. Він створюється рішенням виконавчої влади. Така форма характерна для Франції, Італії тощо. Інша назва – суспільний, неурядовий омбудсман, формується з ініціативи неурядових об'єднань. Відмінною рисою цього омбудсмана є повна незалежність від державних структур, але при цьому його можливості значно звужені у зв'язку з обмеженням доступу до документації державних органів та установ. Цей тип характерний для Ізраїлю.

Ще одним внутрішньодержавним способом захисту прав дитини є ювенальна юстиція. У сучасній юридичній науці ювенальну юстицію розуміють у широкому й вузькому значенні. У широкому значенні до її системи зараховують і судові, і несудові органи, які здійснюють юрисдикційні функції (наприклад, комісії у справах неповнолітніх та захисту їхніх прав; органи опіки та піклування тощо). У вузькому значенні під ювенальною юстицією розуміють систему спеціалізованих судових органів, призначених для розгляду справ, у яких бодай однією стороною є неповнолітній [5].

Зараз існує чотири моделі ювенальної юстиції: англо-американська, континентальна, скандинавська та азійська [6].

Англо-американська модель ювенальної юстиції бере свій початок у США, коли 1899 року було створено перший ювенальний суд. Треба відзначити, що специфіка правової системи США накладає свій відбиток і на функціонування ювенальної юстиції – регулювання

цього інституту належить до компетенції штатів.

Прикладом континентальної моделі може бути система ювенальної юстиції ФРН. Вона ґрунтується на застосуванні передусім виховно-педагогічних заходів до неповнолітніх правопорушників, і тільки за умови їх вичерпання – до кримінально-правових санкцій.

Для скандинавської моделі ювенальної юстиції характерна відсутність спеціальних ювенальних судів. Їх роль виконують соціальні служби, які беруть безпосередню участь у розслідуванні правопорушень, скоєних і самими неповнолітніми, і щодо них.

Ще одна модель ювенальної юстиції – азіатська – є доволі цікавою у своїх способах реалізації. Так, у Японії, країні, яка реципувала концепцію ювенальної юстиції в США, вдалося домогтися справді ефективного її функціонування, а рівень підліткової злочинності знизився до мінімуму [7].

Отже, ознайомившись із зарубіжним досвідом використання ювенальної юстиції, можна конкретизувати, що діяльність ювенальних структур спрямована насамперед на перевиховання, реабілітацію та ресоціалізацію неповнолітніх, внаслідок чого посадові особи органів ювенальної юстиції мають мати знання в галузі педагогіки, соціології, підліткової психології, кримінології, віктимології, юриспруденції. Наявність таких систем спеціалізованих органів у державі дає змогу набагато ефективніше та більш детально орієнтуватися у становищі дітей, враховуючи їхні вікові особливості, також правильно і своєчасно реагувати і на будь-які порушення прав дитини, і на порушення дитиною норм закону.

Також варто зазначити, що в різних державах функціонують громадські інститути, які надають дітям та підліткам правову, психологічну, соціальну допомогу на локальному рівні і в такий спосіб втілюють у життя норми міжнародного права щодо надання безпечних та необхідних умов для життєдіяльності дітей. Наприклад, у Швеції існує широкий спектр громадських організацій, головне завдання яких полягає в підтриманні та наданні допомоги дітям. Наприклад, одна з них – «Права дітей у суспільстві» – пропонує такі форми підтримки, як чергова телефонна та електронна лінії; громадська організація «Друзі» бачить своє завдання в боротьбі з тими, хто, обравши собі жертву, намагається її систематично принижувати [6].

Своєрідним внутрішньодержавним механізмом захисту прав дитини можна визнати державну політику у створенні сприятливих умов для дітей з особливими потребами. Ця категорія дітей найбільш гостро потребує піклування та забезпечення прав задля виключення їх дискримінації, а сім'ї, які виховують таких дітей – у додатковій

матеріальній підтримці з боку держави. При цьому слід зазначити, що цей вектор державної політики є предметом пильної уваги з боку ООН та інших міжнародних організацій. Міжнародна спільнота прийняла вже низку міжнародно-правових актів, спрямованих на захист прав людей з особливими потребами, зокрема й освітніми, таких як: Європейська соціальна хартія, Декларація про права інвалідів, Всесвітня програма дій щодо інвалідів та інших, які присвячені дотриманню основних прав сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

Потрібно сказати, що способи та методи державного захисту дітей з особливими потребами залежать від моделей соціальної політики держави: соціально-демократичної (Швеція), консервативної (Німеччина), ліберальної (США) та азіатської (Китай, Японія). У соціально-демократичній моделі значну частину витрат на соціальні потреби бере на себе держава. Держава несе основну відповідальність за соціальне благополуччя своїх громадян і є основним виробником соціальних послуг. Особливості консервативної моделі полягають у тому, що держава, як правило, відповідає лише за видачу соціальної допомоги одержувачам за соціальне забезпечення, але не організовує соціальних послуг. Ліберальна модель (США, Великобританія) характеризується мінімальною участю держави в соціальній сфері. Фінансову основу реалізації соціальних програм формують приватні заощадження та приватне страхування, а не кошти державного бюджету [8].

Резюмуючи вищевикладене, можна сказати, що на сьогодні у світі існує безліч внутрішньодержавних механізмів забезпечення розвитку дітей, які є продовженням міжнародно-правового захисту прав дітей. Зарубіжний досвід захисту прав дітей демонструє, що держави займаються пошуком найбільш ефективних та дієвих механізмів для боротьби з порушенням дитячих прав і свобод задля створення сприятливої атмосфери життєдіяльності неповнолітніх відповідно до міжнародно-правових стандартів.

Список використаних джерел:

1. МОН та ЮНІСЕФ обговорили спільні плани на 2022–2027 роки. *Урядовий портал*. 2021. 10 листоп. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-ta-yunisef-obgovorili-spilni-plani-na-2022-2027-roki> (дата звернення: 11.11.2021).
2. Конвенція про права дитини: міжнар. док. від 20.11.1989. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 11.11.2021).

3. Банах С. В. Функції омбудсманів у сучасному світі: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Маріуполь, 2014. 236 с.

4. Марцеляк О. В. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні. *Право України*. 2003. № 10. С. 44–48.

5. Закоморна К. О. Інститут омбудсмана як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 20 с.

6. Дакал А. Зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей: роль інституту омбудсмана у справах дітей. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 211–219.

7. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2004. 36 с.

8. Рудік О., Лазарева Л. Інститут спеціалізованого і місцевого омбудсмана як механізм захисту прав людини: зарубіжний досвід. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03\(10\)/11romlzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03(10)/11romlzd.pdf) (дата звернення: 11.11.2021).

Барабаш О. О.

доктор юридичних наук,

професор кафедри загально-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Солодкевич В.І.,

здобувач вищої освіти Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА

У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ:

НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У разі виникнення суперечок, конфліктів чи якихось інших спірних питань громадяни звертаються до співробітників органів внутрішніх справ, розраховуючи на їхню чесність та справедливість як свого роду арбітрів. Тож на правоохоронні органи покладаються особливі кваліфікаційні вимоги. Суспільство також очікує від них неухильного виконання морально-етичних вимог, тому у сфері регулювання відносин працівників правоохоронних органів із цивільним населенням існує чимало нормативних документів щодо

питань професійної етики.

Принагідно зазначимо, що етика (грец. *ethika*, від *ethos* – звичай, правило) – філософська наука, яка досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі, її прояви в різноманітних сферах діяльності. Предметом етики є мораль як форма особистісно-суспільної свідомості і моральність, тобто реальні взаємини між людьми, які відповідають чи суперечать принципам добра. В етиці розрізняють два види проблем: питання про те, як людина має поводитись у типових ситуаціях (нормативна етика, яку іноді називають практичною філософією); теоретичні питання, які тільки опосередковано пов'язані з практикою (походження, природа і сутність моралі) [1, с. 135–136]. Професійна етика – розділ етичної науки, що досліджує специфіку моралі в умовах професійної діяльності [2].

Професійна етика – це термін, який використовують на позначення системи професійних моральних норм (наприклад, «професійна етика юриста»), а також напрямів етичних досліджень щодо підстав професійної діяльності. Професійна етика юриста є тим видом прикладної етики, що оснований на взаємозв'язку та взаємозумовленості правових і морально-етичних принципів, норм, правової та моральної свідомості, будучи одночасно специфічним проявом моралі. Вона охоплює всю сукупність тих конкретних морально-етичних принципів та настанов, що застосовуються у правоохоронній та правозастосовній діяльності юриста [3, с. 4]. Професійна етика – це сукупність певних обов'язків та норм поведінки, що підтримують репутацію професійних груп у суспільстві. Серед завдань професійної етики є виявлення моральних норм, суджень та понять, що характеризують людей як представників певної професійної діяльності.

Професійна етика виробляє вимоги, норми та стандарти, характерні для певних видів діяльності. Вона також має навчати принципів моралі, прищеплювати етичні підвалини й уявлення, морально виховувати працівників. Етика покликана духовно розвивати, допомагати людям правильно поводитися в суспільстві, спілкуватися в робочому колективі. Професійна етика вчить дотримуватися моральним ідеалів, які, втім, можуть відрізнятися в різних видах діяльності. На ці ідеали працівник має рівнятися, виконуючи свою професійну діяльність. Кожна професія має свою специфічну систему і внутрішню структуру, і залежно від цього той самий вчинок можна розглядати як моральний чи аморальний, залежно від конкретної ситуації.

Професійна етика є системою моральних принципів, норм та правил поведінки фахівця з урахуванням особливостей його професійної діяльності та конкретної ситуації. Професійна етика має бути невід’ємною складовою частиною підготовки кожного фахівця. Однак, на нашу думку, професійна етика, як правило, стосується тільки тих видів професійної діяльності, в яких є залежність людей від дій професіонала, тобто коли наслідки чи процеси цих дій істотно впливають на життя та долю інших людей чи людства.

Відтак можна зробити висновок, що етикет співробітника правоохоронних органів має нормативний, імперативний характер та є важливою умовою функціонування правоохоронних органів. Особливо вагомим є те, що професійна етика у сфері правоохоронних органів влади має нормативно-правовий характер. Особливості професійної етики працівника правоохоронних органів визначаються основною сутністю їхньої діяльності. Наприклад, у ст. 3 Конституції України вказано, що людина, її права та свободи є найвищою цінністю. Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина – обов’язок держави [4], який лягає на плечі передусім правоохоронних органів, і це визначено положеннями національного та міжнародного права. Так, 17 грудня 1979 року резолюцією 34/169 на 106-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН було прийнято Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (англ. Code of Conduct for Law Enforcement Officials) [5]. У восьми статтях цього документа та коментарях до них закріплено основні морально-правові норми, що регулюють професійну діяльність та професійне спілкування працівників правоохоронних органів. Цей документ можна розглядати як міжнародний кодекс професійної моралі співробітників правоохоронних органів.

Зауважимо, що передовий зарубіжний досвід є, безумовно, цінним для України. Зокрема, одним із напрямів у галузі сприяння зміцненню довіри до співробітників поліції, об’єктивному та принциповому розгляду складних морально-правових ситуацій є створення етичних комітетів при поліцейських департаментах, інститутах юридичного профілю, юридичних центрах. Прикладом може бути Центр з питань етики у правоохоронній діяльності, створений 1992 року при Інституті з підготовки керівного складу правоохоронних органів (Center for Law Enforcement Ethics, Institute for Law Enforcement Administration (ILEA)), штат Техас, США. Основне завдання Центру – увага до етичних питань, що виникають у поліцейській діяльності, вивчення етики професійного боргу, розробка

стратегій етики ділових відносин у підрозділах поліції, інструментів ухвалення ефективних рішень для виконання службових обов'язків. Особливий інтерес у роботі Центру викликає щорічна конференція «Сучасні проблеми та етика», вручення щорічної премії в галузі професійної етики та програма підготовки інструкторів-тренерів з етики. Основна мета Центру полягає в тому, щоб відстоювати благородну місію поліції, надаючи майданчик для дискусій з питань розв'язання етичних проблем у демократичному суспільстві, та поліпшувати відносини між поліцією і громадянами у вигляді служби, освіти та діалогу [6].

Аналіз досвіду та практики підготовки кадрів поліції в зарубіжних країнах свідчить, що вивчення основних категорій та норм професійної етики, засвоєння морального змісту праці співробітників поліції, формування умінь ефективно розв'язувати етичні проблеми сприяють моральному становленню співробітника правоохоронних органів. З огляду на це, заслуговує на увагу думка зарубіжних дослідників, що «етична підготовка в поліцейській академії включати має містити три основні компоненти: 1) вивчення характеру етичних дилем у правоохоронній діяльності; 2) етичний аналіз та прийняття рішень; 3) управління ризиками з погляду етики» [7]. Отже, службовий етикет співробітника правоохоронних органів важливий для забезпечення належного державного режиму як способу здійснення державної влади, працівник правоохоронних органів, юрист як працівник державної служби є сполучною ланкою між державними органами та громадянами. Його професійні дії, виважені рішення спонукають інших дотримуватись встановленого правопорядку.

Високий рівень службового етикету працівника правоохоронних органів сприяє успішному вирішенню спільних завдань, які стоять перед юридичними службами. Норми етикету зобов'язують ефективно виконувати обов'язки, сумлінно ставитись до державної служби, працювати творчо та натхненно. При цьому службовий етикет удосконалюється завдяки засвоєнню співробітниками правоохоронних органів загальнолюдських цінностей, культури та національного духу права, подоланню бюрократизму в юридичних структурах, який залишився у спадок від тоталітарного режиму.

У сучасних умовах розвитку України як демократичної держави до співробітника правоохоронних органів висувається низка специфічних моральних вимог. Частково вони містяться у службових нормативних документах, а частково виробляються в процесі накопичення службового досвіду та складання службових традицій, з

огляду, зокрема, на морально-психологічний клімат колективу співробітників тієї чи іншої служби правоохоронних органів. В узагальненому вигляді моральні вимоги до співробітника правоохоронних органів можна згрупувати так:

1. Постійне вдосконалення професійної майстерності, знань у галузі службової етики, підвищення загальної культури, розширення інтелектуального кругозору, творче освоєння необхідного у службі вітчизняного та зарубіжного досвіду.

2. Глибоке розуміння значущості своєї соціальної ролі та важливості високого професіоналізму, високий ступінь усвідомлення своєї відповідальності перед суспільством та державою як працівника правоохоронної системи. Адже від правоохоронців чи не найбільше залежать суспільна безпека, охорона життя, здоров'я та захист громадян.

3. Розумне і гуманне використання наданих законом працівникові правоохоронних органів прав у строгій відповідності до принципів соціальної справедливості, цивільного, службового та морального обов'язку.

4. Принциповість, мужність, безкомпромісність, самовідданість у боротьбі зі злочинністю, об'єктивність та неупередженість у ухваленні рішень.

5. Бездоганність особистої поведінки на службі та в побуті, чесність, непідкупність, турбота про професійну честь, суспільну репутацію працівника правоохоронних органів.

6. Свідома дисципліна, старанність, професійна солідарність, взаємодопомога, підтримка, сміливість та морально-психологічна готовність діяти у складних ситуаціях, здатність до розумного ризику в екстремальних умовах.

Наведені далі вимоги дають досить наочне уявлення про ті моральні якості, які мусить мати співробітник правоохоронних органів: любити свою Батьківщину і бути патріотом, шанобливо ставитися до держави та громадян, бути непідкупним і відданим; ставлення до оточення має бути скромним, спокійним; співробітник повинен пишатися своєю професією, поважати себе та навколишніх, бути справедливим, вимогливим, чесним, ввічливим, порядним, доброзичливим і завжди готовим прийти на допомогу; під час виконання своїх прямих службових обов'язків співробітник має виявляти мужність, витримку, самовладання, стійкість, рішучість, вимогливість, дисциплінованість, принциповість, сміливість, ініціативність, творчий підхід, чесність, старанність, самостійність тощо.

Отже, професійна етика співробітника правоохоронних органів – галузь етичної науки, що вивчає систему моральних норм та принципів, які діють у специфічних умовах взаємин людей у сфері певної професії; це специфічна сукупність і загальних етичних норм, і особливих норм професійної моралі, які мають аналітично-рекомендаційний характер. При цьому професійна етика правоохоронців принципово відрізняється від етики абсолютної більшості інших професій (виняток становлять фахівці деяких професій, що пов'язані зі здоров'ям та життям людей чи постійним ризиком) тим, що звертає особливу увагу на важливість почуття обов'язку перед людьми. Одна з основних відмінностей моралі від інших форм суспільної свідомості полягає в тому, що її норми не є строго обов'язковими, вони надають право широкого вибору тлумачень тих або інших моральних правил і регулюються тільки силою впливу суспільної думки. Але щодо вимог, які висувуються до правоохоронних органів, то ці умови в багатьох випадках виявляються недостатніми, а етичні норми набувають тут обов'язкового характеру та забезпечуються адміністративними санкціями.

Список використаних джерел:

1. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
2. Короткий термінологічний словник з професійної етики. URL: <http://pe.ptngu.com/slovnyk.html> (дата звернення: 30.10.2021).
3. Професійна етика юриста: навч.-метод. посіб. (у схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
5. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 30.10.2021).
6. Center for Law Enforcement Ethics. URL: <https://www.cailaw.org/media/files/ILEA/ethics-center.pdf> (viewed on 30.10.2021).
7. Gleason T. Ethics Training for Police. URL: <https://www.policechiefmagazine.org/ethics-training-for-police/> (viewed on 30.10.2021).

Бідняк С.С.
здобувач вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:
Наливайко Л.Р.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ

Складність різноспрямованих чинників, що діють у глобальному міжнародному середовищі, вимагають створення нових концептуальних підходів до безпеки. Сучасний технологічний, економічний, інформаційний розвиток призвів до появи широкого спектра загроз нового типу й підсилив дію вже відомих загроз, таких як тероризм, «неспроможні» держави, розповсюдження зброї масового ураження, кібертероризм. Це посилює невизначеність міжнародного простору безпеки, а в деяких випадках провокує міжнародних акторів на випереджувальне застосування силової політики [5, с. 8]. Сучасні безпекові загрози мають тенденцію перетворюватися на транскордонні й транснаціональні, а загрози економічного та екологічного характеру є глобальними за своєю природою.

У вітчизняній юридичній науці проблему нормативно-правового забезпечення національної безпеки та оборони України на різних етапах становлення та розвитку нашої держави, досліджували, зокрема: О. Бантишев, Ю. Барабаш, В. Білоус, А. Гриценко, А. Дацюк, А. Єзеров, С. Здіорук, Є. Ковальов, Ю. Ковбасюк, О. Користін, О. Литвиненко, М. Левицька, В. Ліпкан, М. Мельник, Н. Нижник, Г. Новицький, С. Погребняк, Г. Пономаренко, В. Пилипчук, Г. Ситник, А. Семенченко, С. Чумаченко та ін. Актуальними для формування сучасних поглядів щодо конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є напрацювання таких авторів, як: Ю. Бисага, В. Буткевич, І. Дахова, Ю. Ірха, І. Панкевич, О. Скрипнюк, М. Хавронюк.

Значні зміни в безпековому середовищі Європи та України, зафіксовані протягом останніх років, свідчать не лише про зростання рівня реальних і потенційних загроз національній безпеці, але й про зміну їх структури. Парадигма безпеки з 90-х рр. XX століття до початку XXI століття відображає зміни в самому характері загроз

безпеці людини: від глобалізаційного (наприклад, розповсюдження ядерної зброї, наркотиків, СНІД, екологічні проблеми, бідність) до сконцентрованості на невійськових компонентах безпеки через поступове зменшення актуальності загрози знищення людства від ядерної зброї та перенесення фокусу з безпеки держави на людину [2, с. 42]. Такий поступовий перехід у сприйнятті загроз, пріоритетів безпеки та інструментів її забезпечення став початком змін способу мислення та основ безпекових систем співпрацюючих країн-партнерів. Проголошений ще у 1994 р. ООН концепт *human security* сьогодні стає «знаменником реформування» безпекового сектору в демократичних державах, а найбільш прогресивним підходом до сприяння соціальному розвитку вважається підхід, заснований на дотриманні прав людини, який передбачає розширення можливостей людей знати свої права, вимагати їх дотримання, а також підвищення потенціалу та відповідальності певних за це осіб та установ [4, с. 9, 11].

Зміни безпекової ситуації в Україні в останні роки відбулися на тлі зовнішньої агресії з боку РФ, ускладнення економічної ситуації та радикалізації суспільних інтересів. В таких умовах вирішення питань безпеки людини може бути неосновним завданням, фокус уваги буде приділений традиційній державній безпеці, яка в першу чергу спрямована на захист територіальної цілісності та незалежності, на посиленні національного безпекового й оборонного потенціалу тощо. Проте, нами попередньо зверталася увага на некоректності відокремлення безпеки людини від державної безпеки та доведена взаємопов'язаність цих компонентів, доповнення одне одним. Той факт, що чисельні порушення прав людини в Україні зафіксовані саме з початку окупації Криму та бойових дій на Сході України, визначив для України, за твердженням Л. Дубчак, «нові обставини дисбалансу між цінністю верховенства права та реальністю» [1, с. 61].

Аналіз оцінки імплементації Національної стратегії у сфері прав людини (2016-2019) дає підстави узагальнити наступне: попри певний прогрес в деяких напрямках (наприклад, у сфері запобігання домашньому та ґендерно обумовленому насильству), за такими напрямками, як протидія дискримінації, захист прав національних меншин і корінних народів, право на охорону здоров'я, забезпечення прав громадян України, які проживають на окупованих територіях, захист прав переселенців, констатовано негативні тенденції та навіть певного регресу [3, с. 15]. За оцінкою правозахисників, включно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини, Національна стратегія та План дій в частині, яка стосується збройного конфлікту, виконані менше ніж на третину.

Новітні виклики для прав і свобод людини в умовах сучасних безпекових загроз з'явився після оголошеної пандемії через поширення коронавірусної інфекції COVID-19, яка стимулювала входження багатьох країн у комплексну багатовимірну кризу. Запроваджені через пандемію обмеження задля захисту громадського здоров'я, зупинення поширення вірусу та захисту особливо вразливих груп населення становили загрозу для прав людини, оскільки держави законодавчо обмежили в рамках своїх юрисдикцій право на свободу, особисте життя, власність тощо.

Аналіз сучасних викликів правам і свободам людини дає підстави стверджувати про те, що найбільшими загрозами для прав людини (окрім пандемії, спричиненої розповсюдженням COVID-19) залишаються міжнародний тероризм, проблема зовнішніх конфліктів, економічні кризи тощо. До того ж, у контексті необхідності забезпечення безпеки людини на загальнодержавному рівні та з огляду на важливість мінімізації кількості загроз національній безпеці, сьогодні пріоритетного значення набуває інтеграція України у глобальний безпековий простір, налагодження дієвого міжнародного, регіонального та двостороннього співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Дубчак Л. М. Державна політика України у сфері захисту прав людини в умовах подолання відкритої зовнішньої агресії. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 10. С. 60-64.
2. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова ; за ред. К. А. Кононенка. Київ : НІСД, 2013. 56 с.
3. Оцінка імплементації Національної стратегії у сфері прав людини (2016-2019) / за заг. ред. С. Колишко, О. Кривко та ін. Київ, 2020. 307 с.
4. Підхід, заснований на дотриманні прав людини, у Білорусі, Молдові та Україні: регіональне дослідження та практичний посібник із застосування ППЛ організаціями громадянського суспільства. 92 с.
5. Скрипнюк О. В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 5-11.

Вітрук В.В.

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Голобутовський Р.З.

д.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сьогодні в Україні питання захисту дітей вважається одним із важливих на нинішньому етапі державотворення. Однією із умов є удосконалення законодавства у сфері притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності. Україна прагне удосконалити своє законодавство до рівня міжнародних стандартів захисту прав і свобод неповнолітніх осіб, головними з яких є – конвенція ООН про права дитини 1989 року.

На доктринальному рівні питання адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб, досліджувалися в працях таких вчених, як Д.М. Бахрах, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєць, О.М. Якуба та ін.

Загалом, адміністративна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності у формі негативного реагування уповноважених органів на вчинені протиправні дії фізичної особи [3]. Адміністративними правопорушеннями являються протиправні навмисні або вчинені з необережності дії або бездіяльність, внаслідок яких створюється порушення громадського порядку; також наноситься шкода приватній особі.

Чинний КУпАП встановлює загальне правило, що до осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративне правопорушення, застосовувати заходи впливу, які передбачені ст. 24-1 КУпАП, до яких відноситься: зобов'язання публічно попросити вибачення у потерпілого, попередження, догана або суворая догана, передача неповнолітніх під нагляд батькам [1]. До адміністративної відповідальності підлягають особи, які ще не досягли на момент вчинення правопорушення 16-річного віку.

Особи, які не досягли віку 16 років згідно з КпАП України, є малолітніми і юридичній відповідальності, у тому числі адміністративній, не підлягають, оскільки визнаються нездатними усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності спрощений, що

створює умови для його оперативного і економічного використання. Слід звернути увагу на те, що між правопорушником і органом, який накладає стягнення, відсутні службові відносини, що характерно для дисциплінарної відповідальності.

Адміністративна відповідальність урегульована нормами адміністративного права, в яких наводиться повний перелік адміністративних проступків, адміністративних стягнень і органів, уповноважених застосовувати їх. Заходи впливу мають виховний характер і можуть бути застосовані до неповнолітніх, які скоїли адміністративний проступок, у віці 16-18 років, якщо орган адміністративної юрисдикції дійде висновку, що виправлення правопорушника можливе без застосування до нього суворішого адміністративного стягнення [2]. У сукупності ці заходи утворюють систему, що складена з урахуванням збільшення тяжкості примусових заходів – від менш суворих до суворіших.

Найменш суворим заходом є зобов'язання публічно або в іншій формі *вибачитись* перед потерпілим. Публічність вибачення при цьому полягає у здійсненні його не тет-а-тет (тобто неповнолітній і потерпілий), а у присутності інших осіб. Питання про форму публічного вибачення вирішує орган адміністративної юрисдикції з урахуванням усіх обставин справи і побажань потерпілого.

Попередження – суворіший захід виховного впливу, що полягає в усному оголошенні органом адміністративної юрисдикції офіційного від імені держави осудження неповнолітнього правопорушника і його поведінки, яка виявилась у скоєнні адміністративного проступку, що не становить значної суспільної небезпеки.

Догана або сувора догана є заходами морально-психологічного впливу, які застосовуються до неповнолітніх правопорушників у разі систематичного невиконання ними встановлених правил поведінки і скоєння правопорушень, що свідчать про формування анти-суспільної установки. Догана або сувора догана є жорстокішими заходами стягнення, ніж попередження неповнолітнього. Вони супроводжуються офіційним від імені держави суворим засудженням неповнолітнього правопорушника і скоєного ним діяння.

Передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, що їх замінюють, складається з накладення на вказаних осіб органом адміністративної юрисдикції зобов'язання з посилення виховного впливу на неповнолітнього правопорушника: здійснення культурно-виховних заходів; роз'яснювальної роботи; систематичного контролю поведінки неповнолітнього та ін. Під особами, що замінюють батьків, розуміються усиновителі, опікуни і піклувальники.

Зауважимо також, що скоєння адміністративного проступку неповнолітнім є обставиною, що пом'якшує відповідальність. Пояснюється це тим, що неповнолітні загалом не мають стійкої психіки, достатнього життєвого досвіду, навичок правочинної поведінки, не завжди усвідомлюють шкоду від заподіяного, легко піддаються впливу інших осіб, особливо старших за віком, що часто стають організаторами або підбурювачами правопорушень, ураховується також, що неповнолітні легко піддаються виховному впливу і можуть виправитись без застосування до них жорстких заходів адміністративного стягнення [3].

Отже, зазначені вище актуальні питання що до адміністративної відповідальності неповнолітніх свідчать про недоліки правового регулювання та потребують подальших наукових розробок. На сьогодні є прийняття Кодексу України про адміністративні проступки, який би відповідав нормам міжнародних демократичних стандартів. В частині удосконалення правової регламентації провадження у справах про адміністративну відповідальність неповнолітніх, можемо вважати, що до вимог міжнародних стандартів повинно відбутися з урахуванням законодавчих напрямків реформування інституту адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 01.12.1984 року № 8073¹-X (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради Української РСР (БВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
2. Горбач О.В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх, батьків. : дис.. 2006 р. – 215 с.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року. – Логос, 2001,- Ч.1. – С. 42-63.

Гаврильців М.Т.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Соломія РИБАК

здобувачка вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ

Після проголошення незалежності України відбулася кардинальна переоцінка цінностей у сфері гуманістичної

спрямованості державного регулювання і визнання фундаментальних юридичних цінностей, таких як справедливість, право, свобода, рівність, гідність тощо. Разом з тим, гідність людини є первинною та визначальною для всіх людських цінностей.

Право на людську гідність обґрунтовується різними науковими концепціями, провідна роль серед них належить природно-правовій доктрині, яка веде свій початок від філософів-теологів і просвітителів XIII–XVIII ст.ст. Саме завдяки цій доктрині людська гідність набула значення соціальної цінності найвищого рівня, а тому природне право на людську гідність цілком закономірно претендує на визначальне значення у системі прав і свобод людини і громадянина.

Юридична наука ще не досягла однотайності у питаннях соціально-правової природи людської гідності. Деякі вчені зазначають, що людська гідність є однією з багатьох свобод людини; інші стверджують, що гідність є її позитивним правом. Деякі автори розглядають право людини на гідність як засадниче щодо інших прав людини, оскільки воно реалізується через одночасне застосування разом з іншими правами і свободами громадян. Учені також розглядають право на людську гідність як абсолютне, тобто таке, що охороняється від усіх інших суб'єктів права, які у зв'язку з цим співіснують у певному правовому режимі. На думку деяких дослідників, гідність людини треба розуміти у двох значеннях: в об'єктивному – як визнання і повагу до особи з боку оточуючих, та у суб'єктивному – як усвідомлення особою свого суспільного становища [1, с. 60]

Предметом багатьох досліджень є людська гідність як основоположна філософська, правова та психологічна категорія. Вона слугує критерієм загальної оцінки особистості як гідної або недостойної людини. *Гідність* відноситься до числа прав людини, під якою етимологічно розуміють «сукупність високих моральних, світоглядних, професійних якостей людини, які дають їй підстави для самоповаги, для усвідомлення своєї суспільної цінності, громадянської ваги» [8, с. 192]; «одна з основних позитивних ознак людини як особистості; міра ствердження в людині особистісного начала, що психологічно постає як належний рівень самооцінки і дійовий механізм самоконтролю, що спирається на чітке розрізнення особою припустимого для неї і неприпустимого» [9, с. 119].

Сучасні дослідники пов'язують гідність людини з її особистістю як сукупністю високих моральних якостей і повагою цих якостей в самій собі, високим інтелектуальним розвитком. Хоча сьогодні в багатьох правових актах зафіксована повага людської гідності, проте

ступінь дослідженості українськими та закордонними дослідниками природи людської гідності є неадекватним існуючій потребі. В. Корженко наголошує, що гідність є тією якістю людини, що визначає її людськість. Із втратою гідності сучасна людина як особистість втрачає не лише статус особистості, але якості людськості взагалі [4, с. 302].

На думку П. Рабіновича, гідність людини – це її достоїнство, тобто цінність людини як такої, самої по собі (самоцінність) – незалежно від будь-яких її біологічних чи соціальних властивостей. З цього випливає і засада рівності всіх людей з огляду на їхню гідність. Гідність – це моральна риса, яка відображає унікальну природу людини. З моменту народження кожної людини її гідність є однаковою – рівною – з гідністю всіх інших людей. Усвідомлення цього кожною людиною приводить до формування у неї почуття власної гідності [6, с. 21].

Феномен гідності людини пов'язується в основному з цінністю людини та оцінкою її значення і місця в суспільстві та державі. Сприйняття себе та оточенням на основі певного еталону перетворюється на оціночні судження морального чи правового характеру, що створює підстави для зворотного позитивного або негативного зворотного зв'язку на поведінку людини. Ці вимоги стають особистими нормами дій лише у випадку, коли вони спираються на внутрішні переконання людини в їх корисності не тільки для неї самої, але й, передусім, для інших людей [5, с. 5].

У Преамбулі до Загальної Декларації прав людини 1948 року зазначено: «визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру» [2]. Відтак, кожна людина, якій притаманна людська гідність, володіє абсолютним і безумовним правом на її захист.

Загальна декларація прав людини проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (ст. 1), всі люди рівні перед законом без будь-якої різниці (ст. 2) [2].

Змістом права на повагу до гідності людини є законодавче встановлена і гарантована державою сукупність норм, які надають кожній людині впевненість у своїй суспільній цінності, можливість усвідомлювати себе як особистість, поважати власні моральні принципи й етичні норми, наполягати на повазі до себе інших людей, державних органів та їх посадових і службових осіб, а також вимагати, щоби будь-які сумніви щодо її моральних якостей і етичних принципів були належним чином обґрунтовані [7, с. 345].

Через пізнання суті людської гідності, поєднаної з такими соціально-правовими феноменами, як свобода, справедливість, рівність, треба підходити до розуміння природи інших прав людини і розкриття їх юридичного змісту. Філософсько-правова природа цього явища обумовлює формування поглядів на невідчужуване, природне право людини на повагу до своєї гідності. Бачення глибинної суті людської гідності можливе не лише через розуміння норм моралі або етики, а й завдяки її трактуванню як цінності у праві. Така можливість з'являється у зв'язку із закріпленням поняття «гідність» у конституціях і законах різних держав та пов'язана із судовим тлумаченням відповідних положень [10, с. 105].

У Конституції України увагу людській гідності безпосередньо приділено у ст. 3, положеннями якої гідність людини визнано однією з найвищих соціальних цінностей в Україні, та у ст. 28, якою встановлено заборону піддавати будь-яку людину катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, а також без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідям. Відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [3].

Право на повагу до людської не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Конституція України прямо забороняє: катування людини; жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність поводження з людиною; застосування покарань, які є жорстокими, нелюдськими або такими, що принижують гідність людини; медичні, наукові чи інші досліді щодо людини без її вільної згоди. Наведена конституційна норма є відтворенням положень, які містяться у ст. 5 Загальної декларації прав людини [2].

Таким чином, право людини на повагу до гідності – це законодавчо встановлена і гарантована державою сукупність норм, які надають кожній людині впевненість у своїй суспільній цінності, можливість усвідомлювати себе як особистість, поважати власні моральні принципи й етичні норми, наполягати на повазі до себе інших людей, органів публічної влади та їх посадових службових осіб.

Список використаних джерел:

1. Вдовіченко С., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 5. С. 60-70.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 89.

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Корженко В. Філософія виховання: зміна орієнтацій: монографія. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. 304 с.
5. Падафет Ю.Г. Гідність людини як ключова державноуправлінська цінність. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 2 (45). С. 1-7.
6. Рабінович П. М. Право людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
7. Римаренко Ю.І., Шемшученко Ю.С. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи, теорія та практика. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Ін-т законодавства при ВРУ, Ун-т сучас. знань, Маріуп. держ. гуманіт. ун-т., 2006. 738 с.
8. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / [за заг. ред. проф. В.В. Дубічинського.]. Харків: ВД «ШКОЛА», 2011. 1008 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / [під ред. В.І. Шинкарука]. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
10. Шишкіна Е. Людська гідність у контексті конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 1. С. 105–111.

Галамай О.З.

аспірантка кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ЗВИЧАЮ У ПРАВОЗАСТОСОВНОМУ УГЛЯДІ

Багатовимірність сучасного світу та прискорені темпи розвитку суспільних відносин вимагають швидкісного реагування на виклики сьогодення та вдосконалення з боку держави та суб'єктів права зокрема. Розвиток суспільних відносин пришвидшеними темпами дозволяє на природно-правовму рівні державі удосконалюватися за рахунок дієвих перевірених часом методів та форм реагування на таку сучасну вимову суспільства. Тут мова ведеться про сталі, хоча й забуті природно-правові категорії, а саме про звичай.

Процес інтеграції та веркор розвитку України на європейську правову систему, передбає формування ефективної, стабільної, заможної, правової, демократичної держави. Цей процес інтеграції йде паралельно із розвитком правової держави, що дозволяє опиратися на природно-правову концепцію права.

Формування такої правової держави відбувається, перш за все, у сфері здійснення правосуддя, досягненні демократичних принципів в діяльності низки державних органів, в дотриманні судівської неупередженост під час творення своєї діяльності, та в процесі, якої можна використовувати різноманітні (легальні) елементи та джерела права, які притаманні (допустимі) для нашої держави.

Сред таких дієвих елементів, які допомагають в правозастосовній діяльності можна виділити звичай. Безперечно, існування звичаю нас цікавитиме з позиції природно-правового права. Особливості досліджуваного нами звичаю в праві, будуть розглядатися та відображатимуться з позиції природно-правого (правозастосовного) угляду.

Знання і різновиди спеціалізацій в різних галузях, які були накопичені за тривалий період часу, стали настільки об'ємні, що потребують встановлення найбільш досконалих, сталих уявлень, тобто загально-ідейних природних знань. Саме такими знаннями може виступати звичай.

Понять «звичаю» є декілька, ми зупинилися на одному із них, близькому по свої сутності до наших поглядів. Отже, звичай – це основна форма регулювання поведження, правила поведінки, які склалися внаслідок їх практичного застосування протягом тривалого часу серед людей і уособлювали собою підсумок історичного досвіду для ефективності майбутнього чи майбутніх рішень.

Існують й інші точки зору щодо визначення звичаю. Нас безпосередньо цікавитиме існування звичаю в праві, тобто правовий звичай в площині природно-правого угляду під час здійснення правозастосовної діяльності. Історична сутність звичаю (особливо ментальна його характеристика) та його природні компоненти, безперечно, через призму оціночних явищ, в подальшому однозначно покращить діяльність правової системи нашої держави, в тому числі й судівської діяльності.

На нашу думку, звичай в праві можна розглядати як додатковий та короткий перелік природничих постулатів, які можуть слугувати та бути використані в професійній діяльності юриста. Однак, саме природні основи потребують повноцінної уваги для повноти юридичних знань, вмінь та навичок, які потрібні для прийняття

правового (з позиції позитивного права) й справедливого (з позиції природного) рішення.

Проте недоліком такого природного розуміння даного явища є те, що всі ці знання досліджувалися без визначення самої сутності та значення звичаю в праві, який може застосовуватися в правозастосовному угляді.

Основним та особливим в звичаї, є те, що він в правозастосовному угляді допомагає правозастосовцю якісно та всебічно розібратися в конфліктній ситуації, що вподальшому ефективно відображається в результатах такої діяльності.

Чіткі уявлення правознавця про правозастосовний угляд, про його види та межі має важливе значення для правової системи в цілому, і для правозастосовної діяльності зокрема. Оскільки, дана діяльність державних органів чи правотворця, постійно пов'язана із углядом (інколи вважають та асоціюють дане поняття із суб'єктивністю, що частково містить раціональне зерно), що дозволяє йому врахувати індивідуальні особливості аналізованої справи. Проте, тут потрібно зауважити, що використання звичаю в правозастосовному угляді, який використовується лише з суб'єктивності може призводити до свавілля чи правового нігілізму. Й тому, щоб запобігти такому негативному явищу, потрібно враховувати як суб'єктивну так і об'єктивну сторону зазначеного природно-правового явища.

Так, звичайно, зміст правової норми має в більшості загальний характер, проте, який правознавцю потрібно конкретизувати чи персоніфікувати стосовно тієї чи іншої ситуації чи події. Можна частково вважати, що це певна законна об'єктивна прогалина, згідно якої правозастосувач може діяти.

Як ми вже зазначали щодо суб'єктивного елементу використання звичаю, то він, на нашу думку, полягає в тому, що в процесі вибору можливого варіанту розв'язання справи, відбувається певний творчий (правотворчий) чи навіть особистісний характер, яким користується правознавець. А як нам відомо це площина саме природно-правового права, до якого й належить наш звичай.

Список використаних джерел:

1. Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України // Держава і право: 36. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 36. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. С. 225-230.

2. Коновалова В.О. Версія: концепція і функції в судочинстві Х.: Консум, 2000. 176 с.

3. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Амстердам-Київ. 2006. С.28 - 31.

4. Костицький М.В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.

Гіль В., Сало Є.

здобувачі вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Наливайко О.І.

к.ю.н., доцент, страший науковий співробітник

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Теорія держави і права – теоретико-правова навчальна дисципліна, вивчення якої покликане забезпечити засвоєння студентами загальнотеоретичних юридичних знань, найважливіших правових понять державно-правових явищ і категорій, оволодіння професійною юридичною лексикою. Саме в теорії держави та права розробляються основні категорії та поняття, без яких неможливе вивчення галузевих наук. Саме цим визначається її місце у системі підготовки майбутнього юриста та зумовлюється актуальність дослідження її ролі у підготовці майбутнього юриста.

Роль теорії держави та права в підготовці майбутнього юриста розглядається як у окремих наукових статтях, так і у рамках навчальних курсів з даної дисципліни. Зокрема, до даної проблематики зверталися Г.О. Саміло, К.Г. Волинка, В.Г. Гончаренко, О.В. Зайчук, М.В. Цвік та багато інших вітчизняних правників.

Основні завдання вивчення теорії держави та права полягають у наступному: засвоєння загальнотеоретичних знань про правові явища в суспільстві; вироблення умінь та навичок їх комплексного аналізу та оцінки з урахуванням сучасних демократичних процесів та потреб формування в Україні соціальної, демократичної, правової держави та громадянського суспільства, як це закріплено Конституцією України [1]; отримання в результаті відповідної світоглядної та професійної підготовки. Відповідно до зазначених завдань теорії держави і права як навчальної дисципліни та будується її структура.

Об'єкт пізнання теорії держави і права збігається з об'єктом юридичної науки в цілому, але від інших юридичних наук теорія

держави і права відрізняється своїм предметом, тобто сферою, в межах якої ця наука вивчає всю державно-правову надбудову суспільства [2, с. 3].

Теорія держави та права має власний предмет дослідження. Вона вивчає найзагальніші закономірності виникнення, розвитку й функціонування державно-правових явищ [3, с. 6]. Це сутнісні властивості держави і права в їхньому понятійно-термінологічному вираженні. При дослідженні державно-правової дійсності думка спрямована на вивчення таких аспектів держави та права, які дозволяють визначити їх сутність та сформулювати основні, загальні для всієї юридичної науки поняття, категорії, терміни. Таким чином, теорія держави і права – наука про загальні закономірності розвитку держави і права, їх сутнісні властивості та соціальне призначення, що виробляє загальні юридичні поняття та категорії.

Якщо аналізувати місце теорії держави та права в системі юридичних наук, то, перш за все, слід визнати, що залежно від предмета дослідження та сфери наукового пізнання всі юридичні науки, навчальні дисципліни поділяються на такі основні групи: історико- та теоретико-правові; галузеві; міжгалузеві. Особливе місце у системі юридичних наук займає міжнародне право. Процес формування нових галузей знання здійснюється постійно. Так, у групі теоретико-правових наук здійснюється процес появи як самостійних наук правової компаративістики, юридичної конфліктології, юридичної техніки, правової семіотики, юридичної герменевтики, юридичної онтології, юридичної антропології тощо.

Сьогодні право вивчається як цілком самостійне, самодостатнє явище, гідне мати власну теорію, втілену в науку та навчальну дисципліну. І водночас ні в кого немає сумнівів щодо взаємозв'язку і взаємовпливу права та держави.

На нашу думку, вивчення теорії держави та права покликане сформувати: високий рівень громадянської свідомості, патріотизм, знання прав та дотримання обов'язків громадянина; готовність використовувати юридичні засоби для захисту прав і свобод людини, зміцнення національної державності;

солідарність із концептуальними вимогами конституції та законодавства, принципами правової держави; готовність до активного використання юридичного інструментарію у розвиток власної ініціативи у правовій сфері; повагу до чинного права та законодавства, критичний аналіз, формулювання пропозицій, спрямованих на їх удосконалення, оптимізацію; самооцінку успішності у навчанні, у правовій діяльності.

Теорія держави та права виробляє здатність до соціальної взаємодії та міжособистісної комунікації, володіння діловим, ефективним стилем роботи; вміння впливати у процесі правового впливу; вміння працювати у колективі, формування лідерських якостей, правової активності; цілеспрямованість у досягненні поставлених завдань у правовій сфері; знання вимог професійної та корпоративної етики, готовність вступати у відповідність з цими вимогами; здатність та готовність до особистісного та професійного самовдосконалення; професійна поведінка, заснована на єдності систематизованих безпробільних знань про право та юридичний досвід.

У ході вивчення дисципліни формується вміння планувати нормотворчу діяльність, здатність аналізувати її ефективність; навички розроблення проєктів нормативних правових актів; вміння формулювати правові норми та нормативні приписи; виявляють здатність виявляти та аналізувати фактичні обставини, що спричинили за собою юридично значущі наслідки; здатність здійснювати вибір та оцінку юридичних норм, аналізувати дію норми права у часі, у просторі, по колу осіб; формуються навички тлумачення норми права, оцінювання вірного співвідношення між «літерою» та «духом» закону та здатність складати правозастосовні акти та інші юридичні документи, а також визначати елементи складу правопорушення. Відбувається вироблення організаторських якостей щодо ефективного управління на різних рівнях державно-правової структури; організувати обговорення юридичної проблеми, дискусію, підготовку та прийняття рішення. Таким чином, теорія держави та права формує юридичне мислення й відповідну свідомість, визначає правову поведінку, впливає на індивідуальну, групову та масову психологію. Знання основ державно-правового життя необхідно не тільки як елемент гуманітарної освіти, а й для визначення свого вибору в житті [1, с. 14].

Отже, теорія держави та права вивчає феномен права у всьому його розмаїтті, а також інші соціальні явища, які тісно пов'язані з ним. Вивчення теорії держави та права є базисом для подальшого становлення майбутнього юриста як професіонала з високим рівнем правової культури та правової свідомості. Формування професійних навичок майбутнього юриста без опанування теорії держави та права є неможливим.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 64.

2. Теорія держави і права: Навч. посіб. – Київ: МАУП, 2003. 240 с.
3. Теорія держави і права: Навчальний посібник. – Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.

Глуховеря А.В.

здобувач вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Наливайко Л.Р.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Прийнята 28 червня 1996 року Конституція України стала однією з головних подій новітньої історії нашої країни. Ця подія проголосила і гарантувала якісно новий статус особи, суспільства і держави, втілюючи в Основному Законі національну ідею української державності, визначила пріоритетні форми безпосередньої демократії, забезпечив принципово іншу систему державної влади та місцевого самоврядування, підвела підсумки розвитку українського суспільства і держави.

Прийняття конституції в кожній країні загалом вважається вагомим досягненням нації у її прогресі та самовизначенні. Але велич кожної Конституції, її важливості для народу та держави виявляється в дії, у процесі її виконання. Це стосується і Конституції України, її виконання та дотримання залежить від багатьох факторів, перш за все від волі народу і кожного з громадян України, від органів державної влади та місцевого самоврядування, від народних депутатів, депутатів міських і сільських рад, державних і муніципальних посадових осіб, від політичних партій та громадських організацій [1, с. 167].

Реалізація Конституції України не може бути зведена до окремих дій у межах правового процесу. Це набагато глибше, ґрунтовно і складніше. Суть такої реалізації полягає насамперед у соціальному призначенні Конституції, яка поєднує якість нормативного акта та політико-правового документа. Отже, реалізація Конституції в єдності всіх її сторін забезпечує не лише конкретні правові результати, бажану поведінку суб'єктів конституційно-

правових відносин, а й досягнення цілей та інтересів конституційного регулювання. Такими соціальними інтересами є здійснення повновладдя українського народу, його консолідація, забезпечення вищого розвитку всіх етносів, що проживають на території республіки, реалізація різноманітних економічних, соціальних, екологічних та інших програм, забезпечення прав і свобод всіх громадян України.

Отже, конкретизація та розвиток її положень у чинному законодавстві мають першорядне значення для реалізації Конституції. Це не означає, що це суперечить положенню про те, що Конституція є законом, що безпосередньо застосовується. Він містить статті, в яких обґрунтовано необхідність прийняття законів, спрямованих на розкриття і покращення розуміння їх змісту.

Ці статті можна розділити на дві групи: перша група містить статті, в яких безпосередньо йдеться про необхідність прийняття відповідних поіменно перерахованих законів; друга група містить статті, які передбачають, що положення Конституції мають бути конкретизовані в законах, але сам закон не називається [3, с. 718].

Після прийняття Конституції України 1996 р. і введення її в дію ВРУ як єдиний орган законодавчої влади в Україні мала прийняти майже 50 законів, які випливають з Основного Закону. Йдеться річ про основні закони в різних сферах соціальної практики. Проте більшість з них так і не були прийняті; значну частину НПА не було наведено відповідно до норм Конституції.

Найскладнішою проблемою реалізації чинної Конституції України є її перехідний характер відповідно до перехідного періоду в розвитку нашої держави та нашого суспільства. В Україні досі існує дещо змішаний тип держави і суспільства, змішана форма правління, змішана форма парламентських виборів (мажоритарно-пропорційна система) тощо. Відповідно, Україна шукає низку державно-правових інституцій, прийнятих як сьогодні, так і в перспективі [2].

Отже, проблематика втілення Конституції, безумовно, не обмежується сферою правової розробки законів і підзаконних актів. Ця проблема охоплює, по суті, усі сторони життя суспільства, зокрема виховання свідомості, правової культури, розширення та поглиблення демократії, підвищення рівня правоохоронної діяльності та ін. Проблему неможливо звести лише до її дії як нормативно-правового акта. Це також безпосередньо впливає на правосвідомість. Конституція має значний потенціал, який не вичерпується продовж усього терміну дії. Під впливом Конституції утворилися переконання громадян про необхідність участі в управлінні державними і суспільними справами, дотримання правових норм, повагу до прав і законних інтересів

громадян.

Список використаних джерел:

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / Відп. ред. В.Ф. Погорілко: Монографія. – К: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 652 с.
2. Бабенко К.А. Політичні чинники впливу на процес реалізації Конституції України. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/423-politichni-chinniki-vplivu-na-protses-realizatsiji-konstitutsiji-ukrajini.html>
3. Крусян А.Р. Науково-практична парадигма конституційних перетворень в Україні. *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України, НУ ОЮА. – Одеса : Юрид. л-ра, 2011. Вип. 62. С. 717-727.*

Гоцій А.В.

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:

Задаля Д.К.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність конституційно-правової відповідальності має значний вплив для практики конституційного права, так як вона є дієвою запорукою охорони Конституції України. Без послідовного вирішення проблематики цього питання складно обговорювати розвиток конституційного права. Дивлячись на те, що в Україні останнім часом розповсюджується практика, коли достроково припиняють повноваження сільські, селищні, міські голови рішеннями місцевих рад, в судах часто поновлюються голови у своїх повноваженнях, відміняючи рішення рад, виникає потреба у диспуті щодо застосування конституційно-правової відповідальності в практиці.

Даною проблемою займалося багато вчених, зокрема: Ю.Г. Барабаш, П.Е. Недбайло, М.В. Вітрук, М.А. Боброва, Т.Д. Зражевська, Д.Т. Шон, М.М. Колосова, Ю.М. Тодика, В.О. Лучин, А.А. Червяцова, Д.А. Липінський, М.В. Баглай, С.А. Авак'ян, І.М. Шаповал, Л.Р. Наливайко, В.В. Бойцова та ін.

Конституційно-правова відповідальність – це вид юридичної відповідальності, який є самостійним, регулюється державою та українським народом, має порядок реалізації, який встановлюється на законодавчому рівні реалізації, сутність якої виявляється в потребі зазнавати суб'єктом, який вчинив конституційно-правовий делікт, негативних правових наслідків, які передбачені конституційним законодавством, з метою захисту Конституції, стабільності конституційного ладу, прав і свобод особи в Україні [1].

Не дивлячись на те, що конституційним правом встановлені окремі підстави конституційно-правової відповідальності та зумовлюються специфічні конституційно-правові санкції, конституційно-правова відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності на сьогодні не є легалізованою на конституційному рівні. Цей аспект не просто погано впливає на правозастосовний практиці, але й особливо заважає новому поліпшенню законодавчого регулювання даного інституту права та покращує його теоретико-концептуальний розвиток. Це показує, наскільки аналіз конституційно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності є актуальним.

Як самостійний вид юридичної відповідальності конституційно-правову відповідальність характеризують особливі об'єкти конституційного правопорушення: влада, суверенітет, територіальна цілісність держави, розподіл повноважень, права і свободи індивіда та ін. Це найбільш важливі, основоположні цінності українського суспільства і посягання на них самим негативним чином впливає не тільки на окрему особу, а на все суспільство та державу в цілому [2, с. 654]. Особливістю конституційно-правової відповідальності є також те, що правові підстави цього виду відповідальності містяться не у єдиному спеціальному законі, як це властиве іншим видам юридичної відповідальності, а у Конституції та конституційному законодавстві України.

Є безліч різних загальнотеоретичних поглядів щодо формулювання поняття і змісту конституційно-правової відповідальності. Її визначають як міру державного примусу, що базується на правовому і суспільному засудженні правопорушення і виявляються у встановленні для правопорушника визначених негативних наслідків [3]. Наприклад: примусове застосування законодавчо закріплених конституційних санкцій до суб'єктів конституційно-правових відносин у разі, якщо вони не виконують свої конституційні обов'язки чи за зловжиток конституційними правами; обов'язок суб'єкта конституційно-правових відносин нести

відповідальність за невідповідність юридичної значимої поведінки тій, що визначена йому диспозиціями цих норм, наділений можливістю застосування уповноваженою інстанцією мір державного впливу; юридичний контакт між сторонами, при якому суб'єкт зобов'язується відповідати.

Отже, конституційно-правова відповідальність – це вид соціальної та юридичної відповідальності, що наявний у галузі конституційно-правових відносин, передбачається нормами конституційного права, характерна тим, що має специфічне коло суб'єктів, механізм реалізації та санкції і полягає у примусовому застосуванні засобів впливу за протиправне діяння, виступає найважливішою гарантією реалізації і захисту Конституції у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта.

Список використаних джерел:

1. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. 2009. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Kcm7-1SH7M0J:www.kul.kiev.ua/images/chasop/2009_2/60.doc+&cd=8&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
2. Ткаченко Ю.В. Особливості конституційно-правової відповідальності. *Форум права*. 2013. № 3. С. 652-656.
3. Конституційно-правова відповідальність: практичні аспекти. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/konstytutsiino-pravova-vidpovidalnist-praktychni-aspekty/>

Демків Р. Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Зростання кількості резонансних дорожньо-транспортних пригод, аварійності та дорожнього травматизму є чи не проблемою номер один для України. Відтак безпека під час дорожнього руху залишається однією з найбільш виразних в нашій країні.

Підґрунтям забезпечення безпеки дорожнього руху, передусім, є низка нормативно-правових актів, затверджених на законодавчому рівні, які виступають у ролі юридичних регуляторів та формують

національне законодавство з безпеки дорожнього руху. Основоположну роль серед цих нормативно-правових актів відіграє Конституція України [1], Кодекс України про адміністративні правопорушення [2], Кримінальний кодекс України [3], Закон України «Про дорожній рух» [4], Закон України «Про Національну поліцію» [5], Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила дорожнього руху» [6].

При цьому всі законодавчі акти в сфері дорожнього руху можна умовно розділити на дві підгрупи: ті, що регламентують організацію дорожнього руху, а також ті, що регламентують діяльність патрульної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Окрім законодавчих актів, з метою регулювання правовідносин у сфері дорожнього руху, існують також підзаконні акти. В підзаконних актах, як правило, формулюються завдання, що потребують першочергового вирішення, включаючи вимоги щодо зміцнення правопорядку. Ряд загальнообов'язкових правил у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, недодержання яких тягне застосування підрозділами патрульної поліції заходів адміністративного примусу, встановлюється також в указах Президента України та постановах і розпорядженнях Кабінету Міністрів України. Водночас, переважна більшість правових норм, що регулює діяльність патрульної поліції в сфері дорожнього руху, міститься у відомчих нормативних актах Міністерства внутрішніх справ України. Зауважимо, що на сьогодні проблема відомчого правового регулювання продовжує залишатись гострою темою для наукових дискусій. Так, наприклад, представники крайнього негативного ставлення до відомчих актів взагалі не вважають їх джерелом права, називаючи їх «бюрократичним звичаєвим правом», що не передбачене та не санкціоноване законом. Однак, враховуючи той факт, що Закон України «Про Національну поліцію» та інші законодавчі акти визначають повноваження Національної поліції лише в загальному вигляді, застосовувати їх без конкретизації практично неможливо. У цьому і полягає значення відомчої нормотворчості.

Також правову основу забезпечення безпеки дорожнього руху у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху складають також міжнародні правові акти, ратифіковані в установленому порядку, а також двосторонні та багатосторонні договори.

Залежно від юридичного змісту приписів загальнообов'язкові правила в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху можна поділити на чотири підгрупи: зобов'язуючі, забороняючі, уповноважуючі та рекомендаційні. Зобов'язуючі правила містять

владні вимоги до працівників транспортних підприємств або громадян вчинити певні дії, зазначені в них. Забороняючі – вказують на неприпустимість певної поведінки під страхом застосування впливу (адміністративного, дисциплінарного тощо). Уповноважуючі (дозвільні) – закріплюючи можливість виконавцям діяти у визначених межах, надають їм право вибору відповідного варіанту поведінки у дозволених рамках. Рекомендаційні – містять конкретні поради виконавцям, як вчинити в певних обставинах.

Залежно від юридичного характеру приписів загальнообов'язкові правила в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху можна поділити на дві підгрупи: матеріальні та процесуальні. Перші – визначають зміст обов'язків, прав і юридичних можливостей учасників дорожніх відносин, а також встановлюють їх відповідальність. Другі – передбачають процедуру практичної реалізації матеріальних норм.

Залежно від дії в часі загальнообов'язкові правила у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху можуть бути такими, що обмежені строками дії, і такими, що необмежені жодними часовими рамками. Більшість правил діє постійно.

За дією в просторі можна виділити правила загальнодержавного та місцевого масштабу.

Залежно від кола осіб, на яких поширюється дія приписів загальнообов'язкових правил у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, можна виділити такі групи: правила, що регулюють діяльність посадових осіб та інших працівників транспортних підприємств, а також працівників інших підприємств, діяльність яких пов'язана з дорожнім рухом; правила, що визначають обов'язки громадян – учасників дорожнього руху; правила, що закріплюють повноваження контрольно-наглядових органів щодо застосування заходів адміністративного впливу [7, с. 24].

Отже, сучасні погляди у дослідженнях, теорії права доводять твердження про те, що забезпечення дорожнього руху неможливо розглядати у відриві від соціального середовища існування, тому що воно виступає соціальним явищем, а не тільки сукупністю певних технічних засобів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Про Правила дорожнього руху: Постанова КМУ від 10.10.2001 р. № 1306. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Забезпечення Національною поліцією безпеки дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: метод. рек. / В.І. Варивода, Д.А. Євдокимов, В.Г. Сюрвачик, О.М. Жук; І.І. Риндюк. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 110 с.

Єсімов С. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ОСНОВА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Одним з наріжних каменів теорії публічного права є категорія публічного інтересу, в площині якої знаходяться багато інших теоретичних і практичних проблем. Саме інтерес є головним критерієм підрозділу права на приватне та публічне.

Поняття публічності як особливого політико-правового стану почало повертатися в юридичну науку та законодавство у 90-ті роки ХХ століття з початком в Україні масштабних реформ державно-правової сфери життя суспільства. У даний час проблема інтересу є однією з центральних, у площині якої виявляються багато інших суто теоретичних і виключно практичних проблем.

В. Б. Авер'янов у численних роботах визначає суспільний інтерес як визнаний державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільності, задоволення якого є умовою та гарантією її існування та розвитку [1, с. 77-78].

Інтереси виявляються у пізнавальній діяльності як усвідомлені суспільні потреби, дозволяють не тільки формувати правові цілі та правові засоби досягнення, а й завдяки їм у реалізацію права включаються люди, групи, колективи.

Поняття «публічний інтерес» і «державний інтерес» не тотожні. Перше з наведених понять значно ширше за обсягом, ніж друге.

Публічний інтерес не можна розуміти лише як інтерес держави, окремий від інтересів громадян, суспільства. Публічний інтерес є загально соціальний інтерес, що відображає в концентрованій формі весь спектр інтересів у суспільстві. Поняття «публічний» включає поняття «суспільний».

Публічний інтерес – це інтерес великих соціальних груп. Поняття «публічний» використовується у контексті публічно-владної природи низки суспільних відносин.

Під громадськими інтересами необхідно розуміти інтереси, пов'язані зі сферою формування та здійснення державної влади, з важливими потребами суспільства, які неможливо задовольнити крім державної форми організації.

Під публічними інтересами слід розуміти інтереси населення місцевих утворень, висловлювані та реалізовані населенням через інститути безпосередньої демократії – референдум, вибори, збори, сходи громадян, через інститути представницької демократії – органи місцевого самоврядування.

Місцева влада, як і державна, має публічно-правову природу, здійснюється населенням безпосередньо або органами місцевого самоврядування від імені публічно-правових утворень, якими є місцеві утворення.

Поняття «публічний інтерес» висловлює потреби державно-організованого суспільства чи досить великих частин суспільства, потреби громадянського суспільства, конституційно оформлені які мають встановлені форми правового визнання.

Суспільний інтерес полягає в тому, щоб держава найбільш раціонально та ефективно здійснювала функції у процесі формування та реалізації державної політики. Вивчення держави через призму її функціонування одна із головних напрямів юриспруденції.

У теоретичній правовій науці є деякі розбіжності у визначенні поняття «функції держави», проте більшість учених під функціями держави розуміють основні напрями діяльності з управління суспільством. Зокрема, автори одного з популярних підручників з теорії держави та права дають таке визначення: «Функції держави – це основні напрями діяльності, що виражають сутність та соціальне призначення, мету та завдання держави з управління суспільством у властивих формах та властивими методами» [2, с. 98].

Держава виконує соціальне призначення у тому разі, коли належним чином реалізуються функції, які відповідають об'єктивним закономірностям і потреб розвитку суспільства, які у концентрованому вигляді виражені у публічному інтересі.

Держава, як публічно-правова форма організації суспільства, покликана у політиці, що проводиться, сконцентрувати різноманіття політичних і інших публічних інтересів як найбільш істотних, раціонально впливати на різні сфери життя суспільства.

При виробленні основних напрямів державної політики спочатку повинні бути виявлені, проаналізовані об'єктивні закономірності та потреби суспільного розвитку, виявлені та проаналізовані публічні інтереси, на цій основі мають бути чітко сформульовані мета та завдання держави на даному етапі історичного розвитку, визначено форми та методи їх здійснення.

Функції держави, за суттю, мають об'єктивний характер, оскільки вони зумовлені об'єктивними потребами розвитку суспільства, але їх реалізація значною мірою залежить від суб'єктивного фактора, оскільки забезпечується свідомо-вольовою діяльністю людей.

Тому помилки осіб, які бере участь у формуванні та реалізації державної політики, призводять до того, що держава належним чином не здійснює своїх функцій, а це викликає ланцюгову реакцію негативних наслідків у суспільному житті, у тому числі кризові явища різного ступеня гостроти.

Основним правовим актом, в якому мають бути укладені критерії визначення публічних інтересів і важливі правові способи визнання, реалізації та захисту, є Конституція держави. В основному законі, що володіє верховенством і прямою дією, у концентрованому вигляді виражені фундаментальні засади державної політики, що базуються на нормативному закріпленні публічних інтересів. Публічний інтерес не можна розуміти як просту суму приватних інтересів, яку можна виявити, наприклад, опитуванням громадської думки.

Публічний інтерес має виражатися у найбільш загальних формулах, що відбивають кінцеву мету розвитку суспільства, чи прагнення цієї мети, але з визначальним розгорнутим переліком конкретних засобів досягнення. Наприклад, публічні інтереси найвищого рівня закріплені у преамбулі Конституції України.

У тексті основного закону міститься ряд фундаментальних положень, що закріплюють важливі засоби та способи реалізації публічних інтересів.

Аналіз конституційних норм дозволяє дійти висновку у тому, що сукупність конституційно закріплених публічних інтересів, засобів і методів реалізації недостатнє задля забезпечення сталого існування та прогресивного розвитку суспільства.

Держава з метою забезпечення існування та розвитку суспільства має ефективно здійснювати властиві функції. Реалізація функцій має бути забезпечена необхідними матеріальними засобами, без яких ні про яку ефективність здійснення функцій держави не може бути мови.

Політична сфера життя суспільства повинна мати міцний економічний фундамент і стійку соціальну базу. Конституція, як основний закон держави, має не лише містити декларації та заклики, мету та завдання, а й закріплювати важливі правові механізми забезпечення життєдіяльності суспільства та держави.

Закріплена у Конституції України модель засобів реалізації публічних інтересів не може забезпечити вирішення зазначеної проблеми. Конституція України, прийнята в конкретно історичних умовах виражає реальне співвідношення соціальних і політичних сил у суспільстві в момент підготовки та прийняття, не закріпила адекватної і ефективної моделі виявлення та реалізації публічного інтересу [3].

Шлях виправлення дисбалансу в економічній та соціальній сферах життя суспільства вбачається у забезпеченні адекватними правовими засобами реалізації публічних інтересів, закріплених у Конституції України. Це є одним із магістральних напрямів забезпечення здійснення функцій держави, є умовою сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Виконавча влада і адміністративне право. В. Б. Авер'янов та ін.; ред. В. Б. Авер'янов. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 668 с.
2. Теорія держави і права. Підручник. О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій і ін. За заг. ред.. О. М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2018. 416 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Єсіна П.С.
здобувачка вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:
Наливайко О.І.
к.ю.н., доцент, старший науковий співробітник
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному українському суспільстві правова та загальна культура перебувають у тісному взаємозв'язку. Адже без високого рівня загальної культури неможливе існування високої правової культури та, як наслідок, неможливе утвердження правових і демократичних засад у державі.

У правовій культурі акумулюються досягнення суспільства в розвитку права, ступінь досягнення держави у сфері захищеності прав і свобод людини, розвиток правових ідеалів та цінностей. Правова культура цілком залежить від рівня правових знань громадян та уміння користуватися ними. Отже, правова культура залежить від правової освіченості громадян [1].

Правова освіченість – це наявність у особи правових та професійних знань, переконань, поглядів, які надають їй можливість правильно оцінити соціальну роль права як рівної міри свободи, справедливості, захисту її інтересів. Сутність такої освіченості полягає у тому, що знаючи свої конституційні права та обов'язки, особа обирає такий варіант поведінки, який не суперечить закону та характеризує її реальну правову підготовленість. Тобто, правова освіченість - це є рівень правової освіти громадян, і чим він вищий, тим вищий і рівень правової культури суспільства [2].

За статтею 1 Конституції України проголошується, що Україна є незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Тобто, у Конституції фактично проголошується ідея побудувати демократично правову державу, яка буде на рівні із західноєвропейськими країнами. Але для реалізації поставленої задачі спочатку потрібно сформувати новий та якісний рівень правової освіти громадян, який буде відповідати умовам демократичної правової держави. Отже, без високого рівня правової свідомості громадян, побудова правової держави є неможливою [1].

Підвищення рівня правової культури суспільства вимагає підвищення якості організації правової освіти. Правова освіта - це важливий соціальний канал, через який відбувається формування поваги до права, власних уявлень, що засновані на сучасних правових цінностях суспільства, формування правових оцінок норм та моделей поведінки особи. Правова освіта не може ізольовано існувати в суспільстві, адже вона спирається на юридичну науку та дані педагогіки, яка застосовується для найбільш ефективного правового виховання. Отже, правова освіта може розглядатися як система виховних і навчальних дій, які спрямовані на створення умов для формування: 1) поваги до права; 2) власних уявлень і настанов, заснованих на сучасних правових цінностях суспільства; 3) концепцій, достатніх для захисту прав, свобод і законних інтересів особи та правомірної реалізації її громадянської позиції [2].

Правова освіта має здійснюватися у теоретичному, практичному, профілактичному, інформаційному, науково-просвітницькому та консультативному напрямках. Правова освіта також має власні цілі, сутність яких полягає у визначенні завдань, які стоять перед правовиховним процесом. До таких цілей можна віднести: 1) формування і розвиток у громадян правових знань у сфері державного управління; 2) виховання поваги до права як соціальної цінності, до принципів законності; 3) вироблення потреб і навичок активного захисту у встановленому законом порядку своїх прав, свобод та законних інтересів. Дотримання визначених цілей значно вплине на рівень правової освіченості громадян [2].

Щоб підвищити правову освіченість громадян, навчання правової освіти повинно розпочинатись ще в школі. Це дасть можливість школярам набути базових навичок, щоб успішно діяти в правовідносинах. Вони отримають реальні правові знання, в тому числі і про правову систему України, діюче законодавство. Вже у такому юному віці у школярів сформується здатність до політичних ситуацій, що регулюються правовими нормами.

Через потребу країни у висококваліфікованих фахівцях, від закладів вищої освіти вимагають активної роботи з правового навчання і виховання. Але застосування засобів, форм та методів правового виховання у навчальному процесі має бути систематичним, саме це надає можливість сподіватись на досягнення належного результату. Серед системних якостей студентів, які формуються під час навчального процесу у вищому навчальному закладі, основними є: рівень сформованості правових знань, правових норм, правил, уявлень, цінностей, ідеалів, настроїв, дій, вчинків, звичок правової поведінки,

навичок правового регулювання майбутнього фахівця [4].

У сучасних умовах завдання правової освіти полягає в тому, щоб дати студентам повноцінні юридичні знання з навчальних дисциплін в обсязі програми, вміння уміло застосовувати теоретичні положення у ході практичної діяльності, та донести до здобувачів освіти те, що постійне збагачення своїх знань є свого роду ключем до майбутнього успіху. Сучасна правова освіта України охоплюється лише інформаційною сферою. Але вона не може охоплюватись лише нею. Вона повинна сприяти формуванню високого рівня правої освіченості і, як наслідок, правової культури громадян, здобуттю знань й умінь орієнтуватися в правовому просторі.

Отже, можна констатувати, що рівень правової свідомості громадян України знаходиться на стадії формування. Проблеми, пов'язані з формуванням правової культури будуть актуальними ще тривалий час, а необхідність їх дослідження випливає з конституційного проголошення України правовою державою. Тому в нашій країні має постійно зростати правова освіченість громадян, оскільки без цього неможливо втілити в життя поставлену мету. Отже, рівень правової освіченості сьогодні є найважливішим чинником розвитку інститутів громадянського суспільства, удосконалення законотворення, законодавчої техніки.

Список використаних джерел:

1. Макарова О. В., Крилова Ю. І Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. [URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18901/Makarova_Krylova.pdf](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18901/Makarova_Krylova.pdf)
2. Оніщенко Н. М. Правова «зрілість» суспільства: реальний стан та можливі перспективи. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64
3. Юридична освіта в Україні. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/pravosnavstvo/yuridichna-osvita-v-ukraini-referat.html>
4. Шевченко Б. Г., Сулим І Правова освіченість студентів закладів вищої освіти. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2653/1>

Забзалюк Д.Є.
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПАЛОМНИЦТВА В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЗАХІДНОМУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Ідея християнського паломництва у Святу Землю була домінуючим елементом Хрестоносного руху і знайшла достойне місце, як в ідейному підґрунті Хрестових походів, так і в концептуальному розумінні феномену Хрестоносного руху в католицькому світі.

Не є новиною твердження, що архетип релігійної сакральності визначає форми святості, принципи і методи її досягнення, й у тому числі – складові культово-обрядової практики, спрямованої на створення світоглядної традиції та виникнення згодом місць для ритуального поклоніння Божеству або вшанування об'єктів, пов'язаних з ним, його вченням, пам'яттю про нього. Результатом такої цілеспрямованої сакралізації став звичай відвідувати адептами віри священні споруди, капища, вівтарі, базиліки і т.п. Мотивація такого відвідування обґрунтовувалась на містичному рівні і брала свій початок у Стародавньому Єгипті. Однак прощі єгиптян і релігійні подорожі греків та римлян мали одну суттєву різницю: останні свої паломництва не присвячували богам, а реалізовували їх через власну забобонність і честолюбство (особливо латиняни) [1, с. 72]. Тому витоки ідеї паломництва слід шукати ще в глибокому історичному минулому, задовго до становлення християнства, як домінуючої релігії Західної та Східної Римської імперій.

В християнській традиції першопочаткове поняття паломництва розглядалось апологетами II – III ст. виключно як форма аскези, тобто своєрідного, переважно тимчасового, відходу людини від мирського життя (принаймні, під час здійснення паломницького «акту») [2, р. 9].

Друга, доволі поширена мотивація здійснення християнами паломництв – за обітницею. У IV ст., зі швидким зростанням згадуваного інституту чернецтва, паломництва саме за обітницею стали чи не найпоширенішою причиною для активізації релігійної прощі. Одним з перших зафіксованих прикладів такого паломництва є подорож до Єрусалима візантійської імператриці Євдоксії (400 – 404 рр.), яка, як згадує Сократ Схоластик у «Церковній історії», відправилася до Святого міста на знак подяки за довгоочікуваний

шлюб своєї доньки [3, с. 47]. Паломництва такого виду доволі часто мали місце як у тогочасних правителів, так і в подальшому, уже безпосередньо в часи Хрестоносного руху XI – XIII століття, а також і після того, як християни втратили Єрусалим.

Третій вид ранньохристиянських паломництв був пов'язаний із бажанням прочанина (як кінцева мета) оселитися біля будь-якої християнської святині. Необхідно відзначити, що християнські єпископи у IV – V ст. зазвичай досить активно заохочували вірян до паломництва саме за цією мотивацією або вмовляли дати відповідну обітницю, переконуючи майбутніх прочан у тому, що життя поблизу Святих місць і виконання обітничі стануть своєрідною гарантією їхнього духовного очищення, а отже отримання Благодаті Господньої і, зрештою, після смерті – гарантованого потрапляння душі в Рай [4, р. 72].

Як підкреслює один із сучасних американських дослідників – Дж. Кліфт, найчастіше прочанами за цією мотивацією ставали жебраки, маргінали, психічно неврівноважені чи екзальтовані особи, або й просто фанатики віри [4, р. 73]. Розвиваючи думку Дж. Кліфта, є підстави стверджувати, що вже у IV ст. Християнська Церква, ще перебуваючи на етапі свого становлення, вже почала спрямовувати «нестійкі» та маргінальні елементи обмеженого на той час християнського соціуму у малозалюднені місця Палестини й Сирії, здійснюючи, таким чином, своєрідне очищення суспільства від небажаних або неконтрольованих елементів. Варто також підкреслити, що мова йде виключно про міські християнські общини (еклесії), оскільки, як відомо, у IV – V ст. в пагусах (сільських округах Римської імперії) відсоток християнізованого населення не перевищував 10 – 15% [5, р. 45].

З іншого боку, цей факт дозволяє провести певну паралель з витоками і мотиваційними засадами Хрестових походів доби Середньовіччя. Римський понтифік Урбан II, закликаючи до здійснення хрестового походу, зробив вдалу спробу певного очищення західного суспільства від його асоціальної складової. Європа напередодні початку Хрестоносного руху була, як відомо, своєрідним театром бойових дій. З огляду на це Римський первосвященик мав на меті спрямувати існуючу на Заході соціальну агресію на Близький Схід, де всі бажаючі шляхом військового паломництва мали змогу визволити Гріб Господній від невірних (сарацин) та отримати всі жадані блага, як Господню винагороду за богоугодне діяння [1, с. 74]. Його ідея лягла в основу організації Хрестових походів і послужила консолідації європейського світу та методологічною основою

об'єднання європейської знаті задля ідеї поширення християнства на Схід.

Четвертою причиною паломництв була віра у можливість зцілення, однак про наступну мотивацію тогочасні пізньоантичні і ранньохристиянські джерела згадують у поодиноких випадках, і то дуже стисло, хоча сама причина є симптоматичною – отримання прочанином матеріальних благ або підвищення свого соціального статусу. Саме ця можливість була однією з «рушійних сил» і Хрестоносного руху на Схід [1, с. 74].

Наступна мета здійснення паломництва, яку можна виділити – це місія заради отримання мощів Святих або реліквій для церков чи абатств. Дані прощі почали набувати популярності з кінця V ст., і виконували їх виключно клірики або ченці [6, с. 533]. Передостанній «вид» (за мотиваційною ознакою) паломництва пов'язаний із традицією: більшість християнських місіонерів V – VII ст. своє подвизництво на апостольській ниві (проповідь Слова Божого) починали з акту прощі (як перший крок) до Святих Місць. З паломницької подорожі починали своє місіонерство Св. Боніфаций, Св. Вілліброрд, Св. Августин та ін. [7, р. 91].

Мабуть, останнім видом паломництва, яке можна чітко виокремити згідно джерел (зокрема даних, які наводить Ж. Грестер) [8, р. 142–146], була проща молодих західноєвропейських воїнів з метою реалізації урочистого акту посвяти в рицарі саме біля Гробу Господнього, або в Базиліці Св. Петра, що набуло поширення саме в епоху Хрестових походів. Стати рицарем та отримати благословення на Святій Землі, у середовищі західноєвропейського соціуму, означало перебування під захистом Христа [1, с. 75].

Крім того, Ж. Грестер у своїй праці «Про священні та релігійні паломництва» виділяє тип так званого духовного паломництва, яке на Заході поширилося з XIII ст. Однак, цей тип прощі не передбачав будь-якої реальної подорожі пілігрима; духовний паломник повинен був здійснити на внутрішньому (ментальному, а точніше медитаційному) рівні містичну мандрівку («подорож вдосконалення») своєї душі до Спасителя з метою не лише її очищення, а й морального вдосконалення в сенсі отримання божественної благодаті [5, р. 57]. Зауважимо, що такий вид прощі однозначно не слугував поясненню доктрини Хрестоносного руху в період раннього Середньовіччя.

Варто зазначити, що місіонерська діяльність завжди була головним чинником не тільки паломництва в Святу Землю, але і стояла в основі фундаменту християнської віри, оскільки саме в добу Хрестоносного руху у Святу Землю були утворені духовні чернечі

ордени, які стали рушійною силою Хрестоносного руху на Близький Схід, утворивши цілісний сегмент політичного і релігійного світосприйняття в добу раннього Середньовіччя.

Список використаних джерел:

1. Мудревич В.І. Хрестоносний рух на Близький Схід і Руські землі в кінці XI – першій половині XIII ст.: дис. ... канд. іст. наук. Чернівці, 2009. 227 с.
2. Gardiner F.C. The Pilgrimage of Desire. Leyden: OFM, 1971. XII, 465 p.
3. Сократ Схоластик. Церковная история в семи книгах. Москва: Благовей, 1997. 302 с.
4. Clift J. D. The Archetype of Pilgrimage: Outer Action with inner Meaning. New-York: George Mason University, 1996. 546 p.
5. Grimshaf M. Bibles and Baedekers: Tourism, Travel, Exile and God. L. Oakville, 2006. 311 p.
6. Тарджер Д. Мир паломничества. Москва: Наука, 1998. 359 с.
7. Webb-Mitchell B. Follow Me: Christian Crouch on the Pilgrim's Way. New-York, 2006. 237 p.
8. Grester J. De sacris et religiosis peregrinationibup. Paris, 1949. 328 p.

Здреник І.В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Розбудова демократичної, соціальної, правової держави та формування громадянського суспільства, у контексті глобалізаційних викликів, гостро актуалізує проблеми виховання самостійної, компетентної, відповідальної та соціально активної особистості. Відтак особливої значущості набуває питання підвищення національної свідомості та правової відповідальності громадян, їх національно-правове утвердження.

Національно-правове утвердження є відправним чинником формування правової дійсності в Україні. Його зміст та ефективність обумовлені тим, що воно відбувається в складних умовах хронічної трансформації тоталітарного суспільства в демократичне громадянське. Процес ускладняється й тим, що він супроводжується не тільки політичними та економічними, але й культурними та правовими кризами, неспроможністю національно-правової системи виховання

адекватно відкликатися на зміни форм та стилю поведінки сучасної молоді.

Суспільна нагальність національно-правового утвердження молоді продиктована розвитком національної свідомості, практичною реалізацією правових норм, що є визначальною умовою свободи вибору індивідом власних дій, норм поведінки та несення відповідальності за них. Національно-правове утвердження покликане стати основним чинником, конститутивною гарантією оптимального формування громадянського суспільства. Отже, дискурс про громадянське суспільство є можливим лише за умови існування громадянина як самостійного суб'єкта, який осмислює себе невід'ємною частиною суспільства, його важливим членом, наділеним комплексом прав і свобод, а також усвідомлює свою відповідальність перед ним.

Однією з визначальних передумов розвитку держави є правове виховання. У науковому дискурсі правове виховання визначається як формування етично-правової (або ж морально-правової) культури, яка собою представляє: володіння певною системою знань та ціннісних орієнтацій естетики, моралі, права в їх гармонійній єдності; готовність виконувати громадянські обов'язки та додержуватися правових норм; правову популяризацію; виховання в атмосфері пієтету права та поваги до законів; вироблення активної життєвої позиції; неприпустимість порушення громадського порядку та будь-яких антисуспільних діянь [1, с. 153-154]. Втім таке тлумачення дефініції правового виховання, на наше переконання, є дещо звуженим, і не відображає усіх істотних особливостей цього явища.

Правове виховання є багатоаспектною формою діяльності, яку в широкому розумінні можна аналізувати як вплив усіх правових чинників суспільного буття, зокрема правової системи, на формування в індивідів й соціальних груп певних правових якостей, які відповідають, досягнутим соціумом, ступеню правової свідомості та культури. Себто правове виховання осмислюється швидше як правова соціалізація. У вузькому розумінні – це систематичний, цілеспрямований щоденний вплив юридичної доктрини та практики на свідомість індивідів з метою розвитку в них належного рівня правової свідомості, правової культури та типової правомірної поведінки [3, с. 12].

Отже, правове виховання – це цілеспрямований комплексний та безперервний вплив на індивіда з метою розвитку правової культури й формування активної правомірної поведінки. Ціллю цього процесу є досягнення такого рівня, який гарантуватиме, у будь-яких

правовідносинах, консенсусну реалізацію всіма індивідами своїх прав та обов'язків й сприятиме загальному правовому поступу. Слід зауважити, що забезпечення правового виховання повинно відбуватися у контексті постійного моніторингу, себто з урахуванням усіх викликів сучасного соціуму (ризиків, запитів, перспектив).

Реалії інформаційного суспільства вимагають комплексного підходу до проблеми правового виховання індивіда, передусім врахування наступних чинників:

- по-перше, беручи до уваги цілісний характер людської свідомості, слід максимально поєднувати усі види виховання (розумове, моральне, естетичне, патріотичне, релігійне);

- по-друге, зважаючи на плюралізм, чисельність та емоційне забарвлення продукції засобів масової інформації, не варто проводити чіткого розмежування між рубриками та передачами з розважальним чи художнім змістом та трансляціями, які присвячені абсолютно правовому вихованню соціуму. Навпаки, ми вважаємо за раціональне поєднувати перераховані тематичні блоки (приміром, у художніх фільмах висвітлювати діяльність правоохоронних органів; розважальним передачам надавати інтелектуально-виховного характеру);

- по-третє, розв'язуючи проблеми правового виховання, необхідно синтезувати усі чинники життя соціуму, які здійснюють вплив на правосвідомість індивіда. Відтак спроекувати, за допомогою права, національну стратегію, яка акумулює позитивні фактори правовиховного впливу та ефективно протидіятиме негативним чинникам розвитку правової культури індивіда [3, с. 44].

Отже, зміст правового виховання розкривається у ході систематичного та цілеспрямованого впливу на правосвідомість індивіда за допомогою комплексу правовиховних заходів, сукупності певних засобів та способів, якими владує соціум.

Рівень правової вихованості студентської молоді безпосередньо залежить від рівня освіти, ціннісних орієнтацій навчальних інституцій. Сьогодні основний акцент реформування вищої освіти поставлений на навчальному процесі, натомість виховна складова залишається поза увагою. Відтак виховний процес потребує певної трансформації, що пов'язано з такими тенденціями як: нестабільність сучасного світу, динамічний розвиток інформаційного суспільства, утвердження плюралістичної парадигми, відмова від традиціоналізму, декларування принципу множинності, фрагментації культурної єдності, увага до особистості та її внутрішнього світу, питань ідентичності [4, с. 232]. Разом з тим актуально, щоб виховна сфера не втратила свого

основного призначення – передати національну традицію, фундамент, на якому має зростати правова державність. Тому вкрай необхідно зорієнтувати молодь на поглиблене розуміння значення права як найбільш універсального, легітимного засобу регулювання взаємин між людьми.

Зміст правового самовиховання студентської молоді ми аналізуємо як процес активного, здебільшого систематичного та цілеспрямованого впливу на особисту правосвідомість шляхом використання виховних заходів національно-правового спрямування, застосування відповідної системи методів, засобів, способів та прийомів, індивідуально обраних суб'єктом для досягнення визначеної ним мети з урахуванням своїх психологічних особливостей, інтелектуальних здібностей, набутих правових практичних умінь та навичок, і звісно життєвого досвіду в цілому.

Отже, серед складових змісту правового самовиховання можна виділити наступні елементи: 1) здобуття сукупності правових знань, що відповідає потребам суб'єкта і вимогам розвитку громадянського суспільства; 2) робота особи над підвищенням рівня власної правосвідомості, яка полягає у виробленні поваги до права як цінності, формуванні правових ідеалів, переконань, установок щодо правомірної поведінки; 3) активна діяльність індивіда, що відображається в прагненні самоудосконалюватися, у свободі та самостійності при визначенні цілей правового виховання, формуванні системи завдань, формулюванні шляхів щодо їх вирішення, це, у кінцевому результаті, акумулює процес формування ініціативного громадянина [5, с. 31 – 32].

Зміст правового самовиховання студентської молоді визначається бінарним характером. Першим аспектом є те, що це самостійна діяльність індивіда щодо підвищення рівня особистої правосвідомості та правової культури. Другий аспект визначається особливим статусом соціальної групи «студентства», що вимагає систематичного зовнішнього виховного впливу, який проявляється не у формі правовиховної діяльності відповідних органів, а як управління правовим самовихованням, активне сприяння молодій особі в процесі його організації.

Варто підкреслити, що правове виховання як передумова формування громадянського суспільства перебуває в тісному взаємозв'язку і взаємовпливі з процесами державотворення. Формування громадянського суспільства і побудова відповідної державності має безперечно позитивний вплив на процес правового виховання.

У цілому взаємообумовленість формування громадянського суспільства і правового виховання опосередкована ідеєю суспільного ідеалу та правової особистості. Будь-який суспільний ідеал, у свою чергу, передбачає існування певних характеристик особистості як суб'єкта такого суспільства. Саме правова особистість і є кінцевою метою правового виховання, якій мають відповідати зміст і спрямованість останнього. У зв'язку з цим, акцент у правовому вихованні як одній з передумов формування громадянського суспільства, поступово зміщується на принципи права, загальнолюдські цінності, ті підстави, які покладені в основу вільного вибору стилю та характеру поведінки в межах суспільних відносин, на які поширюються правові норми.

Список використаних джерел:

1. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва: вплив на внутрішній стан: навч. посібник. Київ, 1993. 169 с.
2. Орлова О. О. Методологічний аналіз інтерпретації поняття «правове виховання». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 12–17.
3. Пуцько О. В. Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 27(1). С. 42–46.
4. Білий П. М. Правова держава і правова культура: взаємозв'язок та результативність. *Право України*. 1997. № 12. С. 75 – 77.
5. Осташова В. О. Правове самовиховання студентської молоді в умовах формування громадянського суспільства в Україні. Полтава: РВВ ПДАА, 2012. 169 с.

Землянюк М.С.

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Наливайко Л.Р.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

УЧАСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ: ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Україна вперше зіткнулась із потребою проведення виборів в

умовах пандемії COVID19. Саме пандемію визнають основною причиною низької явки виборців на місцевих виборах. З метою організації безпечної участі громадян у виборах та запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 Кабінетом Міністрів України визначено механізм здійснення протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів у період дії карантину.

Проблемі питання реалізації, охорони і захисту виборчих прав людини, приділяли увагу такі науковці, як: Ю. Барабаш, Л. Завадська, Є. Захаров, О. Зайчук, В. Колісник, А. Колодій, М. Козюбра, О. Лукашова, А. Олійник, В. Погорілко, М. Рабінович, В. Речицький, О. Скрипнюк, Т. Слінько, Ю. Тодика, М. Хавронюк, В. Яворський та ін. Окремим питанням, які стосуються правового статусу ВПО в Україні, присвячено наукові роботи таких науковців: Б. Піроцький, В. Микитенко, Є. Микитенко, І. Козинець, К. Крахмальова, М. Малиха, М. Кобець, Н. Тищенко, Л. Шестак та ін.

До постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» внесено зміни, що стосувались: проведення опитування учасників виборчого процесу щодо наявності симптомів респіраторних захворювань та температурного скринінгу; рекомендацій щодо осіб, у яких виявлено підвищення температури тіла понад 37,2°C та/або симптоми респіраторних захворювань; обладнання місць із спиртовмісними дезінфікуючими (антисептичними) засобами для рук (стійки, станції, настінні диспенсери тощо); розміщення інформаційних матеріалів щодо протиепідемічних заходів; дотримання фізичної дистанції не менше 1 метра та оптимального маршруту руху для здійснення голосування; проведення організаційно-роз'яснювальної роботи про протиепідемічні заходи під час організації та проведення виборів на період дії карантину; обмеження кількості виборців, які одночасно перебувають у приміщенні для голосування; здійснення регулярного протирання контактних поверхонь дезінфікуючими засобами без переривання виборчого процесу тощо [2].

Виборцям під час проведення голосування необхідно було обробляти руки дезінфікуючими (антисептичними) засобами, перебувати у респіраторі або захисній масці, мінімізувати час перебування у приміщенні для голосування та, за можливості, для здійснення голосування використовувати особисту ручку.

Реалізація вказаних протиепідемічних заходів відбувалась по всій Україні з порушеннями, але вони не мали системного характеру. Такими порушеннями, переважно, стали: утворення черг та скупчень виборців; недотримання виборцями фізичної дистанції та недотримання маскового режиму; брак дезінфікуючих (антисептичних) засобів; відсутність в приміщеннях виборчих дільниць розмітки та окремих кабінок для виборців, у яких виявлено симптоми респіраторних захворювань тощо. Варто зауважити, що більшість порушень сталась з провини виборців, які проігнорували рекомендації [1, с. 84]. Серед типових – явка на вибори з дітьми, неправильне носіння маски та ін.

Однією з особливостей місцевих виборів 2020 р. стало прийняття рішення не проводити їх на окремих підконтрольних Україні територіях. Це вимушене рішення ЦВК обумовлене пріоритетом забезпечення безпеки громадян на прифронтових територіях Донецької та Луганської областей.

Відповідно до Постанови Центральної виборчої комісії від 18 серпня 2020 року № 161 «Про неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року» [3] та на основі наданих Донецькою та Луганською обласними державними адміністраціями – обласними військово-цивільними адміністраціями висновків щодо неможливості забезпечення підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року, на окремих територіях Донецької та Луганської областей вибори не проводились у 18 громадах.

Обмеження виборчих прав 0,5 млн. громадян 18 прифронтових громад, серед яких також і ВПО, є обґрунтованим з огляду на реальну неможливість гарантувати безпеку для життя і здоров'я людей [4, с. 16]. Таке рішення ЦВК спровокувало низку протестів громадян, яким не дозволили реалізувати свої виборчі права, а також занепокоєння експертів і правозахисників.

Потенційні виборці не зрозуміли мотивів і критеріїв недопустимості проведення виборів у їхніх громадах, враховуючи, що у 2019 р. в деяких громадах відбулись президентські вибори. Відмову від проведення виборів часто пов'язували з політично вмотивованим рішенням продовжувати роботу тимчасових військово-цивільних адміністрацій. Причиною недовіри громадян до цього рішення стала відсутність чітких критеріїв оцінки безпечності території та наявності/відсутності умов для проведення виборів.

Отже, офіційна динаміка COVID-19 демонструє інтенсивний приріст кількості нових випадків, але після проведення місцевих виборів аномального збільшення випадків захворювання не зафіксовано. Пандемія COVID-19 рівномірно вплинула на активність участі виборців як з категорії ВПО, так і не ВПО у місцевих виборах.

Право громадян брати участь у політичному житті держави та громади, в якій вони живуть, не зникає у випадку внутрішнього переміщення. На відміну від інших мобільних груп населення, ВПО здійснили переміщення вимушено і є більш вразливими. У приймаючих громадах ВПО потребують належної підтримки та представництва, перш за все, осіб, яких вони мають право обирати на демократичних виборах.

Список використаних джерел:

1. Марцеляк О. В., Марцеляк С. М. Правова природа й види цenzів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2015. № 33 (1). С. 79–93
2. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 641 (зі змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. № 641
3. Про неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року: Постанова Центральної виборчої комісії від 8 серпня 2020 року № 161
4. Руденко Л.Д. Забезпечення реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах. *Правові горизонти*. 2016. С. 14-19.

Ілюшник О.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Гонсьор М. П.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ. ПАРТНЕРСТВО БІАРРІЦ

Напевно кожна особа, починаючи з раннього дитинства, стикалась з обмеженням у визнанні, реалізації або користуванні своїми

правами та свободами у будь-якій формі за ознакою її статі. Це і є поняттям гендерної дискримінації.

Згідно Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» «гендерна рівність» – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [1].

В сучасних умовах проблема гендерної нерівності набуває все більшої актуальності. Поширення жіночого руху призвели до розуміння жінкою своєї незалежності, у тому числі й матеріальної, від чоловіка. Змінюється традиційне ставлення в суспільстві до жінки лише як до берегині та домогосподарки. Жінки вимагають не тільки формальної, а й фактичної рівності у всіх сферах. Все більше чоловіків розуміють прагнення жінок до самореалізації поза домашнім господарством, поважаючи їхній вибір, беруть на себе частину домашніх обов'язків. Жінки отримали можливість реалізації своїх прагнень у бізнесі, політиці, науці. Незважаючи на це, становища жінок і чоловіків на ринку праці відрізняються [2].

Гендерна рівність є одним із принципів забезпечення прав людини, основою демократичного розвитку держав та світової спільноти. Процеси глобалізації та інтеграції супроводжуються розширенням можливостей жінок і чоловіків, подоланням проявів професійної дискримінації, гендерної сегрегації праці, нерівної оплати праці, гендерно зумовленого насильства тощо. Вони не оминають сфери публічної служби, освіти та науки, сектору безпеки й оборони тощо. Відчутним проявом соціальної диференціації населення, що має наслідком різні можливості самореалізації жінок і чоловіків у суспільстві, є гендерна нерівність. Ідеться не лише про рівність юридичних прав жінок і чоловіків, а й рівність умов і можливостей реалізації цих прав. Погляди на роль чоловіка й жінки в суспільстві формуються в процесі соціалізації індивіда під впливом сім'ї, школи, засобів масової інформації, соціального оточення, а також політичних і державних структур. У період соціальних трансформацій проблема гендерної ідентифікації стає дедалі актуальнішою. Змінення традиційних уявлень і стереотипів має полягати в переосмисленні усталених ролей чоловіка й жінки, усвідомленні того, що не існує суто чоловічих і жіночих особливостей. Усім особистостям притаманні сила та слабкість, самостійність і залежність, активність та пасивність – залежно від певних умов і ситуацій. [3]

Однією з найважливіших характеристик гендерної рівності є гендерна диференціація у кар'єрі, у рівні заробітної плати та здобуття

освіти за принципом «жіноча» чи «чоловіча» професія. Професійній реалізації жінки часто заважають такі феномени:

«Липка підлога» – низькі заробітні плати, які залишають мало шансів піднятися вище.

«Скляна стеля» – стосуються тих стереотипів, які начебто не створюють помітні бар'єри, проте і не дають можливості просуватися вперед. «Скляні стіни» – горизонтальна гендерна сегрегація праці, коли жінки мають менший доступ до професій та видів діяльності, які забезпечують надалі значне вертикальне кар'єрне зростання.

«Скляні стіни» сприяють концентрації жінок у тих галузях, які є менш прибутковими, надають менший доступ до фінансових та економічних ресурсів і тому забезпечують менший доступ до владних структур.

«Скляний підвал» – умови, за яких чоловіки виконують ризиковані та небезпечні роботи (стаття 43 Конституції України). З метою виправлення ситуації дискримінації щодо значного кола осіб і запобігання її майбутнім проявам, застосовують позитивні дії [3].

Спеціально з таких питань, 25 серпня 2019 року під головуванням Президента Франції Еммануеля Макрона лідери країн Групи семи (G7) на саміті в місті Біарріц (Франція) заснували «Партнерство Біарріц». Метою цього партнерства є консолідація зусиль міжнародної спільноти та посилення відповідальності задля досягнення рівності жінок і чоловіків [4].

За ініціативи Першої Леді Олени Зеленської 11 вересня 2020 року України отримала офіційний статус учасниці «Партнерства Біарріц» – міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх. В Міністерстві закордонних справ України відбувся урочистий захід, присвячений приєднанню України до «Партнерства Біарріц». Під час заходу посол Франції в Україні Етьєн де Понсен вручив Міністру закордонних справ офіційний лист про прийняття України до «Партнерства Біарріц» [5].

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р Україна взяла на себе зобов'язання в п'яти сферах: розвиток безбар'єрного публічного простору, дружнього до сімей з дітьми та маломобільних груп населення; навчання дітей принципів рівності жінок і чоловіків; запобігання насильству; зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків; створення більших можливостей для чоловіків піклуватися про дітей.

«Стереотипи про роль жінок і чоловіків мають змінитися, починаючи зі сфери освіти. Саме тому МОН є одним із суб'єктів міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» і виконує зобов'язання

з утвердження гендерної рівності», – зауважив Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет [6].

Згідно з Планом заходів партнерства, затвердженим Урядом, Міністерство освіти і науки України є відповідальним виконавцем за забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті. Загалом просвітницька діяльність з питань гендерної рівності здійснюється в закладах освіти відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків». Вихідними позиціями запровадження гендерної рівності в закладах освіти є принцип гуманізації та демократизації освітнього процесу, змістом яких є повага до жінки та чоловіка, відсутність насилля, толерантні стосунки, забезпечення рівності між чоловіком та жінкою, розширення прав і можливостей жінок.

Відповідно до частини третьої статті 21 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» МОН забезпечує проведення експертизи освітніх програм, підручників та навчальних посібників для закладів освіти щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

«За рік Україна має здобутки, але також є ще над чим працювати та що покращувати. Робота кожного в цьому напрямі – важлива й видима. «Партнерство Біарриц» – це про свободу пересування для сімей з дитячими візочками та людей на кріслах колісних, свободу від стереотипів і штампів, коли декрет може взяти не лише мама, і свободу від насильства через реальну швидку допомогу жертвам. Не забуваймо, що там, де рівність, там і свобода», – зазначила Олена Зеленська [6].

Одним із п'яти ключових зобов'язань, які Україна взяла на себе в рамках цього партнерства, є протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству. Марина Лазебна коментує: «Аналізуючи результати, розуміємо, що за рік зробили головне – зміни в ставленні суспільства до домашнього насильства стали незворотними на всіх рівнях, а люди отримали дієвий механізм, який насправді допомагає постраждалим розірвати коло насильства. Ми розуміли, що зміни починаються зі свідомості. Що ми маємо вакцинувати суспільство, і, перш за все, місцеву владу від байдужості до цієї проблеми» [6].

В усіх областях проведені навчання щодо запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі стосовно дітей та за участю дітей, для державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників сфери соціального захисту населення.

У результаті системної роботи Мінсоцполітики та Національної соціальної сервісної служби на сьогоднішній день місцева влада розуміє свою відповідальність та бере на себе ініціативу. 24 області затвердили обласні плани заходів, 58 райдержадміністрацій та 368 органів місцевого самоврядування затвердили місцеві програми із запобігання та протидії домашньому насильству та / або насильству за ознакою статі. 97% громад призначили відповідальних за координацію роботи щодо попередження та протидії домашньому насильству. Тобто майже в кожній громаді є людина, яка розуміє, що це за проблема, як необхідно на неї реагувати та відповідальна за її вирішення. В областях створено та функціонує 25 обласних та 760 місцевих координаційних рад (комісій) з питань протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Завдяки цьому координується робота всіх дотичних до протидії домашньому насильству структур на місцях.

Мінсоцполітики розробило та провело апробацію 4 державних стандартів надання соціальних послуг постраждалим від домашнього насильства, в тому числі послуг екстреного втручання, притулку, соціально-психологічної реабілітації. Наразі ці стандарти погоджуються Державною регуляторною службою.

Мінсоцполітики створює веб-сайт з інформацією про те, як розпізнати насильство, яку допомогу можна отримати за «гарячою лінією» 15-47, та з історіями людей, які не мовчали, звернулись за захистом, отримали його та повернулись до життя без насильства. Також Мінсоцполітики ініціювало розробку мобільного додатку «тривожна кнопка», який з'єднає з оператором «гарячої лінії» або викличе поліцію одним натисканням кнопки на екрані.

Ще одну інновацію Мінсоцполітики реалізує за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні та Міжнародного благодійного фонду „Українська фундація громадського здоров'я». Це інтерактивна „Мапа допомоги» для постраждалих від домашнього насильства.

Вона допоможе людині легко знайти спеціалізовану службу підтримки поруч з її місцезнаходженням. Якщо у населеному пункті, де перебуває постраждала, спеціалізованої служби немає, „Мапа допомоги» запропонує перелік відповідних служб на рівні області – притулків (без розкриття точної адреси), денних центрів, консультативних служб та мобільних бригад.

«Мені приємно, що сьогодні, через рік, ми маємо відчутні результати. Це про відповідальність. І не перед міжнародними партнерами. В першу чергу, це відповідальність перед громадянами

України за побудову країни без бар'єрів, де жити безпечно та комфортно», - зазначила Марина Лазебна [6].

«Ми бачимо, що довіра людей до держави в цьому питанні зростає. Люди віряють, що держава може їх захистити, перестають замовчувати проблему та звертаються за допомогою [6].

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <http://portal.rada.gov.ua>
2. Галайда Т.О., Васюта В.Б., Марченко М.К. Проблема гендерної нерівності та її вплив на відмінності оплати праці в Україні. Хмельницький національний університет. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/945/1/1d700f2a97c29469e7d49ee44c96c0c5-By%20Docs88.COM.pdf>
3. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с. URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2020/5/20/112/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_1.pdf
4. Сергій Шкарлет МОН виконує зобов'язання в межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vikonuye-zobovyzannya-v-mezhah-mizhnarodnoyi-iniciativi-partnerstvo-biarric-z-utverdzhennya-gendernoyi-rivnosti-sergij-shkarlet>
5. Сергій Шкарлет МОН виконує зобов'язання в межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності, –URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vikonuye-zobovyzannya-v-mezhah-mizhnarodnoyi-iniciativi-partnerstvo-biarric-z-utverdzhennya-gendernoyi-rivnosti-sergij-shkarlet>
6. Марина Лазебна доповіла про зміни за рік після приєднання до «Партнерства Біарріц» у системі протидії домашньому насильству. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20965.html>

Карпенко Ю.В.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник: **Тополевський Р.Б..**

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Науково-технічний розвиток у галузі науки, медицини,

кібернетики та біології призводить до того, що виникають нові суспільні відносини, змінюються чи припиняються. Внаслідок «наукового бунту», який розпочався в середині XX століття і триває до сьогодні, перед людиною постало безліч нових можливостей, які базуються на досягненнях науки. Йдеться, зокрема, про такі явища як клонування людей, зміна статі, трансплантація органів, використання «віртуальної реальності» та багато іншого.

Внаслідок цих широких можливостей, виникають нові права людини, які отримали умовну назву «четверте покоління прав людини». На сьогоднішній день, права людини, які належать до згаданого четвертого покоління прав людини, залишаються дискусійним питанням серед вчених та законодавців. Перш за все, щодо неоднозначної оцінки таких прав з точки зору норм моралі. Законодавець частково адаптувався до появи нових прав людини. Відповідно в сучасному законодавстві відбулася низка змін, які закріплюють та регулюють нові права та свободи людини. Тим не менше, далеко не всі права четвертого покоління наразі знайшли своє відображення в законодавстві України, а тому актуальним залишається питання подальшого дослідження та законодавчого регулювання «нових» прав людини.

Права людини – це правова категорія, яка розвивається та еволюціонує разом з суспільством та державою. Разом з людиною, її розвитком та значенням у соціумі, а також з відповідними змінами в державі постійно змінюються права людини та їх пріоритети [1, с.729]. Позиція щодо виділення та затвердження так званого четвертого покоління прав людини, а саме права на здійснення абортів та застосування евтаназії була висунута А. П. Семіткою в 1966 році. Цю думку підтримали О. Аврамова та О. Жидкова, які додали, що права четвертого покоління повинні базуватися на таких загальних засадах, а саме: визнання високого статусу особи; прагнення єдності норм права, моралі, релігії при визначенні поведінки як правової; визнання права на індивідуальність особи, що передбачає повагу до особливих потреб людини, які надають їй можливість бути не схожою на інших; установлення суверенності людини щодо держави [2, с. 103]. Проте й досі дослідники не дійшли спільної думки, щодо того, які ж права людини слід відносити до прав четвертого покоління. Так, Ф. М. Рудинський зазначає, що права четвертого покоління «повинні захищати людину від загроз, пов'язаних з експериментами в сфері генетичної спадковості особи», тобто це такі права людини, які пов'язані з клонуванням та іншими відкриттями в області біології [3, с. 16]. О. Аврамова та О. Жидкова до четвертого покоління прав людини

зараховують: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами [2, с. 104].

Вивчаючи особливості та правову природу прав четвертого покоління експерти виокремлюють два аспекти застосування прав четвертого покоління, які полягають в правомірній та забороненій поведінці. Проте, не можна сказати, що буде правильним виділяти правомірну та заборонену поведінку стосовно реалізації прав четвертого покоління. У сучасному світі різними особами по різному сприймаються ці права, і значна кількість людей є противниками визнання та реалізації цих прав. Йдеться перш за все про моральний вимір. Так, О. О. Барабаш у своїй праці підняла питання щодо моральної сторони прав четвертого покоління. Описуючи права четвертого покоління, дослідниця наголошує на моральних проблемах штучного материнства та сурогатного запліднення, використання та законодавче визначення процедури евтаназії та клонування людини. Ці права зазнають масованої критики як серед представників громадянського суспільства, релігійних організацій, держави, так і на міжнародному рівні. Таким чином, О. О. Барабаш робить висновок, що «не всі права четвертого покоління є прийнятними для реалізації громадському суспільстві», а більшість з них є абсурдними та аморальними [4, с.217].

Дискусійним питанням на сьогодні залишається питання чи взагалі людям потрібні права четвертого покоління та якими межами вони встановлюються. Тим не менше, вчені-правники висловлюють свою думку про необхідність існування та правового регулювання прав четвертого покоління у громадянському суспільстві та державі. Адже зі стрімким розвитком новітніх технологій та подальшими науковими відкриттями проблеми щодо реалізації цих прав будуть лише накопичуватися. А тому, для того щоб права четвертого покоління не потягли за собою порушення прав інших людей, необхідно їх чітко виокремлювати від інших прав та застосовувати щодо них притаманне виключно цим правам нормативне регулювання. Відповідно, регулювання цих прав дозволить більш повно врахувати їхні особливості та ставлення до них у суспільстві.

Враховуючи склад прав, які відносять до цього покоління, вважаємо за доцільне, підтримати позицію щодо того, щоб четверте покоління прав людини, що виникли внаслідок стрімкого розвитку в сфері науки та розвитку моралі слід іменувати «соматичними правами».

Таким чином, можна дійти висновку, що четверте покоління прав людини на сьогоднішній день має доволі дискусійний характер, зокрема щодо його складу та правової природи, особливо з урахуванням тих моральних колізій, які можуть виникнути у зв'язку із їх реалізацією.

Список використаних джерел:

1. Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 728–732.
2. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101–107.
3. Рудинский Ф. М. Гражданские права человека: общетеоретические вопросы. *Право и жизнь*. 2000. № 31. С. 15–18.
4. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 213-217.

Ковалів М.В.

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВИ

Україна знаходиться в стані реформування різних сфер суспільного життя. Основні напрями перетворень визначені в проєкті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та указі Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» [1]. В даних документах позначені конкретні заходи, які покликані забезпечити динамічний розвиток країни у всіх сферах, склавши єдину програму дій, акумулювавши прагнення народу України про асоціацію з Європейським Союзом. Визначено першочергові завдання: уточнення загальних принципів організації місцевого самоврядування, розвиток фінансово-незалежної влади на місцях, політичної конкуренції, вдосконалення політичних інститутів, створення умов для їх відкритості та ефективності, перехід на європейські засади функціонування державної служби, розвиток реальної конкуренції,

відкриття бюджетної сфери для державно-приватного партнерства та соціально-орієнтованого бізнесу, оптимізацію бюджетної сфери за рахунок скорочення неефективних витрат і ланок, зняття бар'єрів для самостійності бюджетних установ. Вивченню проблем реформування приділяється належна увага, водночас комплексний розгляд забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина вимагає детального дослідження.

Досвід країн-членів Європейського Союзу показує, що розвиток правової держави безпосередньо залежить від рівня розвитку громадянського суспільства, забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, а інтереси особи зі сфери державного функціонування все більше переміщуються до активізації громадянського суспільства зокрема у сфері забезпечення безпеки людини та громадянина на сучасному етапі розвитку суспільства. Однак ця закономірність не достатньо досліджена. Водночас існує певна протидія, що носить двосторонній характер: по-перше – держава не делегує свої повноваження громадянському суспільству, не маючи відповідного нормативно-правового механізму реалізації; по-друге – громадянське суспільство не проявляє зацікавленості у процесі аутсорсингу. Така ситуація не може позитивно позначитися на функціонуванні організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, який виступає стабілізатором правоохоронних і правозахисних відносин держави та суспільства, які розвиваються. Є прямий зв'язок розвитку держави, суспільства та організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, який виражається в тому, що в тоталітарній державі з нестабільною політичною і економічною обстановкою не може бути досконалого організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина.

Не випадково Президент України у своєму Посланні Верховній Раді України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» звернув увагу на те, що в умовах російської агресії, саме державі сьогодні адресовані основні суспільні запити: особливі економічні умови, забезпечити територіальну цілісність країни, гарантії громадянських прав і справедливості, забезпечення безпеки людини та громадянина тощо.

Захист у всіх своїх проявах є правова конституційна гарантія здійснення права на захист, закріплена в Конституції України. У всіх випадках це односторонні дії уповноваженої особи, спрямовані на

захист своїх прав, свобод і законних інтересів, які здійснюються без звернення за допомогою до державних органів.

Права і свободи людини та громадянина, гарантії їх захисту проголошені та визнані найвищою цінністю, але організаційно-правовий механізм забезпечення цих прав і свобод ні Конституції, ні в прийнятих на її основі інших нормативно-правових актах істотно не визначений. Згідно ст. 68 Конституції України: «Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [2]. Однак принцип відповідальності, щодо органів державної влади за невиконання зазначеної статті не тільки не закріплений, але і не названий. Має місце відсутність відповідальності органів державної влади за порушення прав і свобод людини та громадянина, які відповідно до Конституції повинні бути головним орієнтиром їх діяльності.

О. Прієшкіна відстоює точку зору, згідно з якою захист суб'єктивних прав, свобод і інтересів громадян можлива не тільки за допомогою застосування норм права уповноваженими на те органами, але і допустимий в формі безпосереднього захисту індивідом своїх прав і свобод. Необхідно вважати й те, що нині в Україні набуває поширення теорія визнання людської гідності, яка є інтегративною властивістю природи людини та виступає як один з інституційних джерел її основних прав. У зв'язку з цим у загальній теорії права сформульовано антропогенну інтерпретацію людської гідності, поняття якої визначається як самоцінність людини як унікальної родової біосоціальної істоти. Зазначені доктринальні позиції у ближній перспективі вимагатимуть відповідної нормативно-правової і навіть конституційної регламентації [3, с. 39].

У час радикальних перетворень, зокрема, зумовлених асоціацією України і ЄС, в інтересах національної, економічної, екологічної та будь-який інший видів безпеки, видається доцільним розроблення Стратегії розвитку організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні до 2030 року, яка би передбачала поетапне створення якісно нового організаційно-правового механізму. При цьому ця стратегія повинна запобігти випадкам необумовленого реформування організаційно-правового механізму, що динамічно розвивається. Її критерієм повинна бути не тільки здатність вирішувати численні проблеми, але і не допускати їх появи. Практика перетворень вимагає постійної оцінки ситуації з метою уточнення стратегії реформування, розробки державної політики та програм діяльності владних структур,

визначення пріоритетів розвитку.

Список використаних джерел:

1. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 7 вересня 2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Прієшкіна О.В. Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 33-40.

Кривицький А. С.,

аспірант кафедри загально-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАКСЕОЛОГІЯ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

В Україні створено понад 300 вузів, що здійснюють підготовку юридичних кадрів. У зазначених навчальних закладах правовим навчанням охоплено близько 340 тис. студентів (усього в Україні проживає близько 11 млн молодих громадян). Щороку кількість юристів збільшується приблизно на 70 тис. дипломованих фахівців. Цей факт красномовно засвідчує про зростання інтересу до юридичних професій, а разом з тим і вимог до юридичної освіти, оцінки її як суспільством, так і державою.

У підготовці кваліфікованих юристів одним із головних компонентів парадигми в юриспруденції є методологічний підхід, що розглядається як «ансамбль» взаємозалежних наукових методів. С. Гусарев та О. Тихомиров наголошують на тому, що методологічний підхід містить у собі різноманітні взаємозалежні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких один або декілька є головними, а всі інші підпорядковані їм, залежні від них, мають допоміжний характер: історичний, логічний, герменевтичний, порівняльний, ціннісний (аксіологічний), системний, синергетичний поведінковий (біхевіористський), гуманістичний, кібернетичний, інституціональний, структурний, функціональний, комплексний, системно-функціональний, функціонально-структурний. Ми цілком поділяємо думку зазначених вчених про те, що «ціннісний (аксіологічний) підхід ґрунтується на ряді філософсько-соціологічних концепцій. Згідно з ними людські діяння можуть бути осмислені лише у співвіднесенні з цінностями (благами),

якими визначаються норми і цілі поведінки людей. У правознавстві цей підхід використовується при дослідженнях цінності права, правової культури, суспільної значущості (суспільної користі і суспільної безпеки) діянь у сфері дії права» [2].

Юридична освіта – явище багатогранне. В залежності від того, до якого профілю юридичної діяльності готуються фахівці, складається відповідна програма їх навчання, де поряд з фундаментальними знаннями передбачається надання здобувачам вищої освіти спеціальних знань з урахуванням специфіки тієї сфери, де їм доведеться працювати. Так, майбутнім прокурорам, суддям необхідно глибоко знати кримінальне, цивільне, трудове, шлюбно-сімейне, адміністративне, кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне право. Для слідчих особливо важливо добре знати кримінальне, кримінально-процесуальне право. Юристам, що працюють у сфері державного будівництва, необхідно володіти знаннями конституційного, адміністративного права. Юрисконсультам та іншим фахівцям, що діють у галузях економіки, потрібні широкі знання цивільного, господарського права, арбітражної практики, нотаріусам – знання цивільного права. Безперечно, цим не обмежується коло знань юристів, рівень кваліфікації яких залежить від постійного пошуку, здатності орієнтуватися у всьому комплексі правових знань, у численних змінах діючого законодавства.

Отже, юридична освіта – це сукупність організаційно-виховних, інформаційних, процесуальних та інших заходів, за допомогою яких здійснюється процес професійного відбору кадрів, їх правового виховання та навчання для вирішення практичних завдань соціального життя, задоволення законних потреб та інтересів членів суспільства.

Система юридичної освіти стоїть перед необхідністю пошуку нових і модернізації існуючих підходів до організації та змісту освітнього процесу, що пов'язано з тим, що приходять нові цінності, які визначаються науково-технічною революцією, процесами глобалізації, входженням людської цивілізації у постіндустріальну еру.

Найважливішою цінністю сьогодення є вміння орієнтуватися у ситуації вибору, робити правильний вибір за умов невизначеності й неоднозначності. Цінності, вказують В. Крижко та І. Мамаєва, спрямовують, організують, орієнтують поведінку людини на визначені цілі. Людина пізнає світ через призму цінностей, які регулюють соціальну поведінку людей [3].

У внутрішній системі цінностей кожної людини протягом життя відбуваються зміни, вона постійно оновлюється та вдосконалюється. Особистісні цінності виконують для людини роль стрижня, який забезпечує цілісність і спадкоємність в її розвитку, адекватну адаптацію

до умов життєдіяльності. Цінності неможливо закласти автоматично у свідомість молодшої особи, бо вони є результатом власної внутрішньої активності. Але правильно організований освітній процес стимулює цю активність, допомагає набутти досвіду толерантного ставлення до думок чи позицій інших. Так, на думку Н. Ткачової, педагогічний діалог на основі ціннісного обміну дозволяє створити сприятливий психологічний мікроклімат у колективі, коли кожний його член відчуває себе самодостатньою особистістю [4].

Яскравим прикладом прагнення до новацій в юридичній освіті стало проведення 4 грудня 2020 р. у Харкові в режимі відеозв'язку в Харківському національному університеті внутрішніх справ Всеукраїнської конференції «Вища юридична освіта в XXI столітті: виклики та перспективи розвитку», в якій взяли участь понад 100 учасників – представників провідних закладів вищої освіти України, Української асоціації міжнародного права, Інституту законодавства Верховної Ради України, Європейської асоціації студентів права (ELSA Україна), правників-науковців, провідних освітян, здобувачів вищої освіти та юристів-практиків.

Під час дискусії її учасники зосередили свою увагу на ключових складових проекту Концепції розвитку юридичної освіти від 6 листопада 2020 року, які обговорювалися в Комітеті з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України, та наслідках його потенційного схвалення для національної системи підготовки правників, а також напрацювали власні пропозиції стосовно підходів до модернізації юридичної освіти в Україні, зробивши висновки про необхідність відродження діяльності Асоціації правничих шкіл України й забезпечення її ефективної роботи. За підсумками конференції її учасники схвалили відповідну резолюцію.

Було визнано запропоновану Концепцію розвитку юридичної освіти такою, що не відповідає потребам модернізації національної юридичної освіти на сучасному етапі і не віддзеркалює позитивного зарубіжного досвіду.

Зокрема, запропонована Концепція не враховує структурної моделі підготовки фахівців, прийнятої в європейському просторі вищої освіти, необхідність гармонізації архітекτονіки національної системи вищої освіти з європейською; не забезпечує визнання на українському ринку праці рівня «бакалавр» як самодостатнього кваліфікаційного рівня; змішує юридичну професію і юридичну освіту, що призводить до хибного сприйняття вищої правничої освіти як суто професійної підготовки майбутніх адвокатів, суддів, прокурорів, нотаріусів; оперує оманливим і суб'єктивним висновком про те, що

правнича освіта та її якість мають стати панацеєю для усунення прорахунків у функціонуванні національної правової системи в цілому і насамперед системи правосуддя; звужує перелік юридичних професій, що не відповідає сучасним реаліям ринку юридичних послуг. Так, крім суддів, адвокатів і прокурорів, слід визнати такі юридичні професії, як актуарій, арбітражний керуючий, виконавець, слідчий, юрисконсульт, поліцейський, оперуповноважений, приватний детектив, експерт-криміналіст, викладач правових дисциплін, науковець права, судовий розпорядник, помічник судді, помічник юриста (паралігал), юридичний журналіст, аудитор, юридичний інженер, юрист-міжнародник тощо; створює передумови для зменшення конкурентоспроможності української юридичної освіти, ігноруючи глобалізацію мережі надання освітніх послуг, спрощений вступ до університетів Європи та США тощо.

За авторитетною думкою учасників конференції Концепція передбачає цілковите скасування в Україні системи відомчої юридичної освіти, що створює прямі загрози для внутрішньої безпеки держави, адже унеможлиблює підготовку на національному рівні спеціалістів, потрібних органам і підрозділам МВС України, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро, Державній пенітенціарній службі та іншим правоохоронним органам. Водночас МВС України є найбільшим замовником юридичних кадрів у державі, які апріорі не можуть бути підготовлені зарубіжними закладами освіти, класичними та профільними університетами, приватними закладами вищої освіти.

Аксіологічні підходи стосувалися диверсифікації юридичної освіти як вимоги сучасного світу, який постійно змінюється, а суспільні відносини в якому стають дедалі складнішими. Їх ефективне регулювання неможливе без володіння найрізноманітнішими знаннями з економіки, політології, історії, інформатики, генетики, медицини, психології тощо. Саме тому юриспруденція має бути гнучкою, готовою до змін. Разом із цим спроба регулювання якості вищої юридичної освіти на основі встановлення загальних вимог до всіх закладів вищої освіти не відповідає реаліям сьогодення.

Критика стосувалася також і того, що у разі прийняття проекту Концепції розвитку юридичної освіти вища юридична освіта перетвориться на закриту систему із монополією на надання юридичної освіти обмеженою кількістю закладів вищої освіти, що порушує вимоги ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» в частині збалансованості структури й обсягу підготовки фахівців із вищою освітою з урахуванням потреб особи та інтересів держави, а також в

аспекті забезпечення рівності прав і можливостей всім суб'єктам надання освітніх послуг. А схвалення пропонованого документа призведе до повної декваліфікації працівників Національної поліції України та інших фахівців у галузі права, що матиме потужний деструктивний ефект у системі забезпечення правопорядку і протидії злочинності, негативно позначиться на безпеці кожного громадянина України.

Загалом були визначені основні напрями і дії з подальшого розвитку юридичної освіти з орієнтацією на темпи її глибинного перетворення, що мають задовільнити потреби особистості, суспільства й держави у зв'язку з такими фундаментальними цивілізаційними викликами, що постали перед вищою освітою в цілому і юридичною зокрема: глобалізація та перехід до постіндустріального суспільства, необхідність впровадження принципів Болонського процесу, «наступ» електронного навчання, посилення ринкових механізмів у сфері вищої юридичної освіти, поява глобального ринку високорозвиненого людського капіталу тощо.

У контексті визначених напрямів нам особливо імпонує прагнення до формування стратегії освітньої діяльності правничих вишів і забезпечення академічної автономії через нову методологію й інтерпретацію змісту освітніх програм, сформульованих у термінах компетентностей, які імпліцитно відбивають структуру моделі сучасного правника через дескриптори компетентностей, зокрема, через: знання права, правничі професійні навички, знання про право та професійні цінності як соціальні орієнтири інтеріоризації у професійну діяльність правника у суспільстві. При цьому вкрай важливим при проектуванні освітніх програм є запровадження доктринального підходу до досягнення і вивчення права, міжнародного права, правової дійсності, правової системи, прикладних аспектів правореалізації, які можна інтерпретувати у аспекті загальних сучасної доктрини юридичної науки. Викладання доктрини, а не законодавства дозволить у дидактичному плані виокремити проблеми епістемології і методології правових досліджень, когнітивних і соціокультурних детермінант розвитку правових доктрин і теорій, правової аксіології, правової догматики, правової герменевтики, правозастосування, нормотворення, правової техніки, а також юридичної деонтології. Це дасть змогу вибудувати сучасну архітектуру, визначити зміст освітніх програм і перейти від жорсткого нормування змісту освіти до рамкової регламентації структури освітніх програм, що забезпечить розширення меж академічної автономії, а також формування громадської думки щодо підвищення престижу юридичних вишів,

юридичної освіти й юридичної професії, виховання громадянськості і патріотизму у молоді [1].

Зазначене, на нашу думку, вже рік виступає достатньо конкретним орієнтиром, що характеризує положення, пов'язане з розвитком ціннісної компоненти юридичної освіти та її втілення у юридичну практику.

Список використаних джерел:

1. Бондар М. Вища юридична освіта в XXI столітті: Виклики і перспективи розвитку. *Lexinform*. 21.12.2020/. URL : <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/vyshha-yurydychna-osvita-v-xxi-stolitti-vyklyky-i-perspektyvy-rozvytku/>

2. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : Навчальний посібник. URL : <https://vchys.com.ua/pravo/28596-cnnsniy-aksologchniy-pdhd.html>

3. Крижко В.В., Мамаєва І.О. Аксіологічний потенціал державного управління освітою : Навч. посібник. Київ : Освіта України, 2005. 224 с.

4. Ткачова Н. Роль і зміст освітніх цінностей в умовах трансформації українського суспільства. *Вища школа*. 2004. №2–3. С. 12–17.

Кузнецова Л.В.

кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри публічного та приватного права
(Східноєвропейський університет імені Рауфа Абляза, м. Черкаси)

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

В суспільстві панує теза, для того, щоб мати щасливе майбутнє всі люди повинні мати рівні права. Проте така рівність, як закладено в цивільному законодавстві залежить від віку та стану здоров'я. Адже дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі й у правових аспектах. Дитина має бути забезпечена особливими правами, особливим захистом, що мають часовий вимір і спеціальне призначення. Це обумовлено її фізичною, розумовою, моральною та духовною незрілістю. І для того, щоб дитина стала зрілою людиною у всіх відношеннях, їй необхідно мати певні спеціальні, додаткові можливості.

Можливість мати такі права та ними користуватися в своїй переважній більшості залежить від економічного стану держави та добробути в сім'ї. Яскравим прикладом цьому є свідчення джерел звичаєвого права, які регламентували трудові відносини найманої праці

дітей і їх передачу до навчання; на сучасному рівні це договори з неповнолітніми та учнівські договори. Батьки мали повне право віддавати дітей у найм на роботу. Так описує дитячий найм, у своєму романі “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” класик української літератури П.Мирний: “...Ось минуло дванадцять літ. Восени радиться Мотря з матір’ю: - Чи не наняти б нам Чіпку хоч за харч служити? “. ... На весну знову радиться Мотря з матір’ю. - Наняти б Чіпку...” [3, с.213]. Тобто скрутне матеріальне становище, спонукало використовувати працю дітей для елементарного виживання. Таким чином в кінці XIX на початку XX століття почали розглядатися права дитини, як заходи захисту від економічної експлуатації.

Фабрично - трудовим законодавством, яке в силу історичних подій діяло і на території українських земель 01 червня 1982 року введено в дію Закон «Про малолітніх, які працюють на заводах, фабриках, мануфактурах», згідно з яким не допускалися до робіт діти обох статей, що не досягли 12-річного віку. Малолітні у віці від 12 до 15 років не могли притягуватися до роботи більше 8 годин на добу. Закон забороняв роботу дітей у віці від 12 до 15 років «в недільні і високоурочисті дні» [1, с.431]. А 05 червня 1884 року був виданий закон «Про стягнення за порушення постанов про роботу малолітніх на фабриках, заводах, мануфактурах та в ремісничих закладах», 03 червня 1885 р. приймається Закон «Про заборону нічної роботи неповнолітніх і жінок на фабриках, заводах і мануфактурах» [1, с.446].

Першим міжнародним нормативно-правовим джерелом стала Женевська декларація прав дитини (1924 р.) і була спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, належне виховання, захист. І саме ця Декларація стала наріжним каменем всього майбутнього міжнародного розвитку правових ініціатив стосовно прав дитини. Після другої Світової Війни в 1959 році була прийнята Декларація прав дитини, яка містить 10 соціальних й правових принципів, які значно вплинули на політику і справи уряду і людей в усьому світі.

В 1989 році Генеральною Асамблеєю ООН приймається Конвенція про права дитини, яка ратифікована Постановою Верховної Ради України №789XII (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року.

Стосовно національного законодавства в частині захисту прав дитини, то воно бере свій початок із Закону України «Про сприяння соціальну становленню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 року, який наразі втратив чинність. Цей Закон визначав загальні

засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрямки реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді. Важливим етапом стало прийняття Закону України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” у січні 1995 року, який започаткував утворення вертикалі органів виконавчої влади у справах дітей.

Норми Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року, гарантують рівність у правах дітей незалежно від походження, а також від того, народилися вони в шлюбі чи ні. Також варто наголосити на Законі України «Про охорону дитинства» [5], який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і покликаний забезпечити реалізацію прав дитини на життя, охорону здоров’я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановивши основні засади державної політики в цій сфері. Уперше в історії національного законодавства у цьому Законі введено положення, яке забороняє тілесні покарання дітей у родині.

Отже, питання захисту прав дитини розвинено як на міжнародному так і на національному рівні, проте як окреслювалося вище належний захист залежить від соціально-економічного становища держави.

Список використаних джерел:

- 1.Іванов В.М. Практикум з історії держави і права України: Навч. посібник. Київ: МАУП, 2013. 728с.
2. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
- 3.Мирний П. Твори. Видавництво: Молодь. Київ, 1980р. 414с.
- 4.Основні міжнародні документи з прав людини: URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9727/>
- 5.Про охорону дитинства: Закон України, від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

Лебедєва Ю.В.

викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Положеннями європейського законодавства про права людини

встановлено, що держави зобов'язані вживати ефективні заходи для забезпечення захисту репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав людини. У свою чергу, практика Європейського суду з прав людини (Далі – ЄСПЛ) відрізняється ґрунтовним досвідом у застосуванні інституту репродуктивних прав людини. Так, рішеннями Страсбурзького суду сформовано певні стандарти, яким має відповідати законодавство держав-учасниць. Утім, розбіжності у правових системах обумовлюють необхідність дослідження окремих рішень ЄСПЛ.

Уперше визначення репродуктивного здоров'я було представлено на Міжнародній конференції з народонаселення та розвитку в 1994 році [1] та пізніше на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок у 1995 році [2], де концепція отримала міжнародне визнання.

Доцільно зазначити, що Радою Європи 4 квітня 1997 р. було прийнято Конвенцію прав людини і гідність людської особистості у зв'язку із застосуванням біології та медицини [4] з трьома протоколами: додатковий протокол, що стосується заборони клонування людських істот (Париж, 1998 р.) [5], додатковий протокол щодо трансплантації органів і тканин людини (Страсбург, 2002 р.) [6] та додатковий протокол у галузі біомедичних досліджень (Страсбург, 2005 р.) [7]. Конвенція закріплює загальні принципи дій у цій галузі для всіх європейських країн, тому допускає широкий спектр законів і методів політики, від повної заборони таких технологій до більш ліберальної практики.

Важливо, що практикою ЄСПЛ сформовано певний підхід до того, чи відповідає політика держави у сфері репродуктивних прав людини міжнародним стандартам.

Так, у справі “Н. проти Румунії” від 16 січня 2018 року заявники, подружжя пара, стверджували, що вони не змогли відновити ембріони, які були вилучені органами прокуратури у 2009 році, і що не дозволило їм мати дитину. Суд визнав порушення статті 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції, встановивши, зокрема, що перешкоджання заявникам отримати ембріони було втручанням в їх право на повагу до приватного життя [8].

У справі “П. проти Хорватії” від 4 жовтня 2018 року, заявницею була жінка, що народжувала в домашніх умовах за допомогою медичного співробітника, запрошеного з-за кордону. Вона, зокрема, стверджувала, що, хоча хорватське законодавство прямо не забороняє проведення домашніх пологів, інші жінки не могли зробити цей вибір, оскільки не мали змоги отримати професійну медичну

допомогу. За матеріалами справи, поштовим повідомленням від Хорватської палати акушерок та Міністерства охорони здоров'я, заявницю було проінформовано, що національним законодавством не передбачено процедури проведення домашніх пологів.

У результаті розгляду, ЄСПЛ констатовано відсутність порушення статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції, проте акцентовано увагу на певних сумнівах щодо відповідності системи медичної допомоги при домашніх пологах міжнародним актам. Тому з метою врегулювання цього питання, органи влади мають консолідувати відповідне законодавство. Суд також встановив, що органи влади досягли балансу між правом заявниці на повагу до її приватного життя та інтересом держави у захисті здоров'я та безпеки матерів і дітей. Було також зазначено, що у правових системах держав-учасниць все ще існує велика різниця щодо проведення домашніх пологів, тому ЄСПЛ враховано той факт, що законодавство в цій сфері розвивається поступово [9].

Справа “К. та інші проти Литви” від 4 червня 2019 року стосувалася закону Литви про медичну допомогу при домашніх пологах. Заявниці звернулися до Міністерства охорони здоров'я з проханням внести зміни до законодавства, яке забороняє медичним працівникам надавати допомогу при домашніх пологах.

Суд визнав відсутність порушення статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції. Показово, що у наведеній справі ЄСПЛ також дійшов висновку про те, що країною було досягнуто справедливого балансу інтересів: право матерів на повагу до їх приватного життя та інтересів держави щодо забезпечення здоров'я та безпеки населення. Зазначено, що з метою забезпечення належних умов, жінки могли обрати будь-яке пологове відділення у Литві, зокрема у Вільнюсі, де вони проживали. Суд також вважає, що враховуючи значні розбіжності в законодавстві держав-учасниць у сфері репродуктивних прав людини, відповідні зміни не є обов'язковими для Литви [10].

Так, рішення ЄСПЛ відіграють ключову роль у процесі закріплення репродуктивних прав у національних законодавствах. Вважаємо, що репродуктивні права є невід'ємними правами людини, а тому їх реалізація повинна чітко закріплюватись не тільки на міжнародному рівні, а й на рівні національного законодавства країн і охоронятись законом.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що законодавче закріплення репродуктивних прав людини у країнах Європи на даний момент не є достатньо узгодженим і містить в собі прогалини, що

може призвести до порушень прав людини і громадянина. Подолання цих прогалин є складним процесом і важливу роль у ньому відіграє практика ЄСПЛ, яка встановлює ті стандарти, яким повинно відповідати законодавство держав-членів. Зокрема, згідно з позицією Страсбурзького суду, у правових системах держав-учасниць все ще існує велика різниця щодо проведення домашніх пологів, тому Суд враховує той факт, що законодавство в цій сфері розвивається поступово. Договірним сторонам також варто зважати на те, що репродуктивні права знаходяться у тісному правовому зв'язку зі статтею 8 Конвенції, що регламентує право на повагу до приватного та сімейного життя.

Список використаних джерел:

1. International Conference on Population and Development (ICPD). United Nations Population Fund. URL: <https://www.unfpa.org/events/international-conference-population-and-development-icpd>.
2. Пекінська декларація (укр/рос). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text.
3. Резолюція 60/1, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, "Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e56#Text.
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини : Конвенція про права людини та біомедицину. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text.
5. Дополнительный протокол к Конвенции о правах человека и биомедицине в области биомедицинских исследований. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_686#Text.
6. Дополнительный протокол к Конвенции о правах человека и биомедицине относительно трансплантации органов и тканей человека. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684#Text.
7. Дополнительный протокол к Конвенции о защите прав человека и достоинства человеческого существа в связи с использованием достижений биологии и медицины, касающийся запрещения клонирования человеческих существ (ETS № 168). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526#Text.

8. Nedescu v. Romania of European Court of Human Rights of 16.01.2018 in no. application (no. 70035/10). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B"itemid":\["001-180293"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B).
9. Pojatina v. Croatia of European Court of Human Rights of 04.10.2018 in no. (application no. 18568/12). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B"itemid":\["003-6209652-8063560"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B).
10. Kosaitė - Čypienė and Others v. Lithuania of European Court of Human Rights of 04.06.2019 in no. (application no. 69489/12). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B"itemid":\["003-6422981-8441541"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B).

Лепісевич П.М.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАПОРОЖЖЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У СУСПІЛЬНОМУ І ДЕРЖАВНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ (СЕРЕДИНА Й ДРУГА ПОЛОВИНА XVII СТ.) БОРОТЬБА ЗАПОРОЖЖЯ З КРИМСЬКИМ ХАНСТВОМ

Впродовж середини і другої половини XVII ст. Запорозжя продовжувала існувати як специфічна – демократична, республіканська – форма української козацької державності. З одного боку, воно продовжувало виконувати роль форпосту України в боротьбі проти турецько-татарського світу. З другого боку, Запорозжя залишилося осередком волелюбності, опорою народу в його національно-визвольній боротьбі проти Польщі. Запорозжці брали активну участь у всіх народних рухах на Гетьманщині.

Стосовно самої Гетьманщини Запорозжя займало досить незалежну і своєрідну позицію. Спочатку, за гетьманування Богдана Хмельницького, воно визнавало його владу, зважаючи на авторитет гетьмана й на те, що Хмельницький був обраний гетьманом саме на Запоріжжі. Але за його наступників Запорозжя часто стає в опозицію до гетьманської влади. Особливо це стосувалось таких гетьманів, як І. Виговський, Ю. Хмельницький, П. Тетеря та ін. Запорозжці починають висувати своїх кандидатів на гетьманство. Московський уряд зрозумів, що цим самим запорозжці можуть бути йому союзником. Він починає безпосередні зносини із запорозжцями, посилає їм гроші, продовольство, амуніцію. Запорозжці дійсно гають на руку московській

політиці. Вони підтримують Пушкаря проти Виговського, Брюховецького проти Сомка, Суховія й Ханенка проти Дорошенка тощо.

Центром Запорозжя була Січ. Після поразки народних повстань у 1638 р. Січ була перенесена з острова в гирлі р. Базавлук на беззахисний Микитин Ріг (або мис) на правому березі Дніпра (в межах нинішнього Нікополя); тут же була розташована польська військова залога та полк реєстровців – для контролю над січовиками.

У 1652 р. Січ була перенесена на нове місце – на острів у гирлі річок Чортомлика і Прогною, при впадінні в р. Скарбну. Чортомлицька Січ проіснувала до 1709 р. 25 березня цього ж року російська війська взяли Січ і зруйнували її. Частина козаків перейшла кордон Кримського ханства і заснувала на його землях Олешківську Січ. У 1734 р. запорожці одержали дозвіл повернутися в межі Російської держави і недалеко від Чортомлика, на р. Підпільній, заснували Нову Січ, яка проіснувала до 1775 р. 16 червня 1775 р. військо під командою генерала Текелія зайняло Січ. Маніфестом Катерина II від 14 серпня 1775 р. запорозьке козацтво як військо перестало існувати.

Запорозьке козацтво створило органи влади, які поступово зосереджувалися в руках його верхівки – старшини. Керівним органом не лише військової, а й адміністративної та судової влади на території Запорозжя був Кіш. Кошу підлягало козацтво, тобто військо, а також людиність хуторів і «зимівників». На чолі Коша стояв кошовий отаман. У складі Коша були суддя, писар, обозний, осавул, хорунжий. Усі ці посади були виборними. Згодом територія Запорозжя, що простягалася з заходу від нижнього Побужжя до верхів'їв Кальміусу на сході і від Орелі на півночі до р. Кінські Води на півдні, стала поділятися на округи – паланки на чолі з полковниками і місцевою старшиною. Військо Запорозьке мало печать – герб із зображенням козака з рушницею на плечі, з шаблею та списом, застромленим у землю поруч із постаттю козака. Січова короґва (прапор) були червоного (малинового) кольору; на її лицьовому боці – зображення (білого кольору) святого архангела Михаїла, а на зворотному – зображення білого хреста, оточеного небесними світилами.

Найважливіші питання військового і політичного характеру кошовий отаман виносив на вирішення військової ради. Відповідно до звичаєвого права в ній міг брати участь кожний козак, який був у той час на Січі. На Раді утворювалося «коло» старшин і «коло» черні (як звався простолюд). Рішення залежало від згоди між цими двома «колами».

Номінально підвладна уряду Речі Посполитої Січ далеко не завжди зважала на його волю і нерідко виявляла самостійність у своїй внутрішній і зовнішній політиці. Протягом XVII ст. Запорозька Січ починає відігравати помітну роль і в міжнародних відносинах. З нею встановлюють зв'язки уряди Росії, Туреччини, Венеції, Австрії, Криму, рахуючись із запорозьким козацтвом як із значною військовою і політичною силою.

Запорозьке козацтво створило значне військо із стрункою організацією. На чолі його стояв гетьман, або «старший». Основною військовою одиницею був полк з 500 мушкетів, який поділявся на сотні, а останні - на десятки. Порядок у війську пильнували осавули. Усі командні посади: гетьмана, полковника, сотника і кінчаючи отаманом, який командував десятком, були виборними. Козаки у своїх грамотах і «листах» титулювали себе «Військом Запорозьким» або «Лицарством Війська Запорозького».

Озброєння рядового козака складалося з рушниці, пістоля, шаблі, ножа, списа, келепа; використовувався також лук і стріли. Військо мало й гармати. Переважала ж піхота; кіннота, як правило, була малочисельною. Козаки були вправними гармашами, влучними стрільцями, добре володіли шаблею.

Чисельність Запорозького Війська не була сталою. Ще наприкінці XVI ст. італійський письменник Гамберіні писав, що з козаків можна зібрати 14-15 тис. добірного, добре озброєного війська, яке воліє більше слави, ніж наживи, і готове до небезпеки.

Січ мала свій флот, що складався переважно з великих човнів – «чайок» («байдаків»). «Чайка» мала 20м завдовжки, 3-4 м завширшки, 2,5 м глибини. Її основу становило днище з липового дерева, на яке набивали дошки; човен мав 1-3 щогли з вітрилами, весла і дві «керми»; число гребців сягало 20-30 чоловіків, увесь екіпаж становив 50-70 козаків; крім рушниць і мушкетів, на «чайці» було 4-6 гармат. Такий корабель розвивав швидкість до 15 км на годину. Корогва для морських походів була білою із зображенням святого Михаїла або із зображенням корабля на червоному полотнищі. В походах брало участь від 80 до 150 «чайок». Коли козаки зустрічалися із турецькими галерами, вони сміливо вступали в бій. Морські бої завершувалися дуже часто перемогою запорожців.

Козацтво відзначалося суворою дисципліною. Під час походу влада гетьмана та інших старшин була необмеженою. Найтяжчим злочином вважалася зрада.

Весь державний устрій Запорожжя був підпорядкований потребам збройної боротьби проти іноземних загарбників, насамперед

Туреччина та Кримського ханства. Запорожці у 1676 р. писали гетьману І. Самойловичу: «Ми звикли все самопалами та шаблями добувати, із небезпекою для свого життя працювати за всіх, і не будь нас зовсім, то давно б уже серед вітчизни козацької татарські кочовища завелися».

У боротьбі з Туреччиною й Кримським ханством яскраво проявився військово-організаторський талант кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка. У червні 1669 р. він організував похід козаків на північне узбережжя чорного моря, в результаті якого була зруйнована турецька фортеця Очаків – опорний пункт турецької агресії на сході Європи. У 1675 р. на допомогу І. Сірку для боротьби з туркам і татарами царський уряд прислав військо, яке складалося з донських козаків і черкесів. Разом із запорозькими козаками під проводом Сірка вони ходили в похід на кримських татар.

За рік до своєї смерті, в 1679 р., І. Сірко брав участь у поході в пониззя Дніпра з тим, щоб використати укріплення, збудовані турецькими нападниками, як плацдарм для наступу на Лівобережну Україну і Київ. Похід закінчився успішно, турецькі укріплення в пониззі Дніпра були знищені.

Серед українського народу дуже поширені перекази про те, що турецький султан Магомет VI вимагав від запорожців вимагав від запорожців визнати залежність від Туреччини і підкоритися йому, «непереможному лицарю». У відповідь на це запорожці на чолі з своїм кошовим Іваном Сірком нібито написали листа до султана, в якому з великою дотепністю висміяли ворога. В цьому листі проявився характерний гумор українського народу, його волелюбність. У листі, зокрема, говорилося: «Запорозькі козаки турецькому султану. Ти – шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш і самого люципера секретар! Який ти в чорта лицар? Чорт викидає, а твоє військо пожирає. Не будеш ти годен синів християнських под собою мати; твого війська ми не боїмося, землею і водою будем битись з тобою. Вавилонський ти кухар, македонський колесник, ієрусалимський броварник, александрійський козолуп, Великого і Малого Єгипту свинар, вірменська свиня, татарський сагайдак, кам'янецький кат, подоланський злодіюка, самого гаспида внук і всього світу і підсвіту блазень, а нашого бога дурень, свиняча морда, кобиляча с...а, різницька собака, нехрещений лоб, хай би взяв тебе чорт! Оттак тобі козаки відказали, плюгавче! Невгоден еси матері вірні християн!

Числа не знаєм, бо календаря не маєм, місяць у небі, год у книзі, а день – такий у нас, як і у вас,

Поцілуй за те ось куди нас...!
Кошовий отаман Іван Сірко зо всім
кошем запорозьким»

Боротьба запорожців з турецько-татарськими загарбниками, з якою нерозривно пов'язана діяльність кошового Івана Сірка, мала велике значення в ослабленні Кримського ханства і султанської Туреччини, що виразно виявилось уже у 80-х рр. XVII ст.

Отже Запорозька Січ постала як специфічне соціальне утворення, що поєднувало в собі риси військової спільноти, політичного та соціального інститутів і стала потужним імпульсом самоформування самосвідомості українського козацтва, утвердження його організаційної структури, а в підсумку – створення життєздатного політичного організму, який мав державотворчий потенціал.

Список використаних джерел:

1. Українське козацтво: мала енциклопедія / ред. Турченко Ф.Г. – Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 568с.
2. Терлюк І.Я. Політико-правова доктрина козацького державотворення: Нарис історії української державної ідеї / І. Я. Терлюк, І. М. Флис. – Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2008. – 300 с.
3. Уривалкін О. М. Запорозька Січ – відома та невідома: влада і законодавство на Січ / О. М. Уривалкін // Таємничі грані історії / О.М. Уривалкін. К., 2007. – С. 298-306.
4. Уривалкін О. М. Гетьмани України та кошові Запорозької Січі / Олександр Миколайович Уривалкін, Михайло Олександрович Уривалкін. – К. : Дакор, КНТ, 2008. 395с.
5. Яворницький Д. І. Вольності запорозьких козаків / Дмитро Іванович Яворницький. – Дніпропетровськ : Січ, 2002. 405с.

Лозинський Ю.Р.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

У спеціальній літературі дозвільна система переважно розглядається як організаційно-правова діяльність, що здійснюється державою з метою забезпечення своїх економічних і соціально-політичних інтересів, для створення необхідних умов нормальної діяльності державних і громадських організацій, дотримання законності, охорони власності і забезпечення громадської безпеки [1].

У теоретичних дослідженнях дозвільну систему визначають як регламентований правом порядок, який зобов'язує державні та громадські установи, підприємства, а також громадян отримати в відповідних державних органах дозвіл на виготовлення, реалізацію, придбання, перевезення (зберігання й використання) визначених предметів [2], або як сукупність правил, котрі регулюють порядок виготовлення, придбання, користування, зберігання, реалізації та транспортування таких об'єктів, охорона яких складає особливу турботу держави та спрямована на забезпечення громадської безпеки, на попередження та припинення можливого використання цих об'єктів із злочинною метою та ін.

Незважаючи на те, що термін «дозвільна система» широко використовується у правовій літературі, єдиного розуміння його не існує. Дозвільну систему можна характеризувати, з одного боку, як різновид спеціальної адміністративної діяльності. З іншого боку, у більш широкому розумінні дозвільна система є типологічно близькою до ліцензування.

Широке розуміння дозвільної системи передбачає особливий порядок вчинення різними суб'єктами будь-яких дій, на які потрібно одержати спеціальний дозвіл. Зокрема, правом давати дозволи на здійснення певних дій користуються різні органи публічної адміністрації.

Дозвільна система у вузькому розумінні поширюється лише на об'єкти, перераховані в Положенні про дозвільну систему [3]. До них віднесено такі предмети, матеріали, об'єкти, безконтрольне володіння і використання яких може завдати шкоди громадському порядку, особистій безпеці громадян, може бути використано із злочинною або іншою протиправною метою.

На терені розбудови новітньої української державності пріоритети адміністративно-правового регулювання мусять зазнати істотних трансформацій, зокрема, з огляду на фундаментальні права громадян України, проголошені і зафіксовані в Конституції нашої держави.

Немає сумнівів, що метою існування дозвільної системи в Україні є створення гарантій реалізації громадянами своїх конституційних прав (недоторканності особи, її гідності, майна тощо), забезпечення громадської безпеки і порядку. Ця мета окреслює контури сфери дозвільної системи, тобто усі інші завдання дозвільної системи мають бути підпорядковані зазначеній меті, бути її продовженням і розвитком.

На сьогодні систему надання дозволів сформовано на підставі законів України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів, якими визначено повноваження та відповідальність компетентних органів. Відповідно до законодавства, питання щодо надання дозвільних документів, погодження регламентуються рядом відомих нормативно-правових актів, затверджених центральними органами виконавчої влади.

Основним нормативно-правовим документом, який регулює відносини у сфері дозвільної системи, є Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [4]. Законодавець вказує, що дозвільна система у сфері господарської діяльності є лише частиною дозвільної системи, так як він прямо визначив сферу такої діяльності, а саме: діяльність уповноважених органів із видачі документів дозвільного характеру.

Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» також встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру та державних адміністраторів.

Таким чином, даним законодавчим актом було запроваджено механізм отримання дозвільних документів через відповідні центри, що здійснюють їх видачу через державних адміністраторів, які координують взаємодію відповідних підрозділів органів виконавчої влади.

Прийняття Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» дало певні позитивні зрушення: вперше на законодавчому рівні було визначено, що потреба в отриманні дозволу та окремі процедури його отримання визначаються лише законами. Також було встановлено декларативний принцип отримання дозволу та принцип організаційної єдності, які мають бути застосовані до всіх процедур легалізації суб'єктів підприємництва і викладені в єдиному науково-практичному підході.

До того ж, введено посаду державного адміністратора, що може організувати видачу дозволу без участі суб'єкта підприємництва, що значно економить організаційно-матеріальні ресурси. Встановлено адміністративну відповідальність посадових осіб за порушення процедур видачі дозволів. Розроблено систему дозвільних центрів, в яких на основі принципу організаційної єдності здійснюються заходи щодо комплексного обслуговування суб'єктів підприємництва з приводу отримання дозволів.

Отже, дозвільна система – це сфера правових відносин, в якій компетентні органи публічної влади здійснюють діяльність за

ініціативою фізичної або юридичної особи, предметом якої виступає суворо визначене чинним законодавством коло об'єктів, що потребують особливого нагляду та контролю з боку держави та результатом якої є видача індивідуального акта дозвільного характеру. Головною особливістю адміністративно-правового регулювання дозвільної системи в Україні є наявність управлінських інститутів публічної влади, внаслідок діяльності яких створюються умови для реалізації і захисту прав та свобод громадян у цій сфері. Кожен з органів, які здійснюють дозвільну систему, наділяється певними повноваженням у сфері дозвільної системи.

Список використаних джерел:

1. Мартиновський В. В. Дозвільна система як одна з форм реалізації виконавчої влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 3. Том 2. Х., 2015. С. 113–117.
2. Чуриков Д.С. Формування поняття «дозвільна система» у законодавстві України. *Право і суспільство*. 2010. № 4. С. 162-167.
3. Про затвердження Положення про дозвільну систему: постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF>.
4. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 № 2806 IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806>

Максимова М.К.

викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВІДПОВІДНІСТЬ ЧИННИХ ПРАВИЛ НОТАРІАЛЬНОЇ ЕТИКИ МІЖНАРОДНИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ.

Кожному виду правничої професії притаманні певні специфічні риси та моральні проблеми, що зумовлює прийняття професійної етики. Професійна етика допомагає спрогнозувати результати роботи, визначати цілі, підвищувати мотивацію та рівень професійної майстерності. Публічно – правова діяльність юристів будується на засадах гуманізму, справедливості, дотриманні морально – етичних вимог та професійних правил, особливо це стосується нотаріусів.

На жаль, питанню нотаріальної етики приділено недостатньо уваги, особливо на фоні загальної тенденції до зниження рівня моралі в суспільстві у період соціально – економічних потрясінь. На

професійно – правову діяльність нотаріуса значно впливають колізії та прогалини у національному законодавстві, неузгодженість українського законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, недостатня забезпеченість незалежності нотаріальних дій. Нотаріус завжди займає незалежне, неупереджене та етично відповідальне місце [1, с. 32-33].

Норми нотаріальної етики породжені практикою, звичаями і також закріплені у нормативно – правових актах (далі – НПА). Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. нотаріус зобов'язаний дотримуватися правил професійної етики. Основними НПА, що регламентують дотримання нотаріальної етики є Правила професійної етики нотаріусів України затверджені Міністерством юстиції України від 04.10.2013 р. та Кодекс правил професійної етики нотаріуса від 20.04.2018 р. затверджений 3'їздом нотаріусів України.

У Правилах професійної етики нотаріусів закріплено такі принципи поведінки нотаріуса як: незалежність, законність, об'єктивність, неупередженість, конфіденційність, добросовісність, чесність, повага до професії, культура поведінки. У Кодексі правил професійної етики нотаріуса зазначено такі принципи як: публічність, доступність, безпосередність, конфіденційність, сумлінність, повага до професії, чесність, професійна самостійність.

Кодекс професійної етики чітко зазначає необхідність дотримання основних заповідей Міжнародного союзу латинського нотаріату (далі – МСЛН) та містить норми, що стосуються відповідальності нотаріуса за етичні проступки [2, с.14-16].

Відповідно чинних НПА, що регламентують дотримання нотаріальної етики, етичними проступками нотаріуса є вчинення протизаконних нотаріальних дій; порушення професійної таємниці; несплата членських внесків до Нотаріальної палати України (далі – НПУ); пропонування винагород і знижок за вчинення нотаріальних дій; заборонена реклама. За порушення морально – етичних норм передбачається такий вид відповідальності нотаріуса як анулювання свідоцтва. Проте доцільно також розширити види відповідальності нотаріуса, наприклад, попередження, догана, оскільки покарання повинно бути співрозмірним для різних обставин, мотивів і тяжкості допущеного правопорушення [3, с. 143-146].

Одночасна дія кількох НПА, що регулюють морально – етичну поведінку нотаріуса потребує взаємоузгодженості, оскільки на практиці призводить до подвійних стандартів.

Взагалі Кодекс правил професійної етики нотаріуса написаний більш розширено, прогресивно, сучасно та адекватно. Згідно з

стандартами МСЛН етичний кодекс нотаріуса розробляється та затверджується організацією професійного самоврядування, в Україні це Нотаріальна палата України (далі – НПУ).

Також Кодекс на відміну від Правил професійної етики нотаріусів затверджує більш широкий вибір санкцій, що встановлюється НПУ за етичні проступки, а саме: зауваження; попередження; направлення НПУ подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва на право зайняття нотаріальною діяльністю.

Серед представників Міністерства юстиції України та НПУ існує дискусія щодо того якому з НПА Кодексу чи Правилам слід віддати пріоритет. На законодавчому рівні це питання не закріплено, що призводить до неоднозначних рішень на практиці [4, с.154-157].

Діяльність нотаріуса є унікальною, оскільки функція превентивного правосуддя забезпечує правосуддя, впевненість і правоту безпеку. Якщо проаналізувати заповіді МСЛН, то вони закликають не допускати ситуацій, що призводять до цивільно – правових спорів.

Проте чинні Правила професійної етики не застерігають про уникнення спорів. Це призводить до того, що нотаріуси більше керуються буквою закону, залишаючи поза увагою таку фундаментальну цінність документів як безспірність. Часто буває, що формально документи відповідають законності, але проаналізувавши їх зміст можна знайти ознаки спору. Для нотаріату теж є актуальною колізія між буквою закону та його духом, де по справедливості слід обирати останнє. Законодавство постійно змінюється під впливом різних політико – правових груп, тому не може бути єдиним аргументом на користь вчинення або відмови у вчиненні нотаріальних дій. Тому керуючись лише положеннями чинних НПА, треба не забувати про заповіді, встановлені МСЛН та вихідні принципи діяльності нотаріату.

Справедливість та безспірність у вчиненні нотаріальних дій сприятиме підвищенню авторитету професії нотаріуса у сучасному українському суспільстві. Чинні Правила професійної етики нотаріусів потребують ґрунтового осмислення та доопрацювання щодо їхньої відповідальності загальним принципам та заповідям нотаріальної етики, які встановлені міжнародними та європейськими стандартами [5, с.36-40].

Вітчизняні стандарти нотаріальної діяльності необхідно доповнювати та розширювати відповідно до суспільних процесів і викликів сьогодення. У зв'язку із глобалізаційними світовими

процесами, українські стандарти нотаріальної діяльності змінюються у бік відповідності міжнародним та європейським стандартам у контексті дотримання і захисту прав людини і споживача, професійної доброчесності та фінансової солідарності, сприянні захисту довкілля і сталому економічному розвитку. Усі ці нові цінності повинні бути включеними до обов'язків нотаріуса, оскільки це професія яка швидко адаптується до глобальних змін і викликів.

В наукових джерелах акцентується увага на подвійному характері особистості нотаріуса: особистому та професійному. Особисті якості як набуті, так і розвиненні в процесі життя впливають на професійну діяльність нотаріуса. Водночас і характер роботи накладає відбиток на повсякденне життя. З метою більш якісного виконання нотаріусами своїх професійних обов'язків, важливо розглядати не тільки правові аспекти нотаріальної етики, а й культурні та моральні основи юридичної діяльності. Наслідком глобалізаційних процесів є набуття нотаріусом міжнародного статусу, що закликає до узгодження вітчизняних стандартів юридичної діяльності з міжнародними для того, щоб нотаріус займався юридичною практикою не прив'язуючись до національних кордонів і законодавства конкретної держави [6, с. 35-36].

Отже, можна зробити висновок, проблеми професійної етики нотаріусів є предметом дискусій як на національному, так і міжнародному рівнях. В Україні цілком сформована законодавча база, що регламентує етичні основи діяльності нотаріуса, але є поняття, які потребують уточнення, правової визначеності та узгодженості. Недоліки, що наявні у законодавчій базі можливо подолати вдало застосовуючи прийому юридичної техніки .. Україна знаходиться на шляху реформування систему нотаріату, тому актуальним є питання приведення нотаріату України до міжнародних стандартів з метою підвищення авторитету та престижу професії нотаріуса.

Список використаних джерел:

1. Шекур'як О.М. Професійна етика нотаріуса: від моралі до моральності. Нотаріат України. 2019. вип.33. с. 32-33
2. Черниш В.Ф. Питання деонтології у нотаріальній діяльності. Теорія та історія держави і права. 2014. Вип. 1. с. 14-16
3. Соломахіна О.М. Розвиток та вдосконалення загальних положень професійної етики нотаріусів. Правова деонтологія. 2017. вип. 4. с. 144-146
4. Желіховська Ю.В. Етика нотаріуса у сфері професійної діяльності. Правова держава. 2018. вип. 21. с. 154-157

5. Масляк Н.В. Заповіді міжнародного союзу нотаріату та правила професійної етики нотаріусів в Україні. Етика правника. 2018. вип.21. с. 36-40
6. Невзорова І.В. Сутність деонтологічних засад діяльності нотаріуса. Науковий вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2019. вип. 19. с. 35-36

Мельник Н.В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

САМООРГАНІЗАЦІЯ НАРОДУ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Численні процеси самоорганізації народу у сучасному суспільстві на фоні соціально-культурних, економічних та політичних умов розвитку громадянського суспільства актуалізують дослідження аспектів співвідношення та особливостей взаємовідносин двох взаємозалежних і взаємообумовлених констант.

Якщо поглянути очима соціолога на сучасне становище в державі та суспільстві, можна зрозуміти, що людина для реалізації своїх бажань та амбіцій у матеріальному, соціальному, політичному аспектах життя хоче змінити нестабільність на стабільність, але не може уникнути сумнівів, що її надії, сподівання, очікування виявляться марними. Тим більше, що сьогодні сформована *невизначеність*, якої не потрібно боятися, оскільки ми живемо в епоху змін, коли цінності є двозначними, а все у світі взаємопов'язане. Людина і суспільство завжди існують в умовах нестабільності, але, з іншої сторони, якщо розумно і об'єктивно поглянути на ситуацію, розуміємо і сподіваємося що нестабільність будь-якого стану в державі явище тимчасове.

В Україні на теперішній час актуальним залишається питання щодо з'ясування ступеня самоорганізації українського народу, його здатність самостійно творити державу на рівні вимог сучасності, а також подбати про сприятливі умови для самопізнання, саморозвитку, самореалізації кожного громадянина України, що передбачається певними змінами у суспільстві, пов'язаними з формуванням громадянського суспільства.

Загалом, більшість учених поділяє думку про те, що громадянське суспільство і держава функціонують на засадах взаємної

доповнювальності. Інші, навпаки, вважають громадянське суспільство основою формування держави. Ці ідеї не суперечать одна одній, істина полягає в їх компромісі. Тобто громадянське суспільство є черговим результатом зміни станів соціального процесу, або новим етапом у розвитку суспільства як соціальної системи і створює об'єктивну потребу у формуванні держави як специфічного управлінського органа, хоча надалі вони функціонують за принципом взаємодоповнювальності. До того ж їх функціонування одне без одного практично неможливе і не може тривати довго.

З одного боку, громадянське суспільство як самоорганізаційна підсистема за жодних обставин не здатне задовольнити потреби населення без ініціюючої, нормативної та контролюючої функцій держави, а з іншого – будь-які спроби державної підсистеми перевернути на себе функції громадянського суспільства виявляються неефективними. Їхня взаємодоповнювальність спрямована на досягнення оптимальної збалансованості стихійного і свідомого начал соціальної життєдіяльності – без надмірної регламентації життя державою, але і без анархії; без абсолютизації свободи, але з її максимумом, коли права одного індивіда обмежені лише правами іншого. Це можливо тільки за умови високого рівня національної самосвідомості і відчуття взаємної відповідальності [1].

Для українського громадянського суспільства, що розвивається, проблема зміцнення правосвідомості поглиблюється слабкими позиціями засад формально-правового мислення державних службовців і посадових осіб усіх рангів, зокрема правлячої еліти. Це масово породжує такі негативні явища, як неякісність і невиконання законів, некомпетентність, корупцію, посадову злочинність, бюрократизм на всіх рівнях влади тощо. Зміст завершення демократичних реформ у нашій державі передбачає створення якісно нового, по суті, європейського юридичного простору, в якому дії всіх суб'єктів правового спілкування мають базуватися на засвоєнні та використанні ними правових цінностей справді демократичної держави і розвинутого громадянського суспільства [2, с. 4–5].

Демократичний устрій не є гарантом сильного громадянського суспільства, але виступає багатообіцяючою передумовою сприяння його формуванню. До речі, і високий рівень розвитку різноякісних організацій не гарантує демократії, але активне, розвинене громадянське суспільство здатне дисциплінувати державу, просувати інтереси різних груп населення, забезпечувати їх активну участь у політичному житті [1].

Проте аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави. Вони полягають у наступному:

1) зберігаються тенденції до непрозорості, закритості та бюрократизованості в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування замість налагодження ефективного діалогу з суспільством;

2) недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для утворення та діяльності інститутів громадянського суспільства;

3) механізми участі громадськості у формуванні та здійсненні державної політики належним чином не реалізуються;

4) податкове навантаження не стимулює діяльність і розвиток інститутів громадянського суспільства та їх підтримку вітчизняними благодійними організаціями;

5) більшість інститутів громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки та вітчизняної благодійної підтримки;

6) потенціал інститутів громадянського суспільства щодо надання соціальних послуг населенню не використовується [3].

Сьогодні – і не в останню чергу завдяки синергетичному підходу – змінюється традиційне уявлення про громадянське суспільство як сукупність створених на добровільній основі організацій, які виражають інтереси певних соціальних груп і організують своїх членів незалежно від державної влади. У сучасному світі стає зрозумілим, що громадянське суспільство є полем взаємодій приватних інтересів і способів діяльності суспільних суб'єктів, а також процесом спонтанного виникнення і розвитку різних соціальних структур. Тому крізь призму теорії самоорганізації яскраво видно, що громадянське суспільство не може бути повністю вільним від інститутів держави: в процесі самоорганізації, яка активно розгортається в громадянському суспільстві, утворюються параметри правового порядку, – але надалі вони фіксуються державною владою і відтоді регулюють громадянські взаємини. Так, за висловом Дж. Кіна, категорія громадянського суспільства описує складний і рухливий комплекс захищених законом недержавних інституцій, які здебільшого є ненасильницькими, самоорганізованими, саморегульованими, перебувають у постійному зв'язку одна з одною та з державними інституціями, що, як «рамка», обмежують, звужують чи водночас уможлиблюють їхню діяльність [4, с. 15].

З іншого боку, і державне управління тісно пов'язане з громадянським суспільством, можна навіть ризикнути зауважити, що вони не мають чітких меж одне стосовно одного. Причому, з позицій синергетики, саме вплив громадянського суспільства на державу (шляхом породження параметрів порядку) є прямим, а виробництво державною владою законів, їх функціонування і контроль за виконанням – зворотним зв'язком.

Однак у вузькому розумінні, якщо все ж обирати між цими двома взаємодіючими протилежностями, очевидно, що саме громадянське суспільство є полем активної і різноманітної соціальної самоорганізації. У сфері громадянського суспільства (хоча і за допомогою держави, але за умови певної автономії від неї) здійснюється безпосереднє задоволення фізіологічних, матеріальних, духовних та інших потреб і пов'язаних з ними інтересів. Причому важливою характерною рисою громадянського суспільства є іманентно притаманна йому не тільки зовнішня (щодо держави), а й внутрішня конфліктність, обумовлена його власною сегментацією. Ця конфліктність опосередковується наявністю і конкуренцією різноманітних інтересів, цінностей, ідеалів тощо. Однак вона має не тільки (або й не стільки) негативне, але і позитивне значення: різноманітність компонентів громадянського суспільства та їх конфліктність є необхідною умовою підтримання динамічної стійкості всієї національної системи [1].

Отже, підсумовуючи, можемо стверджувати, що громадянське суспільство повинно формуватися не з допомогою державних структур, а на основі органів самоорганізації народу, які виступають своєрідним фундаментом цієї побудови, а в свою чергу для побудови демократичної держави необхідно формувати міцне та освічене громадянське суспільство, яке здатне конструктивно впливати на розвиток держави.

Список використаних джерел:

1. Нестеренко Г. О. Українська політична нація: самоорганізаційні засади становлення : монографія. К., 2007. 360 с.
2. Дручек О. В. Особливості правового нігілізму в Україні в період суспільної трансформації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 242 с.
3. Про стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24.03.2012 №212/2012. URL:

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / пер. з англ. К.: К. І. С. АНОД, 2000. 192 с.

Мухай А.А.

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Наливайко Л.Р.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ І ПОЗИТИВНІ ДІЇ ЯК МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є однією з найважливіших функцій сучасних демократичних держав. Конституція України на виконання цієї фундаментальної засади у ст. 3 задекларувала, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Для ефективного забезпечення прав та свобод людини і громадянина, в Україні реалізують позитивну дискримінацію та позитивні дії як методи забезпечення соціальної справедливості у суспільстві.

Значний вплив на формування термінологічної основи та особливостей позитивних обов'язків та протидії дискримінації у сфері прав людини здійснили вітчизняні та зарубіжні науковці та практики, серед яких: М. Антонович, О. Бачинська, О. Гюфе, О. Данильян, Р. Дворкін, А. Колодій, М. Козюбра, В. Кимліка, О. Мурашин, Л. Наливайко, Т. Негел, С. Погребняк, П. Рабінович, О. Ролз, М. Сендел, В. Тацій, Ч. Тейлор, Г. Христова, Ю. Хабермас, М. Цвік, Р. Циппеліус, В. Шаповал, О. Шинкаренко, С. Шевчук та інші.

Термін «позитивна дискримінація» набуває поширення з другої половини ХХ ст. Проте, єдиного підходу до визначення цього поняття досі не сформовано ні у правовій доктрині, ні в юридичній практиці.

В історичному плані Індія була першою країною, яка

експериментувала з політикою «позитивної дискримінації», починаючи ще з колоніального періоду. У сучасній Індії політика позитивної дискримінації знайшла своє відображення навіть в основах конституційного права [1]. Але, завдяки активній практиці впровадження позитивних дій у США, саме цю державу вважають флагманом розвитку позитивної дискримінації. «Позитивна дискримінація» завдячує «доктрині Брауна» [3, с. 55]. Щоб уникнути вживання слова «дискримінація» в США започаткували використання терміну «позитивні дії» («positive action» або «affirmative action»), що означає сукупність заходів, які вживаються для виправлення фактів дискримінації, які мали або мають місце шляхом надання преференційного ставлення групам, які опинилися у невідгданому становищі [3, с. 54]. В Європі ідеї позитивної дискримінації отримали свій розвиток значно пізніше і стосувалися переважно сфери гендерної рівності. Згодом, певним поштовхом для розповсюдження заходів позитивної дискримінації і на інші сфери соціального життя стала інтенсивна трудова міграція до країн Західної Європи в другій половині ХХ ст. Проте, кожна країна мала своє бачення в визначенні основних принципів і засад запровадження позитивної дискримінації.

Позитивна дискримінація («reverse discrimination») передбачає можливість застосування спеціальних юридичних заходів («позитивних дій», англ. «positive actions», «temporary special measures», «specific measures or affirmative actions»), які спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями різних категорій осіб реалізовувати рівні права через усталені стереотипи, практики чи традиції, що склалися у суспільстві, та виконують функцію правової компенсації певним категоріям осіб з метою якнайшвидшої ліквідації наслідків соціальної нерівності. А отже, за своєю суттю не є дискримінаційними, оскільки спрямовані на забезпечення фактичної, а не формальної рівності можливостей.

Дискусія щодо обґрунтованості застосування позитивної дискримінації досі триває в Україні. Так, С. Погребняк розглядає «позитивну дискримінацію» як політику позитивних дій, що реалізується як тимчасовий захід задля створення сприятливих умов для певної категорії осіб на шкоду іншій категорії і в такий спосіб компенсує наявну між ними фактичну нерівність. «Позитивна дискримінація» дозволяє перейти від рівності в праві (формальної рівності) до рівності через право (фактичної рівності) [2, с. 14]. Позитивна дискримінація, на думку Г. Христової, передбачає можливість застосування спеціальних юридичних заходів (так званих позитивних дій), які спрямовані на усунення дисбалансу між

можливостями різних категорій осіб реалізовувати рівні права через усталені стереотипи, практики чи традиції, що складаються в суспільстві, і виконують функцію правової компенсації для певних категорій осіб із метою якнайшвидшої ліквідації наслідків соціальної нерівності [4, с. 77]. Заслужує на увагу і визначення позитивної дискримінації І. Янковець. Особливість позитивної дискримінації, на її думку, полягає у забезпеченні зрівнювання можливостей певних категорій осіб відповідно до засад поваги до гідності особи, гарантій рівності, соціальної справедливості [6, с. 60]. Потрібно звернути увагу і на те, що позитивна дискримінація може бути визнана лише за певних умов, а саме: якщо позитивні дії слугують засобом боротьби з доведеними фактами дискримінації у минулому; служать легітимному, чітко визначеному та непереборному завданню уряду; не позбавляють більшості можливості бути учасником процесу. Головним критерієм таких заходів має бути їх постійний моніторинг. І коли соціальне становище покращиться, спеціальні заходи мають бути припинені.

Отже, політика позитивної дискримінації в Україні охоплює широке коло суспільних відносин. Кваліфікуючою ознакою позитивної дискримінації, яка відрізняє її від негативної, є мотив – намагання усунути негативне ставлення до окремих груп осіб залежно від певних ознак. Важливим у дослідження сутності та основних характерних рис позитивної дискримінації є характеристика позитивних дій. На підставі аналізу вітчизняного і міжнародного законодавства, ми можемо визначити, за способом впливу, наступні різновиди позитивних дій: квоти, пільги та механізми заохочення або позитивні санкції. Розглянемо кожен з цих видів детальніше.

Квоти – це спеціальні заходи, спрямовані на ліквідацію або усунення нерівності в різних сферах життя. Багато країн використовує такий вид усунення нерівності. Квоти широко застосовуються для врегулювання гендерної рівності в політичній сфері. Квоти використовуються і для мовного врегулювання рівності [5, с. 50]. Часто вони застосовуються у освітній сфері при вступі до вузу та для дотримання релігійної рівності.

Пільги – це встановлені нормативно правовими актами деякі переваги, що надаються групі осіб або особі в порівнянні з іншими.

Механізми заохочення або позитивні санкції – це ситуації, коли держава за виконання встановлених нею квот, надає особам, громадським організаціям, політичним партіям тощо певну фінансову допомогу. Наприклад, за дотримання політичними партіями встановлених квот, вони отримують особливу фінансову підтримку, яка у майбутньому допомагає партії розвиватись [5, с. 47-49]. В

Україні на сьогоднішній день держава для забезпечення рівності прав і свобод людини використовує всі вище перелічені види позитивної дискримінації.

Отже, практика застосування позитивної дискримінації в Україні перебуває ще на стадії активного становлення. Позитивна дискримінація передбачає можливість застосування спеціальних юридичних заходів, які спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями різних категорій осіб реалізовувати рівні права через усталені стереотипи, практики чи традиції, що склалися у суспільстві, та виконують функцію правової компенсації певним категоріям осіб з метою якнайшвидшої ліквідації наслідків соціальної нерівності. Відповідно, за своєю суттю не є дискримінаційними, оскільки спрямовані на забезпечення фактичної, а не формальної рівності можливостей.

Умовами застосування позитивної дискримінації є наступні: якщо позитивні дії слугують засобом боротьби з доведеними фактами дискримінації у минулому; служать легітимному, чітко визначеному та непереборному завданню уряду; не позбавляють більшості можливості бути учасником процесу; використання позитивних дій заходів супроводжується постійним моніторингом; якщо соціальне становище осіб остаточно покращилось, спеціальні заходи мають бути припинені. Політика позитивної дискримінації в Україні охоплює широке коло суспільних відносин. Кваліфікуючою ознакою позитивної дискримінації, яка відрізняє її від негативної, є мотив – намагання усунути негативне ставлення до окремих груп осіб залежно від певних ознак. Позитивні дії передбачають застосування квот, пільг та механізмів заохочення або позитивних санкцій.

Список використаних джерел:

1. Flavia Ghencea, Ingrid Nicolau. Aspects regarding positive discrimination. Essays of an information scientist. URL: https://www.researchgate.net/publication/Aspects_regarding_positive_discrimination
2. Погребняк С.П. Втілення принципу рівності в юридичних актах. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3(46). С. 8-20
3. Равлінко З.П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження: дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2016. 201 с.
4. Христова Г. Питання заборони та протидії дискримінації: методичні рекомендації для юристів. К. : Рада Європи, 2015. 112 с.

5. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 3-тє вид. К. : Реферат, 2010. 848 с.

6. Янковець І.В. Позитивна дискримінація як соціально-правове явище. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 57-61.

Назар Ю.С.

кандидат юридичних наук., професор,
директор ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Основним інструментом формування державної політики протидії порушенням бюджетного законодавства є нормотворча діяльність, у результаті якої повинно бути створено цілісне правове регулювання як існуючої системи протидії цим порушенням, так і стратегії досягнення перспективних цілей у цій сфері. Як відзначає М. В. Шевчук, Верховна Рада України, Президент України та інші суб'єкти правотворчості здійснюють правову охорону відносин щодо використання бюджетних коштів шляхом закріплення у нормативно-правових актах норм, що визначають підстави, принципи, порядок, форми та інші умови використання бюджетних коштів, а також відповідальність за недотримання регулятивних приписів у цих відносинах [1, с. 62].

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні, здійснення якої відбувається, передусім, за допомогою законодавчої функції парламенту. Цю функцію вважають найважливішою і найбільш об'ємною за значенням і змістом, оскільки в її межах формується правова система Української держави, забезпечується правове регулювання відносин, що виникають у суспільстві і потребують законодавчого регулювання [2, с. 18].

Серед законів, які приймає Верховна Рада України у сфері протидії порушенням бюджетного законодавства, слід виокремити Закон України про Державний бюджет на відповідний рік та Бюджетний кодекс України. Адже у п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України визначено, що виключно законами України встановлюються Державний бюджет України і бюджетна система України. У цьому контексті цікавим є механізм взаємодії цих законодавчих актів щодо

встановлення бюджетно-деліктних норм. У п. 8 ч. 1 статті 117 БК України передбачена можливість встановлення інших, ніж визначені у БК України заходів впливу за порушення бюджетного законодавства у законі про Державний бюджет України (застосовуються вони згідно із таким законом). Тобто більшість заходів впливу врегульовуються у БК України, норми якого мають постійну дію, а окремі можуть встановлюватися у законі, що діє протягом певного періоду. Хоча обидва правові акти мають однакову юридичну силу, на нашу думку, є недоцільним порушувати єдність правового регулювання застосування заходів бюджетно-правового примусу можливістю визначення окремих з них у нормативно-правових актах, відмінних від БК України. Якщо виникла потреба встановити додаткові заходи впливу (навіть на тимчасовій основі) законодавцю варто вносити зміни до Бюджетного кодексу України.

Законодавча функція парламенту як суб'єкта протидії порушенням бюджетного законодавства проявляється не лише під час прийняття законів, що регулюють бюджетні правовідносини відповідно до ст. 1 БК України, але й законодавчих норм, які визначають адміністративну відповідальність за порушення бюджетного законодавства (ст. 164-12 КУпАП), провадження в адміністративних справах, пов'язаних із застосуванням заходів впливу за порушення бюджетного законодавства (КАС України), повноваження правоохоронних, антикорупційних, фінансово-контрольних органів та громадськості у цій сфері.

Також в процесі реалізації законодавчої функції відбувається розгляд Бюджетної декларації за спеціальною процедурою, передбаченою ст. 152 Регламенту Верховної Ради України [3]. Бюджетна декларація не належить до законодавчих актів, однак є основним документом для складання проекту Державного бюджету України і прогнозів місцевих бюджетів у середньостроковій перспективі.

До інших основних функцій Верховної Ради України зараховують установчу та контрольну. Установчу функцію парламенту пов'язують зі встановленням політичної системи і системи органів публічної влади, що передбачає наявність широких номінаційних повноважень, тобто повноважень, пов'язаних з призначенням, обранням, наданням згоди на призначення або звільнення посадових осіб, а також із формуванням інших органів публічної влади [4, с. 1].

У сфері протидії порушенням бюджетного законодавства Верховна Рада України реалізовує установчу функцію, насамперед, як суб'єкт формування Рахункової палати. Конституція України та Закон

України «Про Рахункову палату» наділяють цього суб'єкта повноваженнями контролювати надходження коштів до Державного бюджету України та їх використання від імені Верховної Ради України. Голову Рахункової палати призначає на посаду Верховна Рада України за поданням Голови Верховної Ради України, а призначення членів Рахункової палати відбувається на підставі конкурсу (претенденти подають документи до Комітету з питань бюджету). Крім того, парламент затверджує граничну чисельність апарату Рахункової палати та може у випадках, передбачених законодавством звільнити голову чи інших членів Рахункової палати до закінчення строку їх повноважень.

У ст. 85 Конституції України передбачено і загальне повноваження щодо здійснення парламентського контролю у межах, визначених Конституцією та законом (п. 33 ч. 1) і контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання (п. 4 ч. 1). Обсяг контрольних повноважень парламенту у бюджетній сфері визначений ст. 109 БК України – Верховна Рада України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства у процесі: 1) розгляду Бюджетної декларації; 2) розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України; 3) внесення змін до закону про Державний бюджет України; 4) виконання закону про Державний бюджет України, у тому числі шляхом заслуховування звітів про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм); 5) розгляду річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України; 6) використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій.

Контрольна функція парламенту як суб'єкта протидії порушенням бюджетного законодавства (виконується як безпосередньо (на пленарних засіданнях через слухання, виявлення недовіри тощо), так і через спеціально створювані і підпорядковані їй органи [5, с. 94]. До таких органів, насамперед, належать комітети Верховної Ради України, які беруть участь у попередньому розгляді питання щодо Бюджетної декларації та проекту закону про Державний бюджет України, а також попередньо розглядають питання про виконання Державного бюджету України (включаючи висновки і пропозиції Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства) в частині, що віднесена до

компетенції комітетів (ч. 3 ст. 109 БК України). Що ж до інших питань контрольні функції у сфері протидії порушенням бюджетного законодавства здійснюють кілька комітетів – Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань економічного розвитку, Комітет з питань правоохоронної діяльності, Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики, однак найбільшим обсягом контрольних повноважень наділений Комітет з питань бюджету [6, с. 31]. Відповідно до ч. 2 ст. 109 БК України 2. До повноважень Комітету Верховної Ради України з питань бюджету належать: 1) підготовка питання щодо Бюджетної декларації та попередній розгляд проекту закону про Державний бюджет України; 2) надання до поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектів висновків щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини; 3) попередній розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та підготовка проекту рішення щодо цього звіту для розгляду Верховною Радою України; 4) попередній розгляд інформації Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Казначейства України, інших центральних органів виконавчої влади про стан виконання закону про Державний бюджет України протягом відповідного бюджетного періоду; 5) взаємодія з Рахунковою палатою (включаючи попередній розгляд висновків і пропозицій Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства).

Список використаних джерел:

1. Шевчук М. В. Відносини щодо використання бюджетних коштів як об'єкт правової охорони : дис... д-ра філософ. : 12.00.07. Львів, 2020. 206 с.
2. Гошовська В. А., Пашко Л. А., Задоя К. Ф. Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади : навчально-методичні матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 48 с.
3. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.
4. Назаренко Я. М. Номінаційна (установча) функція Верховної Ради України : проблеми теорії та практики : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 18 с.
5. Веприцький Р. С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності. *Право і Безпека*. 2014. № 2. С. 91–97.

6. Герман О. В. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства : дис... д-ра філософ. : 12.00.07. Львів, 2021. 206 с.

Наливайко О.І.

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Губарєва П.В.

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Поняття принципів права та забезпечення їх практичного втілення у суспільному житті є однією з актуальних проблем сучасної юридичної науки. І це не випадково, оскільки саме у правових принципах найбільш яскраво відображається сутність права в усій різноманітності його проявів та закономірностей впливу на людину, суспільство, державу. Крім того, якісно розкрити функціональні аспекти будь-якого юридичного інституту неможливо без дослідження його основоположних принципів, що надає змогу встановити вихідні засади здійснення будь-якої юридично значимої діяльності.

Дослідження різних аспектів юридичної відповідальності, у тому числі й принципів, здійснено у дослідженнях таких вчених, як: Л. Байрачна, І. Бахновська, О. Богініч, О. Зайчук, Л. Кельман, В. Колесніченко, А. Колодій, В. Нерсисянц, С. Погребняк, П. Рабінович, О. Скакун, О. Старчук, Т. Фулей та інших. Науковому аналізу принципів юридичної відповідальності присвячені праці І. Аземші, А. Алієва, О. Болсунової, М. Задніпряни, О. Чуракова та інших.

Загалом, принципи юридичної відповідальності – це основні положення соціальної відповідальності, які визначають її функції, зміст, процедуру здійснення. Зміцнення демократичної, правової, соціальної держави це те, до чого прагне Україна, яка має прислуховуватися до громадянського суспільства, якому властиві різні форми власності, управління, господарювання [1, с. 315].

Необхідність відновлення юридичної державної влади, заснованої на конституційному принципі права. Відомо, що справедливість, законність, гуманізм є головними елементами конституційного права.

Принцип справедливості – принцип права, який визначається у

повазі до суспільства, захисті прав і свобод людини та рівності незалежно від статусу особи. Встановлення справедливості в суспільстві, це і встановлення добрих відносин між людьми. Суспільна справедливість часто підноситься як пропагування справедливого суспільства, кидаючи виклик несправедливості. Справедливість – це важке поняття для багатьох людей, адже для когось легше підставити чи заплатити, і таких людей багато, навіть якщо ти цього не хочеш тебе змусять різними психологічними методами «йти за стадом», а коли буде сприяння людей, які прагнуть до справедливості, все вийде, адже ми разом.

Право обов'язково повинно бути справедливим. Це сучасні вимоги існування людства, моралі та природного права. Існування права без справедливості стає дуже сумнівним. Оскільки закон в якому принцип справедливості ставлять вище суспільства, то він просто робить людину засобом для своїх державних цілей. У правовій системі справедливість займає ключове місце. Відповідно до ст. 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [3].

Принцип гуманізму – фундаментальний принцип права, який визначає цінність людини, право на щастя, її гідність, виявлення своїх здібностей, який також орієнтується і на почуття, які потребують контролю.

Гуманізм є об'єктом дослідження багатьох галузей науки: історії, соціології, політології, філософії, психології, педагогіки тощо. Проблеми людини і гуманізму є відчуження людини від влади і суспільства, що позбавляють людину гідного існування та сприяють порушенню прав і свобод людини. Розкривається гуманізм не тільки у соціальному становищі, а й у правовому статусі. У правовому статусі головним елементом є юридичні права, свободи і обов'язки, які передбачені Конституцією.

Принцип законності – вимоги, які лежать в формуванні норм права учасників правових відносин. Конституція країни має вищу юридичну силу. Відповідати Конституції повинні всі закони. В суспільстві всі комерційні об'єднання, державні органи, громадянські особи, громадяни перебувають під дією закону. Не може, щоб на якусь особу не поширювалися закони. Закони є єдиними для всієї держави. Вони висувають однакові вимоги, які потребують в їх часовій та просторовій дії. Не можна не виконувати закони і відкидати їх [4, с. 213]. Доцільність закону – це вибір суворо в рамках закону. Наприклад, при визначенні кримінального покарання, яке є

найдоцільнішим в даному разі, з урахуванням тяжкості злочину.

Принцип невідворотності юридичної відповідальності покликаний для реалізації заходів юридичної відповідальності. Ключовим принципом юридичної відповідальності є невідворотність. Також дотримання цього принципу забезпечує підвищення авторитету закону та підтримання правопорядку у державі. У межах дослідження принципу невідворотності, можуть бути визначені тимчасова, логічна, генетична, просторова структури.

Зміст принципу невідворотності вивчає дві важливі з точки зору законності складові: положення про те, що за кожне правопорушення повинно приводити до юридичної відповідальності; жодна невинна особа не повинна бути притягнута до юридичної відповідальності.

Принцип обґрунтованості – проявляють ухвалення органом держави притягнення особи до юридичної відповідальності. Головне потрібно представити обґрунтовані факти про правопорушення особи, по яким і буде виноситись юридична відповідальність певного виду і залежно від правопорушення [2, с. 347].

Принцип своєчасності розуміється як певна властивість того, що відбувається, здійснюється у певний час. Також своєчасність можна визначити через термін «пунктуальність». Принцип своєчасності допомагає уникнути затримки у прийнятті органами державної влади рішень стосовно забезпечення соціальних прав громадян країни, передбачених Конституцією та іншими законодавчими актами. Адже вповільнення соціально-економічних проблем призводить до розчарування серед громадян і збільшення недовіри до державної влади, а це може зашкодити як особистим так і суспільним інтересам. Цей принцип найбільш щільно пов'язаний з принципом доцільності.

Отже, до основних принципів юридичної відповідальності слід віднести: справедливість, доцільність, законність, обґрунтованість, невідворотність, гуманізм, своєчасність. Наведені принципи юридичної відповідальності найповніше відповідають та акцентують на тих основних засадах, на яких вона має здійснюватися.

Список використаних джерел:

1. Васильєв А.С., Борщевський І.В., Іванов В.В., Канзафарова І.С., Притченко Р.С., Труба В.І. Теорія права і держави : підручник . Х. : Одиссей, 2007. 447 с.

2. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Ред. : М. В Цвік, О. В Петришин. Х. : Право.2010. 583 с.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник./ Пер. з рос. – Харків: Консум, 2008. – 656 с.

Онишко О.Б.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ

У всьому світі ми спостерігаємо обнадійливий імпульс до створення більш збалансованої служби громадської безпеки, яка частково базується на зростаючому оцінюванні цінних професійних якостей, які жінки часто привносять до правоохоронних органів. Однак, незважаючи на те, що жінки працюють у правоохоронних органах понад сто років, вони все ще стикаються з дискримінацією та переслідуваннями. Жінки в поліції часто стикаються з так званою «скляною стелею», тобто вони можуть просуватись по кар'єрній драбині настільки, наскільки це дозволить встановлена стеля. Деякі з них навіть переслідуються своїми колегами-офіцерами. Встановлено, що жінки ефективніше реагують на випадки насильства щодо жінок, які складають приблизно половину викликів до поліції в деяких країнах. Також жінки рідше застосовують надмірну силу або зброю.

У країнах Південно-Східної Європи жінки становлять від 3,5 до 7,5% офіцерів поліції та лише декілька з них обіймають керівні посади. У більшості країн вказаного регіону жінки-поліцейські вважають, що до них не ставляться не однаково поряд з їх колегами-чоловіками і тому вони позбавлені рівних можливостей для кар'єрного росту [1].

В даний час представництво обох статей в поліцейській службі Великобританії значно різниться залежно від ролі. Станом на 31 березня 2019 року 62% співробітників поліції були жінками. Хоча жінки є надмірно представленими серед співробітників поліції, найбільша їх кількість все ще виконує найнижче оплачувані ролі – це тенденція, яка характерна для більшості поліцейських служб Великобританії. Ряд важливих заходів щодо збільшення представництва жінок висвітлюється у звіті поліції Сассекса,

включаючи поінформованість про менопаузу, сприяння поверненню на роботу після перерви в кар'єрі, тренінги щодо домашнього насильства та тренінги з підвищення довіри. Така різноманітність демонструє, що як культурні, так і структурні бар'єри перешкоджають більшому залученню жінок до складу поліції. Наявність гнучкого графіку роботи та підтримки для персоналу жінок-поліцейських, які несуть відповідальність за догляд за власною родиною, також визначаються як ключові сфери, що потребують вдосконалення [2].

Різниця в оплаті праці за гендерною ознакою, яка становить від 8 % до 18 %, залежить від регіону Великобританії. Що стосується найвищого рівня оплати праці в суспільстві, то чоловіки перевершують жінок на 4:1, і в поліції набагато менше жінок на керівних посадах, а набагато більше на найнижче оплачуваних [3].

Для забезпечення прав жінок-поліцейських у листопаді 2010 року під егідою Асоціації керівників поліції Південно-Східної Європи високими представниками жінок дев'яти поліцейських служб Албанії, Боснії та Герцеговини, Болгарії, Хорватії, Молдови, Чорногорії, Північної Македонії та Сербії була створена Мережа жінок-поліцейських (WPON). Мета її діяльності – підвищення обізнаності щодо становища жінок у поліцейських службах та розробка і впровадження стійких рішень для покращення набору в поліцію та утримання жіночого персоналу. Це стало унікальним потужним практичним прикладом реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 з питань жінок, миру та безпеки.

Основні завдання WPON полягають у поставленні гендерних питань на перше місце в порядку денному реформи поліції серед країн Східної Європи. Це послужило платформою для отримання знань та досвіду в поліцейських службах держав регіону щодо статусу, потреб та пріоритетів жінок-поліцейських у Південно-Східній Європі, механізмом представництва для сприяння гендерній рівності в поліції та забезпечення гендерної ефективності у виконанні міжнародних угод.

WPON створив безпечний простір для жінок-поліцейських, щоб вони могли ділитися своїми знаннями та досвідом та отримати розуміння. Члени WPON усвідомили важливість асоціації на регіональному рівні для жінок-поліцейських, оскільки вони проводять більшу частину робочого часу в середовищі, де домінують чоловіки. Члени WPON з Боснії та Герцеговини заснували дві місцеві асоціації жінок-поліцейських. Асоціації не лише забезпечують підтримку з боку колег та обмін інформацією, але, що ще важливіше, підвищують довіру та створюють мережі, які в свою чергу забезпечують кращу

гендерну інтеграцію та системні зміни.

Одним із вражаючих досягнень проекту «Підтримка інтеграції гендерних аспектів у практиці поліцейської діяльності в Південно-Східній Європі» було створення регіональної доповіді жінок-поліцейських у Південно-Східній Європі. Ця публікація висвітлює деякі дані щодо систематичних змін у поліцейських установах Південно-Східної Європи. Наприклад, дані показали, що жінки представляють лише від 3,5 до 7,5% офіцерів поліції у формі в Південно-Східній Європі, де лише декілька займають керівні посади. Це також дозволило визначити певні тенденції. Наприклад, той факт, що хоча менше жінок, ніж чоловіків, вступали до поліцейських академій, вони в середньому були такими ж або більш успішними, ніж їхні колеги-чоловіки [4].

У 2010 році Європейська Комісія прийняла Європейську хартію рівності жінок і чоловіків серед місцевих громад, встановлюючи свою прихильність до гендерної рівності та посилення гендерної перспективи у всіх напрямках діяльності.

У 2012 році Європол запустив власний проект гендерного балансу, щоб дослідити, чому існує дисбаланс у його співробітників, особливо на рівні керівництва. 35% співробітників Європолу – жінки, але лише 0,5% з них працюють у середньому чи вищому керівництві. Проект спрямований на поліпшення цього гендерного дисбалансу, підвищення обізнаності щодо гендерної рівності та розробку підходу для забезпечення того, щоб гендерна рівність стала невід'ємною частиною робочого середовища Європолу [5].

Традиційні гендерні стереотипи, які існують у більшості країн Європи, значно гальмують забезпечення гендерної рівності, в тому числі і в поліцейському середовищі. Так, не зважаючи на спільну батьківську відпустку, незначна частина чоловіків бере її. Усунення культурних бар'єрів та стереотипів, які заважають чоловікам брати батьківські відпустки, працювати неповний робочий день або за гнучким робочим часом, є ключовим стримувавцем для прогресу кар'єри жінок, а також шкодить благополуччю значного зростаючого числа чоловіків, які хочуть повністю брати участь у їх сімейному житті [6].

У Великобританії, не зважаючи на переформатування гендерних стереотипів у суспільстві та запровадженню цілої низки нормативно-правових актів і соціальних проектів із забезпечення гендерної рівності, на рівні поліції все ще зберігається суттєвий дисбаланс. Так, станом на 2020 рік, серед керівників територіальних поліцейських дільниць він становив – 29,4 % X 70,6 %; їх заступників (старших суперінтендантів) – 22,5

% X 77,5 %; керівників підрозділів (суперінтендантів) – 28,2 % X 71,8 %; керівників слідчими підрозділами – 26,1 % X 73,9 %; слідчі інспектори – 24,7 % X 75,3 %; сержанти – 24,2 % X 75,8 %; констеблі – 33,1 % X 66,9 % [7]. Як бачимо, статистичні дані у різних категоріях у сфері керівництва в системі поліції Великобританії показують, що до досягнення гендерної рівноваги ще далеко.

Становище жінок-поліцейських у Польщі теж далеке від ідеалу. Так, кількість жінок, які працюють у поліції, відносно невелика. З 96 586 поліцейських, які працюють, лише 13 280, – жінки. Перші польські поліцейські розпочали службу 26 лютого 1925 року в Державній поліції. Спочатку вони працювали без форми на кримінальній службі. В основному вони займалися злочинами, спрямованими проти жінок. На сьогодні майже в усіх підрозділах поліції жінки виконують різноманітні завдання: профілактичні, кримінальні та допоміжні. З метою проведення антидискримінаційної політики та підготовки стратегії рівних можливостей у червні 2013 року МВС Польщі призначило урядового уповноваженого з питань рівного ставлення до представників силових структур. Дослідження, яке проводилося на представницькій групі людей, не виявило недоліків у цій сфері. За результатами було зроблено висновок про необхідність посилення системного підходу до освіти у сфері рівного ставлення до статей у всіх військових службах і в поліції зокрема. Згідно з повідомленням, до жінок у диспозиційних формуваннях ставляться не гірше з точки зору матеріальної винагороди, підвищення по службі чи присвоєння професійних звань, проте вказано принизливу відмінність для жінок на керівних посадах [8].

Знищення стереотипів, підвищення стандартів формування політики антидискримінації або впровадження стратегії рівних можливостей – це дії, які останнім часом проводяться все частіше у більшості держав Європи та світу. Розвиток науки, освіти, модернізація національної економіки зумовлюють те, що рамки існуючих традицій розширюються визначальними важливими перетвореннями. Широке розуміння прогресу є стимулюючим фактором для жінок, які долають традиційні стереотипи. Жінки все частіше вступають у професії, які раніше призначалися лише для чоловіків. Становище жінок і у поліцейській службі змінюється на краще, хоча і досить повільно. На практиці поліцейські обох статей патрулюють вулиці міста, забезпечують безпеку дорожнього руху, навчають службових собак, працюють з неповнолітніми злочинцями, та здійснюють судові експертизи та ряд інших слідчих заходів.

Глобалізація у всьому світі виявляє багато негативних явищ, пов'язаних зі стереотипами і упередженнями проти жіночої статі. Неприйнятним є ставлення до жінок-поліцейських як до меншовартісних працівників. Професійне просування жінки по схожих ієрархічних посадах в поліції все ще залежить в основному від рішення керівників-чоловіків. У наш час жінки готові виконувати сміливі ролі, пов'язані з управлінням та організацією багатьох суспільних процесів чи професійної діяльності. Коли йдеться про зайняття керівних посад у поліції, потрібно досить об'єктивно, без будь-яких упереджень оцінювати професійні якості жінок-поліцейських. Результати службової діяльності жінок неодноразово доводили, що вони заслуговують на довіру та здатні не гірше за чоловіків виконувати управлінські функції.

Список використаних джерел:

1. Gender Equality in policing. SEESAC. UNDP. URL: <https://www.seesac.org/Gender-Equality-in-Policing>
2. Gender equality in UK Policing^ Sussex Police Delivers its 2nd Annual HeForShe Report. URL: <https://www.heforshe.org/en/gender-equality-uk-policing-sussex-police-delivers-its-2nd-annual-heforshe-report>
3. Leadership Material: Correcting Gender Imbalance in UK Policing. Diversity & Inclusion. Wed 22 Apr 2020. URL: https://www.dodsdiversity.com/news/view,leadership-material-correcting-gender-imbalance-in-uk-policing_203.htm
4. Gender Equality in policing. SEESAC. UNDP. URL: <https://www.seesac.org/Gender-Equality-in-Policing>
5. Unijny zakaz dyskryminacji a prawo polskie. Analiza funkcjonowania przepisów antydyskryminacyjnych w praktyce polskich sądów. Komisja Europejska Przedstawicielstwo w Polsce. Warszawa, 2018. URL: https://ec.europa.eu/poland/sites/default/files/docs/news/ptpa_raport_www_f_in.pdf
6. Gender Equality in UK Policing. First Annual Report. In support HeForShe. UN Woman Solid ity Movement for Gender Equality. URL: <https://www.sussex.police.uk/SysSiteAssets/media>
7. Gender distribution of police officers in England and Wales as of 2020, by rank. URL: <https://www.statista.com/statistics/382525>
8. Rudnicka Magdalena. Specyfika rozwoju zawodowego kobiet w Policji – rola płci w strukturach dyspozycyjnych. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Tom 5/2017, ss. 251-259 URL: <file:///C:/Users/Xena/AppData/Local/Temp/18.pdf>

Панкевич О.З.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загально-правових
дисциплін Інституту права,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Гаврильців М.Т.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри загально-правових
дисциплін Інституту права,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО 25-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: НЕЮВІЛЕЙНІ НОТАТКИ

16 жовтня 2021 року Конституційний Суд України (далі – КСУ) України відзначив 25-ту річницю своєї діяльності.

У правових державах сучасності, до яких прагне належати й наша держава, орган конституційної юрисдикції відіграє роль одного з найважливіших засобів забезпечення верховенства Конституції та реального існування конституціоналізму, що, своєю чергою, є необхідними умовами для втілення принципу верховенства права.

Натомість змушені констатувати, що рівень довіри вітчизняного суспільства до діяльності КСУ (як показують чисельні соціологічні опитування) є доволі низьким. Відтак, як серед пересічних громадян України, так і серед правозахисних організацій, політиків лунають різноманітні, часом доволі радикальні твердження про доцільність існування такого державного органу, про його перезавантаження шляхом припинення повноважень усіх суддів КСУ, а то й про необхідність повної ліквідації КСУ як самостійної державної інституції [1, с. 32].

Як відомо, подібні заяви значно почастишали після ухвалення суддями КСУ наприкінці жовтня 2020 р. рішення про скасування кримінальної відповідальності за недостовірне декларування [2].

Це, своєю чергою, спричинило те, що в медіа та соцмережах характеризують як конституційну кризу, всі обставини якої, очевидно, потребують окремого дослідження. Натомість, наразі торкнемось лише питання про сучасне місце КСУ в системі органів державної влади.

Насамперед зауважимо, що конституційна реформа в сфері правосуддя, схвалена парламентом України 2 червня 2016 р., є другою системною конституційною реформою після конституційної політичної реформи 2004 р. Конституційна судова реформа 2016 р. [3] має низку позитивних законодавчих новел, спрямованих на створення

справедливого, безстороннього та неупередженого суду. Окрім того, зазначена реформа посилює незалежність КСУ, виводячи його за межі судової влади.

Необхідно звернути увагу на те, що раніше більшість українських науковців характеризували КСУ як судовий орган або, принаймні, орган, що належить до судової гілки влади. Необхідно визнати, що зазначеного періоду дійсно існували вагомі формальні аргументи для такої позиції, адже ч. 3 ст. 124 Конституції України в її первинній редакції 1996 р. чітко зазначала: *«Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції»* [4].

Внаслідок конституційної реформи 2016 року [3] з ч. 3 ст. 124 та ч. 1 ст. 147 Конституції України зникло положення про віднесення КСУ до судової влади й визначення КСУ як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Проте, слід визнати, що така характеристика певною мірою відповідає і його сучасній ролі та сутності, адже КСУ зберіг більшість дореформених повноважень (окрім офіційного тлумачення законів), які забезпечують йому виняткову роль в структурі державного механізму України.

Реалізуючи функцію правового захисту Основного Закону, Конституційний Суд України здійснює цілеспрямовану, передбачену Конституцією та законами України діяльність щодо вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України та офіційного тлумачення Конституції України. Тим самим Конституційний Суд України запобігає порушенням Конституції України та скасовує правові акти, що є неконституційними [5, с. 98].

Гадаємо, що навіть повноваження з розгляду КСУ конституційних скарг (ст. 151-1 Конституції України, ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України»), на наш погляд, не свідчать про можливість віднести КСУ до судової влади, тому що такий розгляд не є формою здійснення правосуддя. В межах процедури провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою, на відміну від адміністративних судів, КСУ не здійснює відповідного процесуального розгляду питання для вирішення спору про право, а дає оцінку відповідності Конституції України (конституційності) законів і інших актів, чи їх окремих положень (Глава II Закону України «Про Конституційний Суд України» [6]. У цьому зв'язку слід навести думку судді КСУ у відставці В.М. Кампа: «Розглядаючи конституційні скарги, КСУ лише умовно здійснює правосуддя у традиційному сенсі, бо він судить

(вирішує) не спори між людьми, а конфлікти між особою й державою щодо конституційності законів і інших актів. КСУ встановлює відповідність цих актів Конституції України, оскільки, на думку суб'єктів права на конституційну скаргу, вони порушують їхню гідність і права людини. До Реформи-2016 конституційне правосуддя прямого відношення до захисту прав конкретних громадян не мало, бо вони зверталися до КСУ лише з приводу абстрактного тлумачення положень Конституції й законів України, а не щодо захисту їхніх конституційних прав і свобод» [7, с. 53-54].

Як відомо, у випадку визнання КСУ актів або їх окремих положень неконституційними, вони втрачають силу. У зв'язку з цим, в юриспруденції органи конституційного контролю прийнято називати «негативними законотворцями». Проте, в деяких випадках вони є і «позитивними законотворцями», що також характеризує правову природу КСУ, адже його правовим позиціям властивий нормативно-інтерпретаційний, узагальнюючий характер і загальнообов'язковість. Це стосується як рішень про офіційне тлумачення Конституції України, так і висновків про конституційність актів і процедур, які мають прецедентну природу та в своїй сукупності визначають конституційно-правовий простір, в межах якого можуть взаємодіяти суб'єкти правовідносин.

Такий перелік повноважень, насамперед можливість «негативного нормотворення» шляхом визнання неконституційними законів і інших актів вищих органів публічної влади, надає КСУ чималої ваги при прийнятті важливих державно-правових рішень, а тому робить його привабливим в очах окремих політичних сил, які шукають можливості контролювати цей орган або впливати на його діяльність.

Конституційний Суд є правовим інститутом, але він діє як у системі правових, так і в системі політичних відносин. Чимало ухвалених ним на основі Конституції рішень має політико-правовий зміст і значення. Отже, КСУ виступає як політико-правовий інститут. Тому не враховувати політичної ролі цього органу і його впливу на політику в державі було б очевидною помилкою. У цьому зв'язку варто погодитись з А. Крусян, яка звертає увагу на політико-правовий потенціал конституційної юстиції, та здатність КСУ ефективно впливати правовими засобами на політичну ситуацію в країні [8, с. 110].

Відтак, на наше переконання, реформувавши статус КСУ як єдиного органу конституційної юрисдикції, конституційна реформа 2016 р. суттєво змінила його правову природу: він став самостійним

органом конституційного контролю, рівновіддаленим від органів законодавчої, виконавчої, судової влади, президента та забезпечує (принаймні, *de jure*) дотримання принципу верховенства Конституції в їхній діяльності.

Таким чином, говорячи про місце КСУ в механізмі держави, необхідно відзначити, що він є вищим конституційним органом і посідає особливе місце в системі поділу влади, яка закріплена в Конституції України. За своїм статусом КСУ належить до системи вищих органів державної влади, знаходиться на рівні таких інститутів державної влади, як Глава держави, Парламент, Уряд, Верховний Суд. За певними ознаками КСУ стоїть навіть вище цих органів, адже через здійснення конституційного контролю цей орган може впливати на їх діяльність шляхом вирішення справ про конституційність виданих ними актів і офіційного тлумачення Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Панкевич О.З. Застосування Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та практики Страсбурзького суду в конституційному судочинстві України (спроба статистичного аналізу). *Публічне право*. 2020. № 4. С. 32–41.
2. Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
4. Конституція України від 28.06.1996 (Документ 254к/96-ВР, перша редакція). *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text>
5. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Ю.С. Назар, М.Т. Гаврильців, Г.Ю. Лук'янова та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.
6. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n25>
7. Кампо В. М. Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014-2018 роки). К.: Гамазин, 2019. 172 с.
8. Крусян А.Р. Конституция в системе современного конституционализма: теория и украинские реалии. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2007. Т. 6. С. 208–214.

Панченко О.О.
аспірантка кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОХОДЖЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА СПОЛУЧНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Конституція США (англ. United States Constitution) - основний закон Сполучених Штатів Америки, який був прийнятий 17 вересня 1787 року в час Конституційної Конвенції в Філадельфії, на зборах якого були присутні 13 амереканських штатів (на той час існувала лише така кількість), які й проголосували за прийняття цього основного для країни документу [1, с. 112].

Серед науковців та політологів вважається, що Конституція США є найстарішою федераційною конституцією. За своєю конструкцією американське право існує та розвивається на двох рівнях: на рівні - федерації та на рівні - штатів, що пов'язано із федеральною структурою історичного утворення цієї держави. Тобто, штати, які входять до складу США, мають досить широку автономну компетенцію (в межах трьох гілок влади). Загалом вони створюють особисте штатне законодавство та штатну власну систему прецедентного права (в тому числі, тут й відбувається утворення верховенство права, яке входить до обох елементів амереканського права), в якому діє 51 система права [2].

Безперечно, що верховенство права в американському праві як принцип та як концепція, першочергово, працює в судовій системі та в судовій гілці влади. Суди кожного зі штатів здійснюють свою юрисдикцію незалежно один від одного, згідно власного штатного та федераційного законодавства. При такій діяльності (судовій) виникає певна розбіжність у праві та праваову полі країни, оскільки, на нашу думку, дане законодавство у багатьох аспектах є різним, що й дає можливість створювати та застосовувати верховенство права. Проте, застосування та використання вказаної категорії, в першу чергу, пов'язано із тим, що США за своєю формою правління є федерацією.

П'ятдесят американських штатів є відокремленими суверенними суб'єктами права з їх власними конституціями, урядами і судами (тобто з наявністю та існуванням гілок влади, так як і в романо-германській правовій системі). І кожен із штатів має свою законодавчу гілку влади, яка приймає статuti штату, виконавчу гілку влади, що в межах наданих статутами повноважень видає підзаконні акти штату, і

судову гілку влади, що застосовує, тлумачить і за необхідністю визначає конституційність статутів, підзаконних актів, постанов муніципальних органів штатів [3, с.190].

Діяльність штатів в межах своїх повноважень, зберігають повноту влади створювати право, охоплюючи питання, що не врегульовані федеральною Конституцією, федеральними статутами чи міжнародними угодами, ратифікованими федеральним Сенатом, і саме при таких, так би мовити, загальноконституційних прогалинах і діє, як найкраще верховенство права.

В Конституції США визначаються лише, ті загальні засади, на яких ґрунтується суспільство, й тому її можна розглядати, як суспільний договір, що регламентується владою. Звичайно, Конституція США має найвищий авторитет, а тому жодна людина чи гілка влади не можуть ігнорувати її, що і є дієвим доказом існування верховенства права та можливістю його застосовувати в амереканській системі права.

Якщо ж здійснити маленьке порівняння з сучасною Великою Британією, то тут потрібно помітити, що більше значення у правовій системі США має законодавство, а не статутне право. Здебільшого це пов'язано з наявністю писаної Конституції США та конституцій штатів. Через те, що штати наділені широкою законодавчою компетенцією, вони створюють значний за обсягом масив законодавства, що існує на рівні штатів. І як відомо, право США ніколи не засновувалось виключно на судових прецедентах [4, с. 124].

Закони становлять основу для права в США та є основним джерелом, де втілюється в життя верховенство права. Сьогодні кожен штат США має певну кількість законодавчих актів, як і середньостатистична країна Європи.

Розглядаючи, статутне права США, потрібно відмітити існування значної кількості кодексів, що зовсім не характерні для англійського права. Систематизація та кодифікація у США проводяться на обох рівнях: федеративному та на рівні штатів, дає можливість якнайкраще використовувати верховенство права. Законодавці Америки вбачають в консолідації, не основу для вироблення і розвитку нового права, а особливу форму кодифікації в законодавстві, для створення так званих єдиних законів і кодексів (які б могли діяти на дворівневій системі права) - основна мета яких - встановити на рівні штатів можливу єдність у тих сферах загального права, де це особливо необхідно.

Для прикладу першим і найбільш відомим є Уніфікований торговий кодекс (Uniform Commercial Code), що був офіційно схвалений у 1962 році, де прописано про суворе дотримання принципу

поділу влади, що означає, жодна із гілок влади не повинна виходити за межі своєї компетенції, що визначена у Конституції [5, с. 20]. Цей принцип і вважається провідним у верховенстві права у США. Його головне призначення та провідне місце полягає у здійсненні судового контролю за конституційністю законів. Проте, у Конституції США чітко не міститься положення про те, що судова гілка влади має право контролювати законодавчу і виконавчу гілки.

В 1803 році під час розгляду справи Марбері проти Медісона Верховний Суд в особі головного судді Джона Маршалла постановив, що Конституція є верховним законом і його необхідно дотримуватись, а також було вказано, що Основному закону притаманне право судового нагляду, що на практиці використовується активно. Більш вільна дія правила судового прецеденту. У результаті того, що вищі судові інстанції штатів і Верховний Суд США ніколи не були зв'язані власними прецедентами, зараз виявляється їх велика свобода у процесі пристосування права до зміни життя залежно від конкретних обставин [6, с.98]. На нашу думку, особливістю дії прецедентного права у США є його гнучкий характер. Мається на увазі, його застосування відповідно до реалій політичного і соціально-економічного життя суспільства, що так чи інакше проявляється через верховенство права.

Особливість законодавства є місцеве право штатів, що делегують свої нормотворчі повноваження тисячам урядових агенцій, округів, міст та спеціальних районів. Конституції всіх штатів, їхні статuti і регламенти (як і постанови та правила, прийняті місцевими суб'єктами) є предметом судового тлумачення, як і їх федеральні аналоги [7].

Отже, аналізуючи верховенство права в Сполучених Штатах Америки можна зробити висновок, що це країна з високим рівнем демократії, в якій створено штати, що самостійно функціонують, але виконавча, законодавча та судова влада підпорядковується Президенту, Конгресу та Верховному суду. Конституція виступає основним закон, через який проявляється верховенство права, та котрий визначає ті загальні засади, на яких ґрунтується діяльність суспільства.

Джерелом американського права є делеговане законодавство, тобто нормативні акти, що видаються найвищими виконавчими органами США, право на ухвалення яких делегується найвищими законодавчими органами США. Провідне місце в системі права займає правовий звичай (а це є одним із аспектів прояву верховенства права), хоча через історичні причини він піддався трансформації. Як і в цілому верховенством права постійно реорганізовується під політичними,

економічними історичними чи правовими змінами, які відбуваються в державі, хоча залишаються не змінними деякі положення та компоненти верховенства права, такі як: рівність у праві, статус, регламент.

Список використаних джерел:

1. Конституція США. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученка (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К - М. 792 с.
2. Концепція верховенства права і Конституція США Rule of Law Conception <https://epo.rea.ua/jour.article.com/ua>
3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи сполучених штатів Америки-К.: Україна, 1999. 554с.
4. Порівняльне правознавство: підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2012. 272 с.
5. Самбор М. А. Сутність принципу «верховенства права» у сучасних умовах цивілізаційного розвитку [Електронний ресурс] / М. А. Самбор // Юридична наука. 2012. № 5. С. 17–28.–Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_5_2
6. Нестерович В.Ф. Петиційна форма впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів у США / В.Ф. Нестерович. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 3. С. 96-102.
7. Фурсенко А.А. Американська революція і освідчене США / А.А. Фурсенко. К.: Наука, 1998. 231с.

Повалена М.В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії права,

конституційного та приватного права

факультету №1 ІПФНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДАПТАЦІЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СИТЕМИ УКРАЇНИ ДО РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ

В умовах пандемії COVID-19 на зміну звичним для дипломатії рукоштовуванням, двостороннім зустрічам або самітам прийшли відеоконференції. Так, відбулися віртуальні саміти Великої сімки, ЄС та інших організацій і платформ. Нові реалії змусили дипломатів швидко адаптуватись до нових форматів взаємодії. Онлайн-дипломатія є певною альтернативою традиційним діалогам під час зустрічей в період глобальної епідемії коронавірусу. Коли пандемія мине,

дипломати відновлять традиційні контакти віч-на-віч, оскільки дипломатична робота містить великий спектр психологічних, культурних, історичних, символічних особливостей і аспектів. [1].

15 березня 2021 року набрав чинності Указ Президента України «Про Положення про закордонні дипломатичні установи України» № 99/2021 [2], яким затверджено відповідне Положення, що визначає статус, завдання та функції закордонних дипломатичних установ України.

Згідно з ним, закордонні дипломатичні установи України є постійно діючими органами дипломатичної служби, основними завданнями яких є представництво України в державах перебування або при міжнародних організаціях та підтримання з ними офіційних відносин, відстоювання національних інтересів України, виконання консульських функцій, у тому числі захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Закордонними дипломатичними установами України є:

- Посольство України;
- Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві;
- Постійне представництво України при міжнародній організації;
- Представництво України при міжнародній організації;
- Місія України при міжнародній організації;
- консульська установа України (Генеральне консульство України, Консульство України, Віце-консульство України та Консульське агентство України).

Цікавим і ключовим нововведенням Указу є створення нового формату послів із резиденцією в Києві.

Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві є вищим офіційним представником України у державі акредитації, в якій не утворено закордонну дипломатичну установу України, здійснює загальне керівництво та координацію діяльності посадових та інших осіб, членів делегацій України, які перебувають у цій державі з метою виконання посадових або службових обов'язків. Посол з резиденцією в Києві є дипломатичним службовцем Міністерства закордонних справ України.

Передбачено створення посольства України за кордоном із резиденцією в Києві. Тобто, посольство фізично знаходиться в Україні та забезпечує присутність нашої держави в іноземній країні дистанційно.

В еру тотального онлайн така установа може виконувати

практично всі ті самі функції, що й фізично розташована у країні перебування. Також, передбачена нова система посольств України за кордоном «1+2» (посол і два дипломати), над впровадженням якого працює Міністерство закордонних справ України. Зокрема, планується, що дані посольства складатимуть компактні дипломатичні команди, зокрема в країнах і регіонах, в яких Україна не була представлена.

У зв'язку зі змінами сьогодення активно застосовуються онлайн звернення громадян. Зокрема, звертаються по питаннях надання роз'яснення норм законодавства, передусім, стосовно порядку перетину державного кордону та порядку в'їзду та перебування в іноземних державах, допомоги у поверненні в Україну, отриманні візових документів, а також у разі виникнення надзвичайних ситуацій, що сталися з ними за кордоном (пограбування туристів, взяття в полон моряків, затримання громадян правоохоронцями країни перебування тощо), консульського обліку, набуття громадянства України за народженням.

До прикладу, на гарячу лінію 16 лютого 2021 року звернулася киянка зі скаргою на роботу Генерального консульства України у Франкфурті-на-Майні. Жінка повідомила, що вона і її мати щодня з 1 по 6 лютого телефонували до консульства з проханням отримати доручення від матері на ім'я заявниці.

Заявниці було особисто відмовлено, водночас, за її словами, на сайті Консульства зазначена інформація: якщо ви не можете записатися на прийом, то послуга не здійснюється.

У Міністерстві закордонних справ повідомили, що задля безпеки відвідувачів та співробітників закордонні дипломатичні установи України здійснюють прийом відвідувачів з обов'язковим урахуванням чинних карантинних обмежень країн перебування, у випадку Генерального консульства України у Франкфурті-на-Майні — з урахуванням карантинних обмежень, введених Урядом ФРН, які ґрунтуються на актуальній епідеміологічній ситуації в країні. Про екстрене припинення прийому відвідувачів, спричинене боротьбою з поширенням SARS-CoV-2, установа своєчасно розмістила попередження на офіційній вебсторінці, а також заблокувала можливість онлайн-запису до 7 березня включно (на весь час дії введеного урядом ФРН локдауну). [3].

Вочевидь, традиційна дипломатія не зникне після пандемії, але як європейським, так і українським дипломатам, які інтегрують цифрові технології в цю кризу, буде легше скористатися перевагами оцифрування у майбутньому. Зрештою, дипломати мають швидко

адаптуватися до нових реалій, нестандартно мислити і бути гнучкими у схваленні рішень.

Список використаних джерел:

1. Шевель І. Дипломатія під час пандемії COVID-19: її роль та наслідки у сфері дипломатії та міжнародних відносин. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2020. Випуск 6. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/218775/218426> (дата звернення: 16.11.2021).

2. Про Положення про закордонні дипломатичні установи України : Указ Президента України від 15 березня 2021 р. № 99/2021) / Президент України. Офіційний вісник Президента України. 2021. No 7. С. 30. Ст. 349.

3. Закордонні дипломатичні установи пропонують громадянам шляхи вирішення складних життєвих ситуацій : *Урядовий кур'єр*. 2021. 9 квітня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zakordonni-diplomatichni-ustanovi-proponuyut-groma/> (дата звернення: 16.11.2021).

Проць І.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Звернення конституцій до проблем регламентації фінансів пояснюється тим, що вони є необхідною умовою функціонування держави, його важливою ознакою, оскільки без відповідних грошових надходжень жодна держава не зможе існувати.

У кінці XX століття з'явився ряд причин, що зумовили подальшу експансію політичних і правових інститутів у сферу фінансових відносин. Дана обставина пов'язана зі змінами, що відбуваються сьогодні в світі – такими як технологічне вдосконалення грошових відносин, комп'ютеризація суспільства, економічна та політична глобалізація, зростання ролі фінансів в політичній сфері, як наслідок, посилення ролі державних органів у вирішенні фінансових питань [1, с. 128].

Фінанси, зазнаючи постійні та незворотні зміни, поступово розширювали поле свого використання та впливу, що, врешті-решт, призвело до того, що цей термін почали застосовувати до всіх суспільних відносин, пов'язаних з грошовими доходами та витратами.

Фінанси це суспільні відносини між державою, її адміністративно-територіальними одиницями, муніципальними утвореннями, фізичними і юридичними особами з приводу утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів, врегульовані у відповідних нормативно-правових актах [2, с. 14].

У науковій літературі фінансова система держави визначається по-різному. На думку Л. К. Воронової, вона представляє: сукупність фінансових інститутів (банки, небанківські кредитні організації, фонди, страхові компанії), кожен з яких сприяє утворенню та використанню відповідних грошових фондів. Перераховані фінансові інститути у більшості є комерційними організаціями, але ця обставина не применшує їхньої значимості та ролі в діяльності держави [3, с. 46].

Л. С. Селіверстова, І. П. Адаменко характеризують фінансову систему держави як сукупність різних сфер фінансових відносин, в процесі яких утворюються і використовуються фонди грошових коштів [4, с. 18].

Найбільш вдалим слід вважати визначення Л. К. Воронової, оскільки воно дає комплексне уявлення про структуру фінансової системи.

У всіх визначеннях фінансової системи, що існує на макрорівні в конкретній країні, вона характеризується в тісному взаємозв'язку з державою. І це не випадково, оскільки саме держава є найбільшим суб'єктом фінансових відносин. Що стосується таких учасників фінансового сегмента, як фізичні та юридичні особи, інші об'єднання, то їх значимість не применшується, однак, не можна забувати про те, що вони діють в рамках поля, заданого саме державою.

Структура фінансової системи держави відповідно до визначення, Л. К. Воронової, включає дві підсистеми: сукупність фінансових інструментів і сукупність державних органів.

До числа перших Л. К. Воронова відносить: державні фінанси; місцеві фінанси; фінанси господарюючих суб'єктів; фонди страхування; кредит (державний і банківський). Слід зазначити, що інші вчені структурують фінансову систему з точки зору її інструментарію аналогічним чином.

Розглядаючи сукупність державних органів, що складають другу сходинку фінансової системи держави, необхідно враховувати специфіку різних держав, оскільки перелік органів, що займаються фінансами, не скрізь однаковий.

Однак, до числа державних органів, що складають другу підсистему фінансової системи держави, можна віднести: главу держави, уряд, міністерство фінансів, парламент, національний

(центральний) банк, органи фінансового контролю, інші органи державної влади. При цьому існують різні форми фінансового контролю: парламентський контроль, адміністративний контроль, судовий, банківський і громадський контроль. Кожен з цих видів контролю здійснюється окремим органом [3, с. 76-77].

Слід зазначити, що правове регулювання фінансових відносин знаходиться в постійному русі. В економічну конституцію багатьох країн вельми активно вносяться поправки. Проте, конституційна регламентація фінансової діяльності потребує серйозного удосконалення.

Фінанси займають важливе місце в системі правового регулювання. Конституції будь-якої держави в тій чи іншій мірі зачіпають положення про здійснення фінансово-економічної діяльності.

Конституційне законодавство на будь-якому з періодів його розвитку регулювало економічні відносини, проте з часом така регламентація стає все більш ґрунтовною та розгалуженою, утворюючи систему правового регулювання фінансових відносин.

Обсяг і зміст правової регламентації фінансової системи не є однаковими у різних країнах, істотно розрізняючись залежно від етапів розвитку фінансової системи, типів економічних систем, рівня економічного розвитку держав і деяких інших обставин. Доцільно зауважити, що Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони передбачає відповідні зміни фінансового законодавства [5].

Список використаних джерел:

1. Фінанси : підручник / І.О. Лютий, С.Я. Боринець, З.С. Варналій та ін. ; за ред. І.О. Лютого. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 720 с.
2. Кименко К.В. Актуальні проблеми модернізації фінансової системи України модернізації фінансової системи України. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. С. 12-23.
3. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент ; Моя книга, 2006. 448 с.
4. Селіверстова Л. С., Адаменко І. П. Фінансова система України: особливості функціонування та напрями удосконалення. *Економіка і держава*. 2018. № 6. С. 17-20.
5. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон

Рудий Н.Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НЕЙРОПРАВА

У XXI столітті сучасна Цивілізація зазнає настільки динамічного розвитку та трансформації фактично всіх сфер життєдіяльності людини, що можемо говорити про початок нової ери в історії людства. Нам вдалося подолати такі одвічні проблеми, як голод та перманентні світові війни, успішно (у порівнянні з минулим досвідом) боремося з пандемією COVID-19 та іншими захворюваннями. Науковці проникають у найвіддаленіші куточки Всесвіту та б'ються над розумінням законів поведінки елементарних частинок.

В таких умовах тотального пізнання оточуючого світу людина не могла залишитися осторонь, а особливо її головна і найскладніша частина – мозок. Саме мозок відповідає за наше світосприйняття та поведінку і, не даремно, один з провідних вчених-нейробіологів Дік Свааб назвав свою монографію «Ми – це наш мозок». Вивчення закономірностей роботи мозку вже зараз дає нам певне розуміння причин нашої поведінки (як правомірної так і протиправної), можливого її коригування чи визначення в цілому і об'єднює ці знання у рамках нейронауки. На сьогоднішній день особливо актуальним залишається питання визначення місця нейроправа серед широкого спектру нейронаук.

Вперше в науковій літературі термін «нейроправо» (neurolaw) було вжито у 1991 році в статті Шерода Тейлора, Андерсона Харпа та Тайрона Елліота «Нейропсихологи та нейроюристи» [1]. З того часу, уже 30 років ведуться досить жваві дискусії з приводу можливості претендувати нейроправу на статус окремої міждисциплінарної галузі знань.

Противники нейроправа вказують на соціальний феномен права, а не біологічний. Стверджують, що шукати в біології (зокрема і в нейробіології) людини першоджерела права – це методологічна помилка. Хоча допускають розгляд нейробіології як матриці людської

свідомості, що включає правосвідомість. При цьому відзначають можливість психічної (нейробиологічної) патології мати правове значення, якщо вона позбавляє людини такої соціальної властивості як осудність [2, с. 137].

Виходячи з такого бачення нейроправа, зрозумілим стає його відсутність серед переліку нейронаук навіть у wikipedia, фактична заміна його на нейроетику, що визначається як міждисциплінарна область досліджень, яка вивчає вплив сучасної нейронауки на самосвідомість людини, розвиток біомедичної, політико-правової та моральної сфер життєдіяльності людини [3]. Професор біології, неврології та нейрохірургії Стенфордського університету Роберт Сапольський у статті «Префронтальна кора і правосуддя» вказує на недостатності нейробиологічних знань для повноцінного використання у юриспруденції. Зазначає, що в даний час інформація про стійке порушення функцій префронтальної кори не дозволяє передбачити, чи виллється це пошкодження в серію вбивств або в нездатність похвалити несмачну їжу в гостях. Схоже, десь у цьому проміжку і виникає вільна воля [4]. Ці прогалини поступово скорочуються у міру того, як наука накопичує нові знання про механізми роботи мозку, але вважати, що нейробиологія може надавати однозначні тлумачення юридичних казусів було б «надмірно зарозуміло», вважає Сапольський. Судова система не дуже добре справляється з багатофакторним аналізом: коли злочин скоєно кількома людьми — наприклад, ідейним натхненником та виконавцем і буває складно визначити ступінь провини кожного. Додавання нейробиологічних свідчень не спрощує, а лише ускладнює роботу суддів та присяжних: по суті, на лаві підсудних виявляються гени, мозок та травми минулого [5].

Незважаючи на такі твердження маємо приклади коли результати нейробиології використовувалися у юриспруденції. За даними дослідження Ніта Фарахані «Нейронаука та поведінкова генетика в кримінальному праві США: емпіричний аналіз» у 5–6% справ про вбивства та у 1–4% інших кримінальних справ американські суди враховують «нейробиологічні свідчення» [6].

Законодавчі ініціативи сенатора Гвідо Жерарді щодо захисту нейроправ були схвалені Національним конгресом Чилі і додано до конституції. Таким чином, Чилі стала першою країною, яка спеціально включила до прав людини, які охороняються законом, також і нейроправа.

Ініціатива NeuroRights, створена нейробиологом Колумбійського університету Рафаелем Юсте, пропонує випередити технологію та

переконати уряди по всьому світу заздалегідь вжити заходів щодо правового захисту розуму відповідно до Загальної декларації прав людини. Захисники "нейроправ" пропонують п'ять додатків до цього документа. До них відносяться права на особисту ідентичність, свободу волі, недоторканність приватного життя, рівний доступ до пристроїв розумового розширення і захист від алгоритмічних упереджень [7].

Дік Свааб, один з провідних світових нейробіологів вважає що виходячи з нинішнього рівня знань у нейробіології, про повну свободу не може бути й мови. Багато спадкових чинників та вплив довкілля своєю дією на мозок на ранніх етапах нашого розвитку закладають його структуру та функції на все життя. При цьому обдаровують нас не тільки багатства здібностями і талантами, але й накладають на нас чимало різних обмежень: вроджену схильність до різних залежностей, до певного рівня агресії, до гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації і т.д. Різко критикує юридичну науку за небажання враховувати результати нейробіологічних досліджень, вказуючи, що тим самим юриспруденція залишається на рівні медицини 100-річної давнини [8, сс. 394-395; с. 227].

Зважаючи на збільшення впливу нейробіології на юриспруденцію, логічною і обгрунтованою видається і позиція прихильників визнання нейроправа. Ця позиція базується на бажанні досягнення головної мети права – забезпечити повагу людської гідності, допомагати реалізувати людяність людині та реальну справедливість у суспільстві. Ця мета досяжна, якщо ми будемо в суспільстві встановлювати гуманніші, більш справедливі закони. У свою чергу, нейровчені вважають, що вони мають відкрити суспільству очі на неврологічні феномени, з урахуванням яких юриспруденція зможе створити справедливіші закони [9, с. 137].

Професорка Ольга БАЛИНСЬКА визначає нейроправо як інститут медичного права, що регулює суспільні відносини у сфері медичного втручання (огляду та/або діагностики нервової системи чи окремих її елементів) з метою проведення медичної експертизи та надання юридично-медичної кваліфікації. Нейроправо належить до нових біомедичних, юридичних і соціальних феноменів у структурі так званого охороноздоровчого права, що, своєю чергою, поєднує право громадського здоров'я, медичне і фармацевтичне право. Наразі нейроправо як теоретичний конструкт і практичне явище перебуває лише на стадії вивчення та потребує детального й прискіпливого дослідження, щоб його запровадження у систему права не стало загрозою недотримання основоположних правових принципів рівності

та справедливості [10].

Зважаючи на різні погляди на нейроправо, очевидно є потреба у зваженому підході, при розгляді даного питання, до розуміння самого права. Адже якщо ми будемо виходити суто з позитивістської теорії праворозуміння, то нейронаука не буде в повній мірі використовуватися у юриспруденції. З точки зору природньо-правового розуміння права, за яким головним його джерелом є сама природа, а не воля законодавця [11], нейроправо може вважатися як міждисциплінарна наука.

Підсумовуючи, очевидно є потреба у продовженні раціональної дискусії щодо визнання нейроправа як міждисциплінарної галузі знань, зважаючи на тенденції розвитку нейронауки. Адже потенційні можливості, щодо визначення причин девіантної поведінки, впливу чи навіть контролю мозку можемо спостерігати вже сьогодні. Тому забезпечення прав і свобод людини буде вимагати специфічного правового регулювання, що і повинно розроблятися в рамках нейроправової науки.

Список використаних джерел:

1. Neuropsychologists and neurolawyers. October 1991.
URL:
https://www.researchgate.net/publication/314830236_Neuropsychologists_and_neurolawyers/citations;
2. Ткач Т. В. Нейропсихология и нейроправо: перспективы междисциплинарных исследований. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. № 1. 2017. С. 130-143.; Інститут Соціального просвітництва. URL: <https://www.facebook.com/1614195908804107/posts/2663823923841295/>.
3. Нейронауки. URL:
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B9%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8>
4. The frontal cortex and the criminal justice system. URL:
<https://web.archive.org/web/20100614055055/http://neuro.bcm.edu/eaglem/an/neurolaw/papers/%5BSapolsky%5DFrontalCortexandJustice2004.pdf>
5. «Это не я, это мой мозг»: как нейроправо пытается определить меру ответственности преступников. URL:
<https://theoryandpractice.ru/posts/17355-eto-ne-ya-eto-moy-mozg-kak-neyropravo-pytaetsya-opredelit-meru-otvetstvennosti-prestupnikov>
6. Neuroscience and behavioral genetics in US criminal law: an empirical analysis. URL:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5034387>

7. Вчені запропонували створити нейроправу для захисту нашого розуму від сучасних технологій. URL: <https://www.popmech.ru/science/news-704863-uchenye-predlozhili-sozdat-neyroprava-dlya-zashchity-nashego-razuma-ot-sovremennyh-tehnologiy>

8. Дік Свааб Ми – це наш мозок. — Х.: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. — 496 с.

9. Ткач Т. В. Нейропсихология и нейроправо: перспективы междисциплинарных исследований. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. № 1. 2017. С. 130-143.

10. NEUROLAW: BRANCH OR SECTION OF NEW SCIENCES, A COMPLEX BRANCH OF LAW OR A WAY TO JUSTIFY CRIMINALS (REVIEW). URL: <https://europepmc.org/article/med/31215900>

11. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Українська енциклопедія, 2002. — Т. 4: Н - П. — 720 с.

Савайда О.І.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії права,

конституційного та приватного права

факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Гілецька О.І.

хдобувач вищої освіти факультету № 3 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОХОРОНИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Одним із важливих напрямів діяльності держави є те, що вона спрямована на захист прав і основоположних свобод людини, охорону прав та законних інтересів державних і недержавних організацій, боротьбу зі правопорушеннями та злочинами та врегулювання різносторонніх суспільних відносин. Чоловік та жінка є рівноправними учасниками суспільних відносин, які в разі необхідності потребують захисту з боку правоохоронних органів України, які в разі потреби повинні невідкладно надати її, не зважаючи на соціальну, матеріальну чи статеву приналежність особи та не зважаючи на ще якісь інші дискримінаційні ознаки.

Гендерна рівність - це основоположне право людини, а також мета, досягнення, якої прагнуть уряди багатьох країн та більшість

міжнародних організацій. Гендерна рівність означає, що «права, обов'язки та можливості людей не залежать від того, чи народились вони чоловіком або жінкою [1, с.10]. Гендерна рівність - це рівність людей незалежно від статі. Це важливий чинник економічного (на нашу думку, також і психологічного) розвитку, який активно підтримує Рада Європи. Так, наприклад, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок спрямована на подолання всіх форм дискримінації жінок і підвищення їхньої ролі в суспільстві [2].

Для ефективної діяльності правоохоронної системи в державі потрібно застосування позитивних дій, які є одним із способів реального запровадження гендерної рівності. Такі дії означають вжиття активних заходів з метою просування рівності поміж особистостей та в культурно-етнічному просторі зокрема. Приклади позитивних дій з боку держави з метою більш рівного представництва жінок можуть включати: кампанії з набору персоналу, орієнтовані на жінок; цільові показники участі жінок; програми з наставництва, підготовки та просування по службі з урахуванням статі тощо [1, 10].

Гендерна рівність виступає об'єктом багатьох суспільних інтересів та відносин, оскільки є однією із умов та керівною основою утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод для будь-якої людини (не залежно від статевої приналежності). Тому її втілення в життя є завданням усієї системи органів державної влади. Особливе місце в цій діяльності належить правоохоронним органам. Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» дає чіткий перелік правоохоронних органів, до яких, зокрема, належать: прокуратура, органи внутрішніх справ, служба безпеки, митні органи, пенітенціарна система, прикордонна служба, контрольно-ревізійна служба, державна податкова служба та інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [3].

Реалізуючи свої функції на практиці, правоохоронні органи повинні діяти в точній відповідності до конституційних гарантій забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина не залежно до їх приналежності до гендеру.

Виходячи з вказаних конституційних положень та норм національного законодавства кожному громадянину на засадах рівності перед законом, незалежно від національного чи соціального походження, мови, освіти, статі, релігійних, політичних переконань гарантується право на захист з боку правоохоронних органів. Відповідно до положень Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіка та жінки» (2005 р.) кожній особі гарантується правовий захист від дискримінації (гендерної зокрема) за

допомогою звернення до правоохоронних органів держави [4, С.186].

Сучасна державна політика України спрямована на досягнення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у суспільстві, що є необхідним для уникнення всіх форм дискримінації та реалізації кожної особистості незалежно від віку та статі, соціальних чи політичних передумов. Створення дієвих механізмів у досягненні гендерної рівності та ефективне управління гендерними процесами з боку держави сприятиме підвищенню конкуренції на ринку праці, що забезпечить економічний розвиток держави та примноження її інтелектуального потенціалу. Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання ключових міжнародних зобов'язань із забезпечення гендерної рівності, й ці зобов'язання тією чи іншою мірою знаходяться в функціях та реалізаційній діяльності правоохоронних органів.

Правоохоронні органи, зокрема й поліція, яка складається з представників різних верств суспільства, якому вона покликана служити та надавати якісні послуги, в тому числі з точки зору гендерного складу, є більш доступними та користуються більшою довірою суспільства. Повідомлення про злочини громадянами та співпраця громад з поліцією ймовірніше за все зростають, якщо як чоловіки, так і жінки почуватимуться комфортно, вступаючи у взаємодію з поліцією – наприклад, коли жінка, що стала жертвою сексуального насильства може повідомити про це жінку-співробітницю поліції.

Поліція з різноманітним гендерним складом має глибше розуміння потреб громади, і тому може побудувати міцніші зв'язки з нею. Така ситуація сприяє забезпеченню більш ефективної правоохоронної діяльності. Поліція з різноманітним складом, в тому числі, з гендерної точки зору, може отримати перевагу, скориставшись більш широким спектром ідей, навичок та досвіду. Наявні статистичні дані свідчать про те, що жінки-співробітниці поліції, як правило, мають особливі якості. Наприклад, в певних обставинах робота жінок-поліцейських асоціюється з меншим використанням сили та меншою кількістю скарг від громадян у порівнянні з чоловіками.

Керівники поліції у Південній Африці та Сполучених Штатах повідомляють, що співробітники-жінки часто мають кращі навички спілкування та сприймаються скаржниками як більш співчутливі. Більша представленість жінок є також практично необхідною для правоохоронної діяльності, оскільки вони мають більше шансів для успішної перевірки підозрюваних-жінок, проведення бесід з жінками-потерпілими від злочинів і проведення обшуків жінок. При цьому, жінки складають тільки невеличку частку працівників поліції у всьому

світі [1, 12-13].

Одним із позитивних моментів впровадження гендерної рівності в державних органах та в органах правоохоронної системи є освітня складова висвітлення цього складного та багатогранного явища як і в навчальних закладах (в процесі самого навчання через навчальні програми дисциплін) так і в процесі загального всеобучу громадян.

Отже, безперечно, що впровадження поняття гендерної рівності в системі правоохоронних органів України – це складний процес, який характеризується своєю багатоаспектністю. Сучасний етап реформування правоохоронних органів вимагає прогресивних підходів до відбору, підготовки, прийняття на службу працівників різної статі та їх кар'єрного зростання.

Врахування саме гендерного аспекту, подолання гендерних стереотипів у цій сфері є надзвичайно важливими, адже основою цього вступає власне професіоналізм та компетентність працівників, які покликані захищати та дбати, в першу чергу, за права людини, тим паче не залежно від статі цієї людини [5, с. 16].

Дослідження та аналіз нормативної національної бази дозволяє запевняти те, що впровадження політики та принципу гендерної рівності в правоохоронних органах України є важливим напрямом законодавчої та правової діяльності. Сучасний стан забезпечення гендерної рівності в Україні потребує удосконалення, більш доцільного тлумачення та реалізації, що в подальшому відповідатиме міжнародним та європейським стандартам.

Список використаних джерел:

1. DCAF, ОБСЄ/БДПЛ, ООН Жінки (2019 рік), «Управління сектором безпеки, реформа сектору безпеки та гендерні питання», Збірник інформаційно-методичних матеріалів «Гендерні питання у секторі безпеки». Женева: DCAF, ОБСЄ/БДПЛ, ООН Жінки. 73 с.

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами <https://rm.coe.int/1680462546>

3. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст.50) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

4. Правоохоронні органи в механізмі забезпечення гендерної рівності в Україні . Т. С. Ганзицька. Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Право. 2013, Вип. 5, С. 185-190.

5. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої: лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 31 с.

Савайда О.І.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Черевко В.В.

здобувач вищої освіти, факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Серед багатьох державно-правових проблем нам би хотілося виділити таку, як оптимальну побудову системи вищих органів державної влади, визначення місця та ролі інституту глави держави в ній. Глава держави – один із найдавніших й найважливіших інститутів держави. Науковий та практичний інтерес до нього зазвичай зростає у період політичних та історичних перетворень держави (а також нажалі і військових), коли відбувається інтенсивний пошук найбільш ефективних засобів правового вдосконалення статусу тих чи інших ланок державного механізму.

Питання інституту президентства завжди перебували в центрі уваги багатьох науковців та політиків, що обумовлюється важливістю посади президента в системі механізму держави. Дані питання досліджували такі вчені, як Л. Кривенко, О. Копиленко, В. Погорілко, В. Сухонос, Т. Скомороха. Праці таких вчених, як: Б. Андрусишин, Т. Андрусяк, В. Бараєв, Г. Кривчик, О. Мироненко, І. Музика, В. Рум'янцев, І. Усенко, П. Усенко та ін., дають конкретне уявлення про виникнення інституту глави держави в Україні та подальший його розвиток залежно від особливостей державотворення та правтворення на тому чи іншому історичному етапі.

Якщо розглядати в історичній площині інститут президентства взагалі, то історично першою у новітній історії стала президентська форма республіканського правління у США. Сполучені Штати і сьогодні являють собою приклад класичної президентської республіки, а статус і повноваження президента цієї держави є показовими для розуміння специфіки даної форми правління. Не дивно, що знаний французький дослідник Алексис де Токвіль порівнював статус і повноваження американського президента з королівськими, називаючи його «республіканським монархом» [1, с. 111]. Саме президент як глава держави у США поєднує в своїх руках найвищі державно-

представницькі повноваження, він є водночас главою виконавчої влади і може вести політику, достатньо незалежну від Конгресу. Багато хто з дослідників пояснює такі широкі повноваження американського президента традиціями державності США і певною спадковістю від Британської Корони.

Щодо становлення інституту Президента України, то тут потрібно виділити те що, основний процес такої побудови був пов'язаний із реформуванням державної влади та із проголошенням її незалежності та зміною конституційного ладу України. 5 липня 1991 року Верховна Рада Української РСР прийняла основоположний щодо інституту президентства в Україні Закон (№1293-ХІІ), у статті першій якого проголошувалося: «Заснувати пост Президента Української Радянської Соціалістичної Республіки». З цієї дати бере свій початок процес становлення і розвитку інституту президентства в незалежній Україні [2, с. 104].

Із запровадженням інституту Президента перед Україною постала проблема визначення його правового статусу та із визначенням його ролі як в державному правлінні так і в політиці та й на міжнародній арені. Надзвичайно складні завдання державотворення початку 90-х років ХХ ст. при несформованій партійній системі та не структурованій Верховній Раді вимагали створення моделі "сильного" президента. Саме тому не лише Законом Української Радянської Соціалістичної Республіки "Про Президента Української РСР", але й проектом Конституції України 1992 року передбачалось, що Президент України – глава держави, що так чи інакше більше належить до виконавчої гілки влади. В цей же час активно почала розбудовуватись вертикаль президентської влади у вигляді Адміністрації Президента України (на нашу думку, що фактично дублює функції уряду держави) [3, с.464].

Важливим елементом правового статусу Президента України є його функції, тобто основні напрями і види його діяльності як глави держави. На думку, Скрипнюка О.В., вони досить тісно корелюються з конституційною правосуб'єктністю Президента України, тобто тими правами та обов'язками, якими Конституція України наділяє главу держави для належної реалізації його завдань і функцій [4, с.310]. Повноваження Президента України охоплюють усі сфери суспільного та державного життя. Він є повноважним впливати на діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів судової влади з тим, щоб підтримати ефективність функціонування механізму української держави загалом [5]. Також є одним із учасників дотримання принципу стримування та протидії щодо діяльності трьох

гілов влади в нашій державі.

Важливим фактором формування змісту інституту президенства в Україні та джерелом її вдосконалення є філософська спадщина і багатовікова практика державотворення на українських землях. Процес державотворення в Україні характеризувався значними перервами, що не могло не вплинути на формування уявлень українців про верховне правління взагалі, та інститут глави держави зокрема.

Підсумовуючи, можна зазначити, що починаючи з існування інституту Президента України, він знаходиться в постійній динаміці та розвитку. Це є результатом відсутності в Україні достатнього досвіду функціонування інституту президента, що є об'єктивним, зважаючи на тривалий час відсутності самостійної Української держави. Слід зазначити, що в цьому процесі Україна вже досягла деяких позитивних результатів, на яких не можна зупинятися. Однією з проблем інституту глави держави є відсутність єдиного законодавчого акта, який би визначав особливості правового статусу Президента України. Наразі основні положення регулюються Конституцією України, але обмежений обсяг останньої означає неможливість детального зазначення усіх необхідних правових норм та повноважень у межах лише Основного Закону.

Список використаних джерел:

1. Токвиль А. Демократия в Америке. Пер. с фр. Предисл. Г. Дж. Ласки. К.: Прогресс, 2002. 554 с.
2. Томенко М. Інститут президентства в українській історико-політичній думці. Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії. 2005. Вип.2. 104 с.
3. Політична система для України: історичний досвід та виклики сучасності: монографія О.Г. Гаркуша, С.О. Біла, В.Ф. Верстюк та ін.: гол. ред. В.М. Литвин. К.: Ніка-Центр, 2008. 988 с.
4. Скрипнюк О.В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання. Х.: Право, 2009. 468 с.
5. Конституція України. Розділ V. Президент України.
URL:<https://www.president.gov.ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v>

Сахно А.А.

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:

Задала Д.К.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА НАГЛЯДУ ЗА СТАНОМ ДОРІГ

Безпека дорожнього руху є одним з пріоритетів соціально-економічного порядку денного Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). За підрахунками Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), дорожньо-транспортний травматизм знаходиться на восьмому місці у списку провідних причин смертності у світі та є головною причиною смертності серед молоді віком 15–29 років.

У рік на дорогах світу внаслідок ДТП гинуть близько 1,25 млн осіб, при цьому на частку країн із середнім та низьким рівнем доходу припадає до 90% таких випадків. Дисбаланс аварійності у бік цих країн пояснюється низьким рівнем безпеки дорожньої інфраструктури, значним зносом автопарку, низькою ефективністю та неузгодженістю дій екстрених служб, недосконалістю законодавчої бази тощо. У зв'язку з цим профільні організації системи ООН на регулярній основі надають зацікавленим державам-членам підтримку у зміцненні у сфері БДД. Головною організацією тут визначено ВООЗ, а за роботу на регіональному рівні покладено відповідальність на регіональні економічні комісії ООН.

У другій половині XX ст. дослідники такої сфери соціальних відносин, як організація дорожнього руху, приходять до розуміння того факту, що проблеми безпеки дорожнього руху мають міжгалузевий характер, а їхнє ефективне рішення можливе лише шляхом проведення комплексних досліджень. Науковими розробками правового характеру охоплюються різні за своєю тематикою теоретико-правові, історико-правові, адміністративно-правові, кримінально-правові, кримінологічні та інші аспекти цієї проблеми. Висновки та затвердження будуються не тільки на підставі джерел юридичного характеру, а й на базі технічних даних про конструктивні особливості автомобілів, властивостей дорожнього полотна; аналізі міжнародного досвіду правового регулювання у цій сфері; матеріалах вітчизняної та зарубіжної статистики; досліджень у галузі психології. Однак у юридичній науці досі немає єдиного підходу з приводу змісту

основних понять та визначення сфери регульованих суспільних відносин в цілому, що суттєво ускладнює їхню правову регламентацію.

Відповідно до п. 2 ст. 6 Закону України «Про дорожній рух та його безпеку», дорожній рух – процес руху по дорогах та інших місцях, де це не заборонено цим Законом, транспортних засобів та учасників дорожнього руху та пов'язаних з ним громадських відносин.

Стосовно поняття «організація дорожнього руху», можна визначити це, як комплекс організаційно-правових, організаційно-технічних заходів та розпорядчих дій, спрямованих на оптимізацію умов формування та руху транспортних та пішохідних потоків на дорожніх та вулично-дорожніх мережах, що включає не тільки діяльність з організації дорожнього руху, але також зачіпає суміжні сфери життєзабезпечення міст, пов'язані з територіальним та територіально-транспортним плануванням, що, безсумнівно, дозволяє враховувати у необхідному обсязі питання управління транспортним попитом. Одним із перших засобів організації дорожнього руху був поділ проїзної частини на дві смуги для відокремлення зустрічних потоків. В Україні, як і в більшості країн світу, прийнято правосторонній рух. Облаштування доріг і конструкція автомобілів пристосовані саме до такої системи.

Найголовнішим засобом організації дорожнього руху є Правила дорожнього руху. В Україні діють Правила дорожнього руху, розроблені з урахуванням міжнародних угод.

Правила дорожнього руху визначають права та обов'язки учасників дорожнього руху: водіїв, пасажирів, водіїв мопедів і велосипедів, осіб, які керують гужовим транспортом, і погоничів тварин.

Цей документ описує регулювання руху за допомогою дорожніх знаків, розмітки, світлофорних установок і регулювальників. Він містить правила: проїзду автомагістралями, у населених пунктах, житлових і пішохідних зонах; зупинки, стоянки, виконання обгону та інших маневрів; проїзду перехресть, пішохідних переходів і залізничних переїздів; користування освітлювальними приладами й світловими сигналами; перевезення пасажирів, вантажів і буксирування; навчальної їзди.

Правилами також передбачено вимоги до технічного стану й обладнання транспортних засобів та інші вимоги, від яких залежить безпека дорожнього руху. Одним із найважливіших принципів організації дорожнього руху є здійснення безпеки. Безпека дорожнього руху – стан процесу (системи) дорожнього руху, що визначає ступінь

(рівень) захищеності учасників дорожнього руху від дорожньо-транспортних пригод та їх наслідків .

Також зазначимо, що відповідно до Постанови «Про затвердження вимог щодо проведення контролю якості робіт з нового будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування», технічний нагляд на автомобільних дорогах загального користування — це забезпечення здійснення замовником контролю за дотриманням проектної документації, вимог будівельних норм, національних стандартів, а також контролю за якістю виконання дорожніх робіт та їх обсягами під час нового будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування. Тобто, утримання автомобільних доріг передбачає підтримання належного технічного стану дороги, елементів облаштування та прилеглої території. Незалежно від призначення і розташування дороги – забезпечення ефективності її функціонування та безпеки руху повністю залежить від її якісного утримання. До поняття «утримання дороги» входить великий спектр найрізноманітніших робіт, спрямованих на обслуговування, ремонт та облаштування автомобільних доріг. Практично будь-які ремонтно-будівельні дорожні роботи, які проводяться після введення дороги в експлуатацію, можна віднести до поняття ремонту та утримання автомобільних доріг.

Отже, відповідальність за утримання і поточний ремонт комунальних доріг, внутрішньоквартальних та внутрішньодворових територій та проїздів, доріг у мікрорайонах приватної забудови, об'єктів озеленення загального користування, фонтанів в межах населених пунктів несуть комунальні підприємства. Відповідальність за стан вулиць і доріг міст та інших населених пунктів, відповідно до статті 21 Закону України «Про автомобільні дороги» несуть органи місцевого самоврядування, що управляють функціонуванням та розвитком міст. Відповідальність за стан автомобільних доріг загального користування несуть служби автомобільних доріг у відповідних областях.

Список використаних джерел:

1. Алімов А. С., Митрошин Д. В. Міжнародне нормативне регулювання в галузі дорожнього руху: проблеми та перспективи // Про заходи щодо підвищення безпеки дорожнього руху на середньостроковий період планування (2018–2023 роки): збірка доповідей семінару. Москва, 2017. С. 109.

2. Про дорожній рух та його безпеку: Закон України від 26.09.2016 № 5184. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh40000a?an=4&ed=2016_09_26

3. Про автомобільні дороги: Закон України від 2005 року № 51. ст.556). *Відомості Верховної Ради України*. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text>

4. Про затвердження вимог щодо проведення контролю якості робіт з нового будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування.URL.: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249776005>

Сергієнко Т. І.

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Останнє десятиріччя XX століття увійшло в історію вельми суттєвими геополітичними змінами. Серед нових політичних реалій - творення Української незалежної держави з-поміж інших країн пострадянського простору. Особливий інтерес викликають події 90-х рр.. XX століття, оскільки, саме тоді відбулися якісні зміни в суспільно-політичному русі.

На очах одного покоління європейський континент та й світ у цілому на межі XX-XXI сторіч зазнали істотних змін. Формування трьох глобальних геоекономічних зон, котрі безпосередньо впливають на політичний клімат планети: Європейської, Північноамериканської та Азіатсько-Тихоокеанської. Ядрами інтеграційних процесів у цих зонах стали регіональні організації – Європейський Союз, Північноамериканська зона вільної торгівлі, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співтовариство. При цьому виникає, дещо більше ніж просто господарський організм планети. Відбувається радикальне зрушення в типології світових координат, значних засобах проекції зі сфери військово-політичної у політико-економічну. Економіка виявляє себе не лише як засіб господарювання, а й як політика і навіть ідеологія нової епохи. І в результаті геополітичні імперативи починають поступатись місцем геоекономічним реаліям.

Питання, пов'язані з європейськими перспективами нашої держави, та відповіді на них можуть бути неоднозначними. Зазначу,

що для кожної держави, вельми актуальним є питання стратегічного напрямку розвитку. Аналізуючи економічні, соціальні, геополітичні й культурні тенденції розвитку сучасної Європи, варто визначити джерела її прогресу там, де дослідники довгі роки бачили лише передумови відставання і занепаду. Саме в умовах становлення постіндустріальної господарської системи і сучасного суспільства Європа має досить могутній економічний потенціал для свого подальшого стійкого розвитку. У ході будівництва об'єднаної Європи було сформовано унікальну інституціональну систему, що не має аналогів в історії, її покликання - це врахування й узгодження в процесі розробки й прийняття рішень інтересів не тільки окремих країн - членів Євросоюзу, але й регіонів, а також відповідних соціальних груп. Сформована система має значною мірою наднаціональний, а частково і міждержавний характер.

Місце, що посідає нині ЄС у сфері міжнародних відносин, його роль у світовій політиці, значні соціально-економічні досягнення й стандарти свідчать про ефективність обраної західними європейцями політичної філософії, а також стратегії, механізмів і методів інтеграції. Тим самим у соціальних, геополітичних і культурних вимірах успіхи європейських країн уявляються ще більш значущими, ніж навіть їхні економічні досягнення. Також підкреслимо, що, на відміну від США, Європа має тривалі і стійкі соціальні і культурні традиції; світогляд європейців, мотиви їхньої діяльності істотно відрізняються від тих, що властиві суспільству за океаном. Сучасна Європа спрямована не так до підвищення рівня життя, як до поліпшення його якості.

Слід також зазначити, що з розвитком євроінтеграції зростав і рівень правового регулювання. Європейське право поставало одночасно продуктом та інструментом інтеграції. Практика європейського будівництва також продемонструвала вагомість мобілізації суспільної підтримки на всіх етапах євроінтеграції. Це останнє слід особливо мати на увазі нам, громадянам України, адже усвідомлення цього фактору, подальше задіяння його спроможне додати сил та динаміки у досягненні європейських перспектив.

Здобувши незалежність, Україні не залишилося нічого іншого як шукати самій вихід із скрутного економічного та політичного становища, не покладаючись на допомогу, налагоджуючи на якісно нових засадах співробітництво з країнами Заходу. Зрозуміло, що не за рахунок утрати незалежності. Саме тому предметом баталій на політичній сцені нашої держави сало питання про участь України в економічній інтеграції з Євросоюзом [1, с. 82].

Після тривалого періоду перебування у складі Російської

імперії, а потім СРСР, Україна почала активно реалізовувати свій шанс безпосередньо долучитися до міжнародного співтовариства як його повноправний суб'єкт. Підписанням Україною на початку 1992 року гельсінського Підсумкового акту було визнання державності українського народу іншими країнами. Водночас це стало початком діяльності України в європейських структурах як рівноправного партнера. Щодо відносин між Україною та Європейським Союзом, то це двосторонні відносини між Україною та ЄС у сфері міжнародної політики, економіки, освіти, науки, культури тощо. Угода про асоціацію була ініційована у 2012 році, але український уряд припинив підготовку до її підписання 21 листопада 2013 року за часів президентства Віктора Януковича. Будучи тоді главою держави, він брав участь у саміті ЄС у Вільнюсі 28-29 листопада 2013 року, де планувалося підписання Угоди про асоціацію, але цього не було зроблено. 21 лютого 2019 року до Конституції України було внесено зміни, щодо норм стратегічного курсу України на членство в Європейському Союзі та НАТО які було закріплено в преамбулі Основного Закону, трьох статтях та перехідних положеннях.

Відтоді Україна прагне до повної інтеграції та вступу до Європейського Союзу, що закріплено в Конституції України від 21 лютого 2019 року.

Політичну частину Угоди про асоціацію підписав 21 березня 2014 року прем'єр-міністр Арсеній Яценюк. Економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом підписав 27 червня 2014 року п'ятий президент Петро Порошенко. 1 січня 2016 року Україна приєдналася до ГВЗВТ з ЄС. З 11 червня 2017 року громадянам України надано безвізовий режим для в'їзду до Шенгенської зони на термін до 90 днів у будь-який 180-денний період. Угода про асоціацію офіційно набула чинності 1 вересня 2017 року [2].

На сьогодні Україна перебуває у середовищі дезінтеграції, оскільки декларує політику багатовекторності. Сподівання на отримання асоційованого членства та здобуття кандидатського статусу України в ЄС не справдилися, тому Україні потрібно абсолютизувати стратегію європейської інтеграції. І для того, щоб уникнути майбутнього виникнення лінії поділу в Європі, що опиниться на західних кордонах, Україні необхідно, щоб ідея європейської інтеграції перестала бути зовнішнім політичним фактором, а стала основою внутрішньої політичної програми розвитку країни. Враховуючи те, що Євросоюз - це могутній і привабливий соціально-економічний гігант, а також те, що національно-культурні, духовні надбання країн і народів тут не нівелюються, а збагачуються, що

традиції попередніх віків на нашому боці, доцільно і бажано прискорити ходу назустріч Європейському Союзу і спонукати його до адекватного сприйняття наших зусиль. Маючи багато спільного у світосприйнятті, культурі, традиціях та попередню практику співробітництва нашої Вітчизни з Європою, варто наближати основні критерії власного розвитку до стандартів Європейського Союзу [3, с.308].

Також, зазначимо, що сьогодні Європейський Союз визначений у зовнішньополітичній стратегії України як стратегічний партнер для підвищення стабільності в Європі та консолідації міжнародного політичного та економічного тиску на Російську Федерацію з метою припинення російської агресії проти України та відновлення територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах. У цьому контексті пріоритетами зовнішньої політики України у відносинах з ЄС є:

- збереження солідарності держав-членів ЄС з Україною у протидії агресії Російської Федерації;
- збереження консолідованої позиції Європейського Союзу щодо невизнання Російською Федерацією анексії Криму та Севастополя, участі ЄС у заходах деокупації, зокрема в рамках міжнародного формату «Кримська платформа»;
- посилення політичного тиску на Росію та збереження всіх існуючих обмежувальних заходів (санкцій) ЄС до повного припинення агресії проти України та відновлення територіальної цілісності України;
- запровадження Європейським Союзом нових обмежувальних заходів (санкцій) у відповідь на порушення Росією міжнародного права, прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях [4].

Таким чином, вступ України до ЄС є питанням перспективи, яке залежить від багатьох факторів. Наша країна робить певні кроки до інтеграції в європейські структури, і це не завжди вдається. Дуже важливою складовою діяльності України на шляху європейської інтеграції може стати широка структурація відносин, формування правильної громадської думки, адекватних уявлень про завдання та наслідки вирішення тих чи інших завдань з точки зору перспектив інтеграції нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Венгер О.М., Сергієнко Т.І. Співвідношення прав і демократії на шляху до євроінтеграції України. *Суспільні науки та сучасність: актуальні питання. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 16-17 квітня 2021р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2021. С. 80-85.

1. Україна і Європейський Союз. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 19.11.2021).

3. Політика європейської інтеграції: Навчальний посібник / Під ред. д.ф.н., проф. В. Г. Воронкової. К.: ВД «Професіонал», 2007. 512с.

4. Курс на членство України в ЄС та НАТО - пріоритетний напрямок зовнішньополітичної діяльності України. URL: http://comeurointrada.gov.ua/news/main_news/73479.html (дата звернення 19.11.2021).

Сидор М.Я.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університету внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Революція гідності прискорила рух до створення громадянського суспільства в Україні викликала зміну політичних, соціально-економічних і ідеологічних умов. Ратифікація 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони гарантує забезпечення особистих, політичних, економічних прав і свобод кожної людини. Реальне досягнення цієї мети можливо лише при наявності міцного правового порядку в країні, знаходженні таких соціально-правових інструментів, які взяли б на себе роль узгодження та поєднання різноманітних, часто суперечливих соціальних інтересів. Одним із дієвих засобів забезпечення правового порядку в перехідний період, в якому знаходиться Україна, є державний примус.

Тема державного примусу є однією з центральних у національній політико-правовій думці. Представники української політико-правової думки проаналізували в своїх працях особливості розвитку і функціонування інституту державного примусу в політико-правовому і соціальному просторі. Вони (кожен на своєму теоретико-методологічному рівні, з використанням властивого конкретній епосі понятійного апарату) відбили основні напрями та підсумки попередніх досліджень у сфері права, законності та державного примусу.

За останні два десятиліття теоретико-методологічного плюралізму багато аспектів соціального управління, зокрема, його реформаційна складова, вплив інституту державного примусу досліджуються в іншому евристичному ракурсі, наближеному до

історичних, юридичних, політичних і економічних реалій.

Державно-правовий примус – це різновид соціального примусу, який полягає в зовнішньому фізичному, психічному чи іншому впливі уповноважених державою органів, посадових осіб чи інших суб'єктів держави на волю, свідомість і поведінку фізичних осіб і організацій за допомогою застосування несприятливих правових заходів або загрози їх застосування, з метою охорони прав людини і громадянина та забезпечення законності та громадського порядку.

Класичне осмислення мобілізаційної системи організації і функціонування владних і управлінських інститутів в національному державно-правовому просторі, найчастіше, представляє її як форму вимушеного та прискореного розвитку суспільства в умовах дефіциту необхідних управлінських (як правило, правових, політичних, матеріальних, інтелектуально-інформаційних і ін.) ресурсів. Це, природно, стимулює суб'єктів управління до компенсації цього недоліку за допомогою примусово-силових (причому, легальних) форм державної діяльності.

У контексті розвитку європейського права та держави можна погодитися з тими авторами, які зазначають, що цивілізаційний процес звуження сфери дії органічної влади, самоврядування, саморегуляції суспільних взаємозв'язків, розкладання багатьох соціальних структур, де ця влада здійснювалася, явище у багатьох відношеннях незворотне [1, с. 508]. Настала ера організацій і організаційної влади з її раціональним інструментарієм управління в умовах масового індустріального і постіндустріального суспільства [1, с. 511].

У контексті зазначеного сучасне самоврядування, наприклад, місцеве самоврядування, самоврядування громадських об'єднань, є в дійсності управління через відповідну організацію. Сферу відносин влади залишають спонтанність і імпровізація, вони вже не користуються довірою у зв'язку з їх можливими розбіжністю з імперативами організаційної влади.

З іншого боку, сучасна криза влади і авторитету є наслідком невдачі за організованості та надмірне регуляцію суспільних відносин, порушена міра їх раціоналізації, що відмічено у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [2].

З початку 90-х років в Україні зіткнулися дві різно-векторні за своєю суттю моделі (системи) організації влади і управління. Історичний досвід реформування в країнах східної Європи показує, що будь-яка політико-правова, соціальна, економічна, духовна реформа може мати певний негативний характер, а будь-яке оновлення

викликає опір, тому обидві сторони неминуче вдаються до широкомасштабного (правовому або поза правового) примусу, коли може ігноруватися режим верховенства права, важливість збереження правового порядку, прав і свобод людини та громадянина тощо [1, с. 525].

Стратегія реформування владно-управлінських відносин в умовах мобілізаційної системи орієнтується на державно-правовий примус як основний метод реалізації функцій держави, що, крім уже описаного вище, передбачає своє інституційно-правове вираження в процесах централізації державної влади та формуванні адекватної для цього варіанту здійснення влади і управління моделі місцевого самоврядування (місцевої влади).

Державний примус можна визначити як здійснювані від імені держави сукупність заходів владного зовнішнього впливу, спрямованих на примушування суб'єктів права до певної поведінки (вчинення визначених дій). Державний примус являє собою владні відношення, що характеризується асиметричним положенням сторін – яка примушує і яку примушують.

Необхідно розрізнити державний примус у правовій державі (з наявністю принципу верховенства права) і державний примус в не правовій державі (відсутність принципу верховенства права). Державний примус у правовій державі виправдано, якщо він здійснюється, в кінцевому рахунку, з метою захисту прав і свобод людини та громадянина та тим самим направлений на забезпечення загального блага. Державний примус не повинен принижувати гідність людини, має бути відповідним і обґрунтованим, мати нормативний характер і здійснюється на підставі якісного законодавчого матеріалу.

Заходи державного примусу, закріплені в національному законодавстві, різноманітні та можуть, в залежності від підстави застосування, бути класифіковані на дві групи: заходи юридичної відповідальності та заходи, які не несуть юридичної відповідальності. Останні в залежності від цілей можуть бути класифіковані на: заходи, направлені на відновлювання права або заходи захисту; заходи процесуально-забезпечувального примусу; попереджувальні (профілактичні) заходи; заходи державного примусу, спрямовані на підтримку громадських потреб; заходи державного примусу, спрямовані на забезпечення функцій держави та її інститутів.

Список використаних джерел:

1. Публічне управління XXI століття: традиції та інновації : зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, (Харків, 27 квітня 2017 р.). Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. 544 с.

2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

Сіромська Г. М.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
Інституту управління, психології та безпеки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ЗА УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС 2017 РОКУ

Міграційна проблематика для країн ЄС є доволі злободенною, особливо після подій 2014–2015 рр., коли наплив біженців з Близького Сходу поставив Європу перед викликом можливої гуманітарної катастрофи. Тоді тему нелегальної міграції намагалася використати у власних інтересах влада Туреччини, прагнучи домогтися додаткових преференцій у відносинах з офіційним Брюсселем [1, с. 299]. Очевидно, турецький досвід був узятий до уваги іншими гравцями на геополітичній арені, свідченням чого стала нова міграційна криза – тепер на східному кордоні, спричинена діями нинішньої білоруської влади за якими, цілком вірогідно, стоїть Російська Федерація. За обставин, що складаються, *актуальності* набирає питання співробітництва у сфері міграції за Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС 2017 р.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угоди) відбувалося у два етапи: спершу 21 березня 2014 р. було підписано політичну частину документа, а 27 червня 2014 р. – економічну. Після затяжного процесу ратифікації, у 2017 р. Угода набула чинності у повному обсязі. Документ складається із преамбули, семи розділів, додатків й окремих протоколів. Декларуючи повагу до демократичних норм побудови суспільства, прав людини та основоположних свобод, принципу верховенства права, сторони визначили й основні засади співробітництва у сфері міграції [2].

Питання співробітництва у сфері міграції, притулку та управління кордонами, прописане у ст. 16 Угоди, де Україна, з одного боку, а ЄС, з другого боку, підтвердили “важливість спільного управління міграційними потоками між їхніми територіями” та

задекларували й надалі розвивати “всеохоплюючий діалог щодо всіх питань у сфері міграції, зокрема нелегальної міграції, легальної міграції, незаконного переправлення осіб через державний кордон та торгівлі людьми, а також включення проблемних питань у сфері міграції до національних стратегій економічного та соціального розвитку регіонів, звідки походять мігранти”. Як і характерно для Угод подібного типу, такий діалог повинен ґрунтуватися на основоположних принципах солідарності, взаємної довіри, спільної відповідальності та партнерства [3].

Співпраця України та ЄС у сфері міграції в основному зосереджується на таких аспектах, як: 1) подолання причин виникнення міграції, при тому з використанням співробітництва у цій площині з третіми країнами та в рамках міжнародних форумів; 2) спільному запровадженні ефективної та превентивної політики щодо боротьби з нелегальною міграцією, незаконним переправленням нелегальних мігрантів через державний кордон та торгівлею людьми; 3) запровадженні всеохоплюючого діалогу з питань притулку, зокрема стосовно практичних аспектів реалізації Конвенції ООН про статус біженців 1951 р., Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. та інших відповідних міжнародних документів, а також шляхом забезпечення поваги принципу “невислання”; 4) гідному поводженні та інтеграції іноземців, які проживають на законних підставах; 5) розвитку оперативних заходів у сфері управління кордонами (навчання, обмін найкращими практиками, зокрема технологічні аспекти, обмін інформацією з дотриманням встановлених правил та, у разі потреби, обмін офіцерами зв’язку) [3].

У рамках виконання Угоди, Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2015 р. (№144) було затверджено норми харчування іноземців та осіб без громадянства, що розміщуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебували в Україні, пунктах тимчасового розміщення біженців Державної міграційної служби. Наказом МВС України від 29 лютого 2016 р. (№141) затверджено Інструкцію про порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні. Окремо, Наказом МВС України від 28 березня 2016 р. (№217) затверджено “Вимоги до матеріально-технічного забезпечення біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, що проживають у пунктах тимчасового розміщення біженців” [4].

Водночас, спільно з європейськими партнерами, у межах реалізації проєкту “Консультаційна допомога зі створення центрів

затримання та тимчасового утримання нелегальних мігрантів в Україні – РЕАДМІТ 1”, було споруджено пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно опинились на території України, – в Миколаївській області, який відповідно до спільного наказу МВС та ДМС від 3 березня 2016 р. (№135/33) передано до сфери управління ДМС. Від 20 квітня 2018 р. функціонує Миколаївський Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства. Крім того, наказом ДМС України від 7 серпня 2017 р (№206) уведено в експлуатацію Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства у м. Яготин (Київська область) [4].

Подібно, як і в ЄС, українська влада та правоохоронці постали перед дилемою, як гарантувати права людини (біженців), не підважуючи національну безпеку? [5, с. 279]. Станом на 31 грудня 2017 р. в Україні перебувало на обліку 2 382 особи, яких визнано біженцями, з яких найбільше були громадянами Афганістану – 1 351 особа, Вірменії – 190 осіб, Азербайджану – 115 осіб. Упродовж 2017 р. на території держави працівниками міграційної служби виявлено 9 678 нелегальних мігрантів (за 2016 р. – 6 390) [4]. Станом на 10 вересня 2021 р. на території України виявлено 4 198 нелегальних мігрантів (головним чином, Афганістан і Сирія), проте зміна правлячого режиму в Афганістані викликала новий потік біженців у бік Європи [6].

Осінь міграційна криза 2021 р. на кордоні Білорусі і ЄС теоретично може призвести до потрапляння частини біженців на територію України. Щобільше, окремі європейські політики вже навіть стали висувати пропозиції щодо розміщення незаконних мігрантів на території нашої держави, на що отримали різко негативну відповідь з боку секретаря Ради національної безпеки і оборони України Олексія Данілова [7]. Попри можливі дивіденди від потенційної допомоги ЄС у вирішенні міграційної кризи, Україна навряд чи готова приймати велику кількість біженців на своїй території, причому не тільки з соціальної, але й з політичної точки зору. На думку низки громадських і державних діячів у ЄС, наплив біженців може бути використаний і супроти України – як складова гібридної війни і розхитування ситуації всередині нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Беседа Д. Міграційна криза в ЄС та її вплив на безпекову ситуацію в Україні // Підприємництво, господарство і право. 2018. №12. С. 299–303.

2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/rozdil-i-zahalni-pryntsyupy>
3. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/rozdil-iii-yustytisia-svoboda-bezpeka>
4. Інформаційно-аналітичні матеріали Державної міграційної служби України щодо заходів співробітництва з Європейським Союзом у сфері юстиції, свободи і безпеки [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://dmsu.gov.ua/assets/files/doc/eu-inf.pdf>
5. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу // Міжнародне право. 2021. №1. С. 279–281.
6. Інформація по лінії роботи ДМС України з протидії нелегальній міграції станом на 10.09.2021 <https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/week/migrants-10-09-2021.pdf>
7. “Заберіть собі”: Данілов відповів на заяву німецького депутата щодо мігрантів та України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/10/novyna/suspilstvo/zaberit-sobi-danilov-vidpoviv-zayavu-nimeczkoho-deputata-shhodo-mihrantiv-ta-ukrayiny>

Степаненко К.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДОТРИМАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У МЕХАНІЗМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Незважаючи на значне оновлення в останні роки правової системи, завдання приведення конституційно-правової практики у відповідність з міжнародними принципами і нормами, розбудова надійного фундаменту для функціонування громадянського суспільства в Україні, залишаються актуальними. Оптимальна модель функціонування громадянського суспільства в Україні має формуватися на базі вирішення двох пріоритетів: інтеграція до міжнародних і європейських регіональних спільнот та забезпечення

прав людини. За умов політичної кризи та зовнішньої агресії, пріоритетною є активно-динамічна стратегія, яка передбачає як стабільні та довготривалі зв'язки між політичними інститутами при визначенні ефективних шляхів реалізації національних інтересів і досягнення головної зовнішньополітичної мети України – інтеграції до Європейського Союзу, так і забезпечення демократичних прав і свобод громадян [1, с. 7]. Однією з головних умов становлення громадянського суспільства в Україні та паритетного існування у міжнародних відносинах є впровадження і дотримання європейських регіональних стандартів захисту прав людини.

При формуванні моделей взаємодії держави та громадянського суспільства слід враховувати досягнення унікальних правових систем окремих міждержавних об'єднань, що сформовані і продовжують, не зважаючи на об'єктивні труднощі, формуватися в рамках світового співтовариства. Насамперед, мова йде про Раду Європи та Європейський Союз, і саме вектор правової інтеграції до європейського права є для України пріоритетним, про що свідчить підписана у 2014 році Угода про асоціацію з ЄС та внесення відповідних змін до Конституції України у 2018 році. В рамках важливого процесу створення сучасної моделі функціонування громадянського суспільства в Україні та зближення національної правової системи із європейською правовою системою окремим теоретико-методологічним питанням постає питання інтеграції європейських стандартів прав людини у національне право, створення ефективних механізмів адаптації норм європейських угод у галузі прав людини до сфери їх практичного застосування суб'єктами публічної влади України та інститутами громадянського суспільства.

Термін «європейські стандарти прав і свобод» включає в себе сформульовані в міжнародних актах, ратифікованих країнами-членами Ради Європи та інших європейських організацій, вимоги до мінімального рівня реалізації прав і свобод людини у внутрішньодержавній правозастосовній практиці, що забезпечується міждержавним контрольним механізмом. Правові стандарти Ради Європи деякими авторами розглядаються як «комплекс європейських договірних норм, які безпосередньо стосуються реалізації принципів і цілей організації та порушення яких, як і інших міжнародно-правових норм, передбачає міжнародно-правову відповідальність, характер якої визначається самими учасниками тієї чи іншої конвенції, укладеної в рамках Ради Європи» [2, с. 25]; «визнані європейськими країнами та закріплені у їхніх спільних документах правові норми, а також механізми їх гарантії, захисту та забезпечення на практиці, що мають

бути покладені в основу діяльності держав – учасниць європейських міжнародних організацій у сфері дотримання прав людини» [3, с. 5]. Отже, зазначений термін у вітчизняному праві є достатньо поширеним, а самі європейські стандарти широко застосовуються в практиці органів публічної влади України.

Отже, врахування інтеграційних тенденцій при створенні сучасної моделі функціонування громадянського суспільства в Україні важливо, тому що від того, наскільки правова система враховує досягнення універсальних правових концептів, прямо залежить успіх проведених в країні перетворень, утвердження ідей законності, правопорядку, дотримання прав людини. Зовнішній характер трансформації громадянського суспільства і національної правової системи вкрай важливий, адже кажучи про національну правову систему як визначальний елемент цієї надбудови, недостатньо лише показати внутрішню структуру права – правова система має включати в себе комплекс компонентів, що у своїй сукупності показують сутнісні характеристики права відповідної держави в її взаємовідносинах з іншими типами права, інтегративні властивості практичної сфери (правозастосування, тлумачення права і правотворчість) та ідеологічну складову системи. Іншими словами, взаємозв'язок правової системи, одним із елементів якої є європейські стандарти прав захисту людини, та громадянського суспільства є очевидним. Актуальним при опрацюванні міжінтеграційних проблем національних правових систем в контексті створення правової системи України є питання про віднесення до її складу норм європейського права та дотримання створених на їх основі стандартів захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Крицкалюк Н. І. Інституціоналізація громадянського суспільства як чинник становлення демократії в Україні: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2016. 221 с.
2. Демичева З. Б. Правовые стандарты Совета Европы: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.10. М., 2006. 26 с.
3. Мушак Н. Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях: автореф. дис ... канд. юрид. наук. 12.00.11. Київ, 2012. 20 с.

Стецюк Н.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА КОРИННИХ НАРОДІВ В УКРАЇНІ (ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ)

1. Серед базових засад правого положення людини і громадянина в Україні конституційному принципу «рівності» традиційно відведено одну з визначальних ролей. Адже, відповідно до конституційних приписів, усі люди в Україні проголошені вільними і рівними у своїй гідності та правах, їхні права та свободи є невідчужуваними та непорушними. При цьому, не може бути жодних привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст.ст. 21 та 24 Конституції України)[1]. Саме тому, сучасна Українська держава має прямим своїм конституційним обов'язком сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [2].

2. Будучи відповідальною перед своїми громадянами та світовою спільнотою щодо виконання власних конституційних обов'язків і зобов'язань, Україна послідовно реалізує на практиці базові засади правого статусу людини і громадянина. Одним з прикладів останнього стало прийняття у липні 2021 року закону «Про корінні народи України»[3]. Приймаючи його, Верховна Рада України виходили, насамперед, із необхідності дотримання Україною конституційного обов'язку сприяти консолідації та розвитку української нації, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів України. Визначальним при цьому були як відповідні приписи Конституції України, так положення низки міжнародних договорів підписаних Україною, зокрема, Віденської декларації та Програми дій, прийнятих на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 року та Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. Не маловажними в цій ситуації було прийняття Постанови Верховної

Ради України від 20 березня 2014 року № 1140-VII "Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави»[4].

3. Повага до людини незалежно від її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, а також статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками має в Україні глибокі історичні та морально-етичні основи. Толерантне ставлення до людей різного національного чи етнічного походження було характерне для України ще з давніх часів. Про це красномовно свідчать багатонаціональні склади населення середньовічних українських міст, які мали свої (національні) особливості не тільки в організації громадського та господарського життя, а й у релігійних відносин, освіті, охороні здоров'я та сфері соціальної опіки. Про толерантні міжнаціональні/ між етнічні відносини на українських землях свідчать численні пам'ятки національної політичної та правової культури. Не даремно, саме Україна в новітні часи стала першою демократичною державою, яка на конституційному рівні закріпила статус національних менших. Адже, Конституція Української Народної Республіки (1918 р.) вперше в історії європейського конституціоналізму містила окремий (спеціальний) розділ «ІХ. Національні союзи», за приписами якого кожна з населяючих Україну націй «мала право в межах УНР на національно-персональну автономію, цеб-то право на самостійне устроєння свого національного життя, що здійснюється через органи Національного Союзу, влада якого шириться на всіх його членів, незалежно від місця і поселення в УНР». При цьому, «населяючим територію УНР націям – великоруській (*російській* – *Н.С.*), єврейській і польській - право на національно-персональну автономію» надавалося конституцією, а «нації білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька та болгарська» могли скористатися «правом національно-персональної автономії, якщо до Генерального Суду про те поступить заява від кожної нації зокрема, підписана не менш як 10.000 громадян УНР без ріжниць полу і віри, не обмежених по суду у своїх політичних правах, що заявляють про належність свою до даної нації» [5].

4. З відновленням державної незалежності Українського народу (поч. 90-тих рр. ХХ-го ст.) політико-правові традиції забезпечення мирного співіснування різних національних та етнічних груп України отримало свій дальший розвиток. Так, вже в перших політико-правових актах того часу чітко зазначалося про обрання напрямку державного розвитку саме на забезпеченні «гарантії всім

національностям, що проживають на території Республіки, права їх вільного національно-культурного розвитку» [6]. Україна ухвалює Декларацію прав національностей (01.11.1991) [7], закон «Про національні меншини в Україні» (25.06.1992)[8] та пізніше - закон «Про корінні народи України» (2021)[3].

5. Відповідного до закону «Про корінні народи України» останніми вважається автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України, є носієм самобутньої мови і культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами України. До корінних народів України, які сформувались на території Кримського півострову, відносяться кримські татари, караїми, кримчаки.

6. Корінні народи України мають право на самовизначення у складі України, встановлюють свій політичний статус у межах Конституції та законів України, вільно здійснюють свій економічний, соціальний та культурний розвиток. Вони також, реалізуючи своє право на самовизначення, мають право на самоврядування в питаннях, що належать до їхніх внутрішніх справ, у тому числі щодо шляхів створення їх представницьких органів, що утворюються та діють у межах Конституції та законів України. Корінні народи України мають право також зміцнювати свої особливі політичні, правові, соціальні та культурні інститути, зберігаючи при цьому свою участь в економічному, соціальному та культурному житті.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із пізнішими змінами та доповненнями]. - К.: Парламентське видавництво, 2021. – 78 с.
2. Консолідація українського народу: конституційно-правові аспекти. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 28 лютого -1 березня 2013 р. – Львів: ЛНУ ім.Івана Франка, 2013.- С.19-20.
3. Відомості Верховної Ради, 2021, № 38, ст.319.
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18#Text>
5. *Див.детальніше:* Стецюк Н. Конституція Української Народної Республіки 1918 року: теоретико-правова характеристика // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". N 960. Серія: Юридичні науки. Випуск 20.- Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. - С. 155 - 161; Стецюк Н. Національні союзи в

Українській народній республіці: між громадянським суспільством і державою // Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства в Україні та зарубіжних державах: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2019 року) / Кафедра конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка і навчально-науковий центр романського права. – Київ.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. – С. 285-289.

6. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР, 1990, N 31, ст.429

7. Відомості Верховної Ради України, 1991, N 53, ст.799.

8. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 36, ст.529.

Татусько Д.Р.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Ковалів М.В.

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Означене конституційне положення визначає основоположні важелі діяльності держави щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Але тільки за допомогою правових гарантій права і свободи людини та громадянина набувають реального змісту та можливостей реалізації.

Здійснюючи величезний вплив на формування і розвиток суспільних відносин, на становлення правової та соціальної державності в Україні, Конституція України має безпосереднє відношення й до сфери життєдіяльності кожного конкретного громадянина.

Встановлення прав людини як об'єкту конституційного захисту є необхідним процесом, який є невіддільним від формування ідеї

правової демократичної держави. Безумовно, становлення кожного справедливого державного ладу, становлення кожної конституційної держави тісно пов'язані з визнанням та законодавчим закріпленням на найвищому конституційному рівні прав людини. Слід звернути увагу на те, що процес інституціоналізації прав людини є одним з необхідних елементів становлення демократичної правової держави.

Сучасні демократичні тенденції розвитку української держави є основою реальності гарантій прав і свобод людини та громадянина. Їх здійснення та повна реалізація можливі лише за умов дотримання та виконання обов'язків як з боку держави, так і самих людей. Кожен має можливість використовувати свої права і свободи за власним розсудом, здійснювати вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Нинішня державна політика України щодо забезпечення прав і свобод проводиться відповідно до вимог міжнародних та європейських демократичних стандартів у галузі прав і свобод людини. Хоча на сьогодні ще існують певні недоліки в реалізації, охороні гарантій прав та свобод людини, усунення яких потребує часу та чималих зусиль як усієї системи органів публічної влади, так і кожної особи нашого суспільства. І саме прийняття 28 червня 1996 року Конституції України стало необхідним правовим фундаментом у здійсненні прав і свобод людини та громадянина і їх гарантуванні [1].

Гарантія (від франц. *garantie, garantin*) – забезпечувати, охороняти. У більш вузькому значенні розуміють правові гарантії, як правові засоби реалізації і захисту громадянами своїх прав і свобод [2, с. 555]. Проблема гарантій, а в більшості своїй, це проблема наявності ефективного механізму захисту прав громадян та юридичних осіб в процесі застосування до них заходів адміністративного примусу, в тому числі і адміністративних стягнень. Вона активізується в світлі стрімкого розвитку законодавства, яким передбачається все більше складів адміністративних правопорушень, за які особу може бути притягнуто до адміністративної відповідальності.

Правові гарантії складаються з декількох складових елементів.

По-перше, – це чітко сформульовані положення законів, якими регулюється питання застосування адміністративних стягнень; усунення протиріч між правовими нормами, порушення чи недотримання яких ініціює застосування карних адміністративних санкцій (стягнень).

Другим важливим елементом є дотримання принципів притягнення до адміністративної відповідальності та принципів адміністративного провадження.

Третім елементом виступає державний контроль. Під поняттям «державний контроль» розуміють функцію, яку держава здійснює з метою перевірки дотримання і виконання поставлених завдань, прийнятих рішень і їх правомірності. Зміст державного контролю включає спостереження, аналіз і перевірку діяльності відповідних органів та їх посадових осіб щодо виконання поставлених перед ними завдань, дотримання установлених державою правил, норм і стандартів. Водночас виконання функції контролю має реалізовуватися за допомогою певного механізму.

Цей механізм має включати:

- 1) наявність правомочного органу, який наділений повноваженнями щодо контролю та перевірки прийнятих рішень та дотримання всіх процесуальних норм при його прийнятті;
- 2) чітко визначений порядок звернення до такого органу;
- 3) законодавча регламентація діяльності органу, та правомочності його рішень.

Якщо розмежувати види контролю щодо рішень та постанов, винесених у справах про адміністративні правопорушення, за суб'єктом звернення, то можна виділити:

- а) контроль, що здійснюється уповноваженим органом з ініціативи фізичної чи юридичної особи;
- б) контроль, що здійснюється з ініціативи державних органів.

З іншого боку, в залежності від того, до якої гілки влади відноситься орган, уповноважений на проведення контролю можна говорити про:

- 1) адміністративний контроль, що проводиться органами виконавчої влади як за скаргами фізичних і юридичних осіб, так і ініційований повноважним органом;
- 2) судовий контроль;
- 3) парламентський контроль, в особі спеціально уповноваженого з прав людини – омбудсмена.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: «Укр. Енциклопедія», 1998. Т.1: А–Г. 672 с.

Твердохліб Я.О.,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:
Мінакова Є.В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ

Трансформація українського суспільства викликала значні зміни в різних галузях життєдіяльності людини. Формування ринкової системи економіки спричинило появу нових можливостей для самореалізації індивідів на ринку праці. Професійна діяльність пов'язана не лише із задоволенням матеріальних потреб особистості, а й забезпечує можливості для самоактуалізації, прояву власних сил та можливостей в суспільстві.

Важливі аспекти процесу формування гендерної політики в Україні висвітлено в працях таких вітчизняних учених, як: І. Богословська, К. Верес, Н. Гога, І. Голубєва, В. Довженко, О. Карчевська, А. Комарова, Л. Кормич, Л. Літвін, Л. Морозко, М. Орлик, А. Пашко, Р. Рубань, Л. Смоляр, С. Станік, Н. Чухим, Н. Шпак та ін.

Нерівність за ознакою статі певною мірою притаманна всім суспільствам, незалежно від рівня соціально-економічного розвитку, державного ладу або політичного устрою країни. Різні соціальні ролі, які покладає суспільство на жінок та чоловіків, визначають нерівні можливості реалізації цих гендерних груп в окремих сферах життя: в доступі до владних структур, здобутті освіти, становищі на ринку праці та можливостях отримання доходу, володінні власністю і прийнятті рішень на рівні домогосподарства тощо [1, с. 127; 2, с. 13]. В Україні законодавство спрямоване на забезпечення тендерної рівності в суспільстві, а дане поняття визначається як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь в житті суспільства». Попри це поведінку чоловіків і жінок в різних сферах визначають вкорінені в суспільстві стереотипи.

Гендерні стереотипи, як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок, виявляються насамперед як гендерно-рольові стереотипи, що стосуються прийнятності різноманітних ролей і видів діяльності для

чоловіків і жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам. Ці два компоненти гендерних стереотипів тісно пов'язані між собою. Переважна прийнятність якої-небудь соціальної ролі для людини певної статі обґрунтовується мірою наявності в неї певних рис і характеристик [3, с. 159].

Дослідники виділяють три умовні групи гендерних стереотипів. Перша група стереотипів базується на відповідних уявленнях про психологічні риси та якості особистості чоловіків та жінок – стереотипи «masculine — feminine». В основу другої групи стереотипів покладені соціальні начала. До третьої групи гендерних стереотипів вчені відносять стандартизовані уявлення, які пов'язані з відмінностями у змісті праці — жіночої та чоловічої. Усі три групи стереотипів тісно переплетені між собою, мають міцні позиції в суспільстві, а тому суттєво впливають на нього. При цьому вплив є прихованим і тому дуже важко піддається коригуванню.

За Конституцією Азербайджанської Республіки, чоловіки і жінки рівні, іншими словами, мають рівні права і свободи, і вони рівні перед законодавством. Конституція забороняє дискримінацію за гендерною ознакою. А також, дискримінація за ознакою статі у сфері трудових прав не допускається згідно з Конституцією [5].

Спеціальне антидискримінаційне законодавство прийняте в Грузії. У 2017 році держава була першою з чотирьох країн, що ратифікувала Стамбульську конвенцію Ради Європи, затвердивши важливу правову основу для гармонізації національного законодавства з найбільш комплексною міжнародною угодою про боротьбу з насильством проти жінок і домашнім насильством. Цей процес також є важливим для виконання завдань згідно з націоналізованою Грузією Ціллю сталого розвитку № 5 «Підвищення спроможностей жінок і дівчат». Азербайджан поки не підписав Стамбульську конвенцію. Вірменія підписала конвенцію в січні 2018 року, але ще не ратифікувала її. В Україні ратифікація Стамбульської конвенції є дуже політизованим питанням Хоча країна підписала угоду 2011 року, національне законодавство відповідно до Конвенції було прийнято лише 2016 року з великими змінами, невизнаними Радою Європи. Декілька політичних партій у Верховній Раді України визначили потрібні зміни до законодавства як «загрозу сімейним цінностям» і «пропаганду одностатевих шлюбів», тому що документ містив терміни гендер і сексуальна орієнтація. Ситуація спровокувала інтенсивні громадські обговорення з залученням церкви, політичних партій, правозахисних організацій, активістів і радикальних правих рухів, що

розкрили глибоко вкорінені гендерні стереотипи і дуже низьку обізнаність із гендерних питань в українському суспільстві. У грудні 2017 року український уряд призначив Урядову уповноважену з питань гендерної політики, чие завдання — інтегрувати гендерний підхід в основні урядові реформи [4, с. 13].

На нашу думку, одним із ефективних шляхів забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві є руйнування і трансформація гендерних стереотипів, як це відбувається у високорозвинутих суспільствах.

Список використаних джерел:

1. Медіна Т.В. Гендерні стереотипи та їх вплив на професійну діяльність в Україні. *Релігія та Соціум*. 2015. № 1-2 (17-18). URL: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1-2\(17-18\)/21.pdf](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1-2(17-18)/21.pdf).
2. Стан та просування рівних можливостей для жінок та чоловіків у культурних та креативних індустріях (в Азербайджані, Вірменії, Грузії та Україні). 2018. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/gender-equality-and-empowerment-ukr_0.pdf.
3. Гендерні ролі та стереотипи. *Основи теорії гендеру*. С. 156-180. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149243852.pdf>.
4. Магдюк Л.О. Гендерні стереотипи. Вплив гендерних стереотипів на представлення жінок і чоловіків на ринку праці. *Маркетинг в Україні*. 2011. №5-6. 2011. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197229316.pdf>.

Тополевський Р.Б.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Права людини в сучасному постіндустріальному світі, в якому інформація стала ключовим чинником з необхідністю породжує питання існування прав пов'язаних з інформацією.

Саме інтенсивний розвиток інформаційних та комунікаційних технологій протягом останніх десятиліть ставить перед дослідниками питання усвідомлення та поглиблення розуміння інформаційних прав.

Втім саме швидкість розвитку цих прав постійно породжує нові проблеми і потребує нового осмислення.

Як передбачає стаття 3 Конституції України: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Конституція України передбачає право громадян збирати, обробляти та вільно поширювати інформацію. Однак, це конституційне право є лише точкою входження в інформаційні права.

Поглиблення цього права дозволяє не лише висловлювати якісь погляди або переконання, але й отримувати доступ до публічної інформації.

Термін «інформаційні права» все ще перебуває в процесі свого розвитку та наповнення. Сьогодні сюди можна включити доволі широкий перелік прав, частина з яких визнана як інформаційні права, а щодо частини яких все ще відбуваються дискусії.

Одним із важливих питань є з'ясування співвідношення між правом на право на інформацію та інформаційними правами. Ми вважаємо, що «інформаційні права» включає в себе право на інформацію (право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію), право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо. Не можна погодитися з позицією В. Ліпкана, що інформаційні права і свободи людини та громадянина належать до так званих прав «першого покоління» – громадянських, політичних, які першочергово визначались як невід'ємна частина людської гідності [2, с. 367]. Так, на нашу думку, до першого покоління прав людини можна віднести право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, яке тісно пов'язане з свободою вираження своїх поглядів і переконань. Вони виступають саме як громадянські або особисті права. Однак, група інформаційних прав, які залежать від інформаційних і комунікаційних технологій виходить за їхні межі. Саме доступність інформації засобами інформаційно-комунікативних технологій породжує необхідність виділення визначення та поглиблення розуміння «цифрових» (digital) прав, які стають можливими в процесі формування «цифрового» середовища.

Хоча свобода вираження поглядів в контексті збирання і поширення інформації визнана ще з XVIII ст. однак, новітні інформаційно-комунікаційні технології розвивають цю свободу і породжують в «цифровому» світі принципово іншу якість. Очевидно, що існує необхідність переосмислення інформаційних прав з урахуванням «цифрової» складової.

Про які ж права йдеться?

До першої групи, які визнані і закріплені в національних та міжнародних правових документах можна віднести базові

інформаційні права:

- право отримувати, використовувати та розповсюджувати інформацію;
- інформаційний аспект права на приватність, зокрема захист персональних даних та право на ідентичність.

До другої групи новітніх інформаційних прав можна віднести права, які розвивають і доповнюють першу групу та забезпечують доступ до інформації суспільного значення:

- право на доступ до публічної інформації
- право на доступ до Інтернету

Третя група інформаційних прав – «цифрові» права які все ще перебувають в процесі становлення та спрямовані на обмеження сваволі держави в «цифровому» середовищі [3, р.2].

Ключова функція прав людини – захист особи від сваволі з боку держави. Саме тому для забезпечення гарантій особи та її захисту від держави в інформаційній сфері недостатньо права збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію та права мати і висловлювати певні думки, ідеї, переконання та не зазнавати у зв'язку. Хоча саме вони породжують інші інформаційні права.

Так, наприклад, право на захист персональних даних набуває особливого значення саме в «цифровому» суспільстві де доступ держави до цих персональних даних стає надзвичайно легким і дозволяє об'єднувати різні бази чи реєстри даних, отримуючи про особу надмірну інформацію. В цьому відношенні застосування в Україні РНОКПП як ключову інформацію для пошуку та об'єднання даних становить потенційну загрозу праву на приватність.

Такою ж загрозою є застосунок «Дія», який вже починає не лише застосовуватися для отримання державних послуг, а фактично почав замінювати документи.

В цьому відношенні право на згоду на оброблення персональної інформації нерідко стає формальною умовою без якої отримати відповідні державні послуги будь-яким іншим шляхом стає неможливим. В цьому сенсі особливого значення набуває право громадянина на доступ до персональних відомостей про себе, які збираються органами влади з можливістю відстежити історію змін цих даних – як його називає Конституційний суд Угорщини – «право на інформаційне самовизначення».

Роль «цифрових» прав в компоненті інформаційних прав набуває особливого характеру при здійсненні відповідної політики держави щодо «цифровізації» відносин держави і суспільства. В цьому відношенні підвищення державою значення застосунку «Дія» потребує

особливих зусиль щодо посилення безпеки його застосування та перегляду відповідного правового регулювання, зокрема в частині визначення меж, при яких його застосування є прийнятним.

Таким чином, саме розвиток «цифрових» прав виступає «точкою зростання» системи інформаційних прав. В сучасному світі відповідь на питання де проходить межа втручання в «цифрове» життя набуває все більшого значення для сучасного розуміння прав людини.

Список використаних джерел:

- | | | | |
|----|--|----------|---|
| 1. | Конституція | України. | URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр |
| 2. | Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини». <i>Інформація і право: науковий журнал</i> . 2011. № 2. С. 21–26. | | |
| 3. | Risse M. The Fourth Generation of Human Rights: Epistemic Rights in Digital Lifeworlds. Cambridge: Carr Center for Human Rights Policy Harvard Kennedy School, Harvard University, 2021. 22 p.URL: https://carrcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/risse_fourth-generation.pdf | | |

Федіна Н.В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії права,

конституційного та приватного права

факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Пашко А.Я.

здобувач вищої освіти факультету №1 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНОМУ СВІТІ

В сьогодишньому суспільному житті кожної держави, що характеризується, як правова, соціальна та демократична, важливим є правове регулювання суспільних відносин і їх значення набуває особливої актуальності. Держава використовує владу для забезпечення життєдіяльності суспільства через право, яке виступає стабілізуючим та заспокійливим фактором, через закріплення в ньому принципів рівності та справедливості.

Предметом правового регулювання є найважливіші, з точки зору держави, суспільні відносини, що об'єктивно потребують і піддаються юридичному регулюванню і сторони яких виступають їх свідомими та вольовими учасниками [1].

Сфера правового регулювання — це сукупність суспільних відносин, які можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів. Тобто це ті суспільні відносини, функціонування яких не можливо без використання правових засобів, насамперед політичні, економічні, соціальні, культурні, що охоплюють усі сфери соціального простору і потребують забезпечення правовими нормами [2].

Слід зауважити, що з розвитком суспільства змінюється і предмет правового регулювання. Одні відносини відмирають і тому виходять зі сфери правового регулювання (наприклад відносини, пов'язані з існуванням спадкової монархії), інші — починають активно впливати на життя суспільства, і тому виникає потреба в їх правовому врегулюванні (взаємовідносини з навколишнім середовищем, використання електронно-обчислюваних машин та ін.) [1].

В сучасному суспільстві люди більш обізнані, вони знають свої права, свободи та обов'язки і тому вимагають виконання обов'язків від органів державної влади та їх посадових осіб в забезпеченні наданого їм права на роботу та заробітну плату, навчання та відпочинок, словом задоволення звичайних життєвих потреб. Але завжди є такі, що мають на меті глобальні зміни, розширення кордонів стосовно прав суспільства або певних груп населення, встановлених правом. Тому завдяки механізму правового регулювання, сукупності способів (дозволяння, заборона, зобов'язання), методів (імперативний, диспозитивний, заохочувальний, рекомендаційний) і засобів дотримання вимог правового регулювання встановлюється певний обсяг прав осіб, тобто нормами права закріплюються зобов'язання й заборони для забезпечення рівності й справедливості усіх членів суспільства [3, с.263].

Варто звернути увагу на те, що при реалізації правових норм на практиці правозастосовними органами необхідною умовою є дотримання та охорона прав і свобод особи як найвищої цінності, з метою виключення формалізму в зловживання правовими засобами. Також необхідно розробити правові механізми для попередження дезінтеграції правозастосовної практики, посилити механізм відомчого контролю за дотриманням законодавства правозастосовними органами.

В інформаційно-виховній і культурно-моральній сферах підвищенню ефективності правової політики держави сприятиме організація постійного моніторингу динаміки соціального життя, спрямованого на виявлення найбільш актуальних проблем, які потребують відповідних правотворчих рішень [4, с.24].

Для реалізації політико-правового регулювання важливим є не тільки нормативно-правове закріплення життєдіяльності суспільства, а можуть застосовуватись і неюридичні засоби, такі як: правосвідомість, правова культура, правова освіта, правова ідеологія, організаційні та матеріальні засоби, що також є дієвими механізмами правового регулювання, але нажаль використовуються недостатньо.

Важливим є те, що урегульованість правом поведінки людей відбувається через впровадження правових відносин у певну сферу людської діяльності, ними можуть бути:

1) право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації, право на приватну власність, підприємницьку діяльність, чисте довкілля, винаходи, авторство тощо, що закріплено на конституційному рівні;

2) на конституційному рівні закріплені заборони певні суспільні відносини і поведінка: посягання на конституційний лад, шлюб між родичами, комерційна діяльність посадових осіб державних органів, створення партії у військових формуваннях та ін.;

3) стимулювання розвитку певних суспільних відносин, наприклад, стимулювання державою індивідуального будівництва будинків за допомогою кредитів;

4) сприяння (за допомогою нових законів) виникненню і формуванню нових відносин і суспільних явищ, за допомогою референдуму [2].

Важливим є розуміння того, що сучасне суспільство не є однорідним і вимагає встановлення порядку, що забезпечить свободу, рівність, справедливість та впевненість у власній захищеності кожному. Тому правове регулювання встановлює межі, правила поведінки, створює умови для правомірного співіснування осіб у суспільстві, що дає можливість підтримати свободу особистості.

Слід зауважити, що з часом межі, встановлені правом і державою в суспільстві, змінюються й рухаються в бік звуження або, навпаки, збільшення обсягу певних прав і свобод, задовольняючи вимоги окремих особистостей або груп індивідів. Зміни окремих правил і меж обумовлені розвитком самосвідомості осіб і суспільства в цілому, що є проявом еволюції особистості. Змінюються люди, вимагають змін стосовно своїх прав, обов'язків і свобод. Але, якщо поглянути на ситуацію з іншого боку, суспільство стає менш керованим державою, руйнує деякі кордони, щоб стати вільнішим, самостійним, незалежним. Правове регулювання створене як для забезпечення прав людей і гарантії їх дотримання, так і для встановлення обмежень для громадян з метою уникнення хаосу [3,

с.264].

Межі правового регулювання, це межі владно-вольового впливу держави в особі її органів на суспільні відносини, поведінку людини. Вони відокремлюють галузь правового від неправового, встановлюють рамки поширення права, чим визначають характер впливу права на свідомість і діяльність людини; обумовлюються особливостями відносин, що регулюються, інтересами держави і суб'єктів права під впливом політичних, економічних, культурних та релігійних факторів.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день сфера правового впливу в Україні знаходиться в постійному і досить суперечливому русі, це відбувається у зв'язку з тим, що в турборежимі приймається та змінюється законодавство, багато правових норм не знаходять послідовного застосування та реалізації, діяльність державних органів часто не відповідає стандартам правової, демократичної держави, що викликає недовіру громадян і не підвищує рівень правосвідомості.

Отже, зміна сфери правового регулювання залежить від значної кількості факторів, серед яких можливо виокремити наступні: зміна правової системи в цілому; забезпечення рівня суспільного призначення права; прогресивні зміни у суспільстві, що пов'язуються із появою нових суспільних відносин; першочерговість суспільних та індивідуальних інтересів; підвищення рівня правосвідомості та правової культури суспільства; якість чинного в країні законодавства і зменшення нормативної бази; розширення прав і свобод людини та громадянина та створення сприятливих умов для їх реалізації [5, с.38].

Таким чином політико-правове регулювання суспільних відносин в значній мірі залежить від забезпечення принципів правової держави, політичної системи, чинного законодавства, напрямків державно-правового розвитку, забезпечення прав і свобод громадян з гарантією їх повної реалізації. Для забезпечення усіх вище перелічених принципів усі державні органи та їх посадові особи, а також громадяни повинні діяти лише на основі права, яке закладене в принципах та методах правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Поняття правового регулювання як дії права на суспільні відносини. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10125/>
2. Сфера, основні напрямки і межі правового регулювання. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1749.html>
3. Чемодурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. Науково практичний господарсько-правовий журнал. Підприємництво, господарство і право. вип. 4. 2020. С. 262-267.

4. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). за ред. О. М. Рудневої, д. ю. н., проф. К. : НІСД, 2013.160 с.

5. Денисова А.М. Сфера та межі правового впливу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 19. Том 1. 2012. С. 37-40

Харін М.С.

здобувач вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:

Задаля Д.К.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Дорожньо-транспортні пригоди в наш час забирають значно більше життів і є причиною великих матеріальних втрат, ніж будь-які епідемії, отже, і боротися з ними необхідно, як з епідеміями, всіма доступними організаційними, виховними, науково-технічними засобами сучасного суспільства. Особливості у сфері правового регулювання й гарантування безпеки дорожнього руху розглядалися в науково-теоретичних дослідженнях. Але ця система є недосконалою, містить значну кількість нормативно-правових актів, які не завжди узгоджені між собою.

У різні роки шукали шляхи її вирішення багато вітчизняних науковців, зокрема, М. Веселов, А. Гаркуша, С. Гусаров, В. Гуславський, В. Доненко, Д. Денисюк, М. Долгополова, Ю. Іванов, М. Климчук, В. Лозовий, П. Луцюк, М. Микитюк, В. Новіков, А. Рубан, О. Салманова, М. Стоцька, Я. Хом'як та ін.

Сутність дорожнього руху слід визначити як законодавчо регламентовану сукупність суспільних відносин, які виникають, розвиваються, видозмінюються в зв'язку із переміщенням автомобільними дорогами людей і вантажів [1, с. 17].

Безпека руху характеризує здатність транспортної системи функціонувати в заданих межах параметрів, що забезпечують виконання транспортної задачі і виключають або мінімізують порушення, що є потенційною або реалізованою погрозою для життя і здоров'я пасажирів, збереження рухомого складу, постійних пристроїв

і вантажів, а також для навколишнього середовища. Безпека припускає можливість змінювати параметри руху у випадку виникнення потенційної погрози для недопущення подальшого розвитку небезпечної ситуації шляхом подачі попереджувачого сигналу, зниження швидкості, зупинки транспортного засобу й інших прийомів [2, с. 147].

Можна назвати такі ознаки, що можуть бути закладені в основу визначення сутності дорожнього руху: він являє собою сукупність різноаспектних суспільних відносин; врегульований правовими нормами різної юридичної сили; такі суспільні відносини виникають, знаходять свій розвиток і видозміну в зв'язку з необхідністю переміщення людини та вантажів; таке переміщення відбувається в чітких просторових межах -- автомобільними дорогами [1, с. 17].

Аналіз правових відносин, які виникли у зв'язку із здійсненням водієм порушення правил дорожнього руху, що спричинили пошкодження майна (кримінальне правопорушення), показує, що правовою основою адміністративного нагляду є порушення правил дорожнього руху (судимість особи), тим самим акцентується увага на причинному зв'язку кримінального і адміністративного нагляду. Так, автори Кримінального кодексу визнали необхідним у відповідній статті прямо вказати порушення водієм правил дорожнього руху у певних випадках саме кримінальним, а не адміністративним правопорушенням. Це показує, що ДТП є на межі двох галузей права [3, с. 89].

Безпека руху – це, насамперед якісна оцінка процесу руху транспортного засобу або транспортного потоку, що формується під впливом визначеної кінцевої кількості факторів, які у свою чергу мають якісно різні функціональні рівні. При цьому оцінки безпеки руху у системі «автомобіль-водій-дорога» та системі транспортного потоку мають різні процеси формування [2, с. 147].

Водночас адміністративний нагляд зорієнтований головним чином на досягнення однієї мети – приватної превенції. Здійснюється він, як і покарання, не пов'язані з позбавленням волі, в умовах нормального соціуму, і тому в тих правових засобах, які виділяються для досягнення мети адміністративного нагляду, є багато спільного з правовими засобами, призначеними для згаданих видів покарання.

Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що для здійснення адміністративного нагляду у сфері безпеки дорожнього руху законодавцем передбачено комплекс правових засобів, характерних, по-перше, для кримінального, і адміністративного права, і, по-друге, вони мають оригінальний, самостійний характер і містяться в Законі.

Все це дозволяє, на наш погляд, стверджувати, що у випадку з адміністративним наглядом у сфері безпеки дорожнього руху ми маємо справу з комплексним міжгалузевим інститутом, що виник на кримінально-правовій основі [3, с. 89].

Загалом зазначимо, що визначати сутність забезпечення дорожнього руху як стан захищеності учасників дорожнього руху є доволі вузьким підходом. Зокрема, відповідно до Правил дорожнього руху, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306, учасник дорожнього руху - це особа, яка бере безпосередню участь у процесі руху на дорозі як пішохід, водій, пасажир, погонич тварин, велосипедист, а також особа, яка рухається в кріслі колісному. Тобто в запропонованому варіанті небезпека, що має місце під час дорожнього руху, може мати вплив лише на осіб, які безпосередньо беруть у ньому участь.

У процесі дорожнього руху реалізуються політичні, економічні та культурні інтереси держави і суспільства в цілому. Окрім цього, наведений суб'єктом законодавчої ініціативи підхід до визначення сутності забезпечення безпеки дорожнього руху не враховує нормативно-правову регламентацію зазначеного стану [1, с. 17]. Порушенням безпеки руху варто вважати відхилення від норм роботи транспортної системи, у результаті яких створюється погроза для життя, здоров'я пасажирів і персоналу, збереження транспортних об'єктів і вантажів, забруднення навколишнього середовища або відбувається збій у роботі, що виражається в невиконанні встановленого графіка (розкладу) руху [2, с. 147]. Отже, забезпечення безпеки дорожнього руху – це дуже складна проблема, вирішення якої потребує залучення світового досвіду, передових технологій.

Отже, вирішення проблеми підвищення безпеки дорожнього руху носить пріоритетний загальнонаціональний характер. В умовах сучасності боротьба з дорожньо-транспортними пригодами перетворилася на національну проблему. Вивчення питань віктимної поведінки потерпілого видається важливим для попередження подібної категорії діянь, оскільки дозволяє виявити групи осіб, які частіше за інших стають об'єктами посягань [4, с. 39].

Рівень безпеки руху залежить від якості технічних засобів, кваліфікації навичок людини та організаційної роботи щодо управління безпекою дорожнього руху. Але слід зауважити, що рівень безпеки - це сукупний наслідок від дій факторів, які впливають на безпеку транспортних систем та виконання певного переліку організаційних та технічних заходів [2, с. 147]. Таким чином, мінімізація ризиків у дорожньому русі можлива за умови, що проблема

забезпечення безпеки дорожнього руху вирішується не тільки і не стільки каральними заходами, а на основі підходу до неї як до проблеми соціального обслуговування, забезпечення нормального функціонування цієї важливої сфери життя суспільства. Від правильних красномовних заяв з цього приводу важливо переходити до активних заходів, що забезпечують її рішення на соціокультурному рівні [4, с. 39].

Отже, пропаганда культури і безпеки дорожнього руху повинна служити одним із найважливіших напрямків у державній пропаганді. Однак це вимагає створення інформаційного поля, що забезпечує високий рівень соціального, психологічного та педагогічного впливу на учасників дорожнього руху. У подібній роботі основний акцент повинен бути зроблений на розумінні всіма учасниками дорожнього руху загальної та особистої зацікавленості у вирішенні проблеми, на необхідності розумної, відповідальної, культурної, взаємоповажної і дисциплінованої поведінки на дорогах, уваги учасників дорожнього руху один до одного.

Список використаних джерел:

1. Скрипа Є.О. Забезпечення безпеки дорожнього руху як складова частина забезпечення безпеки на автомобільному транспорті. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. URL: <http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2019/3/33.pdf>
2. Мельниченко О.І. Безпека дорожнього руху як об'єкт дослідження і постійного забезпечення. URL: http://publications.ntu.edu.ua/upravl_project/10_2012/146-149.pdf
3. Бутник С.І. Про вдосконалення законодавства щодо забезпечення безпеки дорожнього руху. *«Правова інформатика»*. № 1(37). URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/13bsibdr.pdf>
4. Гуріна Д.П. Окремі аспекти підвищення рівня безпеки дорожнього руху. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. № 1. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv/cgiirbisPDF/pppd_2015_1_8.pdf

Хитра О.Л.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права та адміністративного
процесу факультету № 3 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Марковський В.Я.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ КОНЦЕПЦІЇ COMMUNITY POLICING

Охорона громадського порядку та безпеки є чи не одним з найголовніших завдань покладених на державу. Правоохоронні органи в усьому світі визнали за потрібне поряд із стандартними процедурами реагування на правопорушення запроваджувати й масштабувати співпрацю з населенням як елемент превентивної діяльності поліції.

Після реорганізації української міліції в поліцію із прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 (далі – Закон про поліцію) у державі відбувається пошук нових підходів до організації діяльності цього органу виконавчої влади. Одним з таких концептуальних (наразі ще не доктринальних) підходів є т. зв. *Community policing*, що в перекладі українською означає: «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду». Ми обрали термін «концепція» для заголовку з огляду на те, що власне іноземні тренери*, які пояснюють сутність *Community policing* називали її *філософією*, *іноді методологією (тобто певний підхід, інструмент для вирішення проблем у сфері правоохорони)*. Тож Концепція (від лат. *conceptio* – осягати, сприймати), це – «система поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний задум; ідея чи план нового, оригінального розуміння; конструктивний принцип художньої, технічної та інших видів діяльності» [1]. *Таким чином йдеться про певну систему поглядів, ідей, що мають бути в основі Поліцейської діяльності, орієнтованої на громаду.*

* Автори мали можливість пройти тренінг «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду» під егідою Канадської поліцейської місії в Україні, в листопаді 2021 року, і вбачають інтерес в ознайомленні колег із матеріалами та ідеями цього курсу.

Фактично з точки зору теорії права маємо цікавий факт імплементації підходів англосаксонської правоохоронної доктрини в континентальну. Континентальна правова традиція визнає за державою право представництва та захисту інтересів суспільства, що зумовлює необхідність делегування їй права на застосування примусу, тоді як англосаксонська правова доктрина не абсолютизує ролі держави у сфері безпеки та передбачає значну роль недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності та її децентралізацію [2]. Такий собі процес конвергенції, що є тенденцією розвитку сучасного європейського права з огляду, наприклад, на діяльність ЄСПЛ та застосування його рішень як джерела права в національній правовій системі. Якщо проаналізувати український Закон про поліцію, то такий вплив громади на призначення поліцейських вбачається лише в теорії чи перспективі. Водночас правовою основою для цього є один із принципів Закону про поліцію – ст. 11 «Взаємодія з населенням на засадах партнерства».

Нагадаємо, що правові принципи поліцейської діяльності, орієнтовані на громаду розроблені англійським юристом Робертом Піллем [Роберт Піль], який є творцем Ірландської королівської поліції. Саме це сформувало його авторитет як державного службовця, і згодом він неодноразово займав пост прем'єр-міністра у Великій Британії (І половина XIX століття). Саме йому доводилося вирішувати надскладні задачі забезпечення правопорядку фактично на окупованих ірландських землях. Ось ці принципи:

- Поліція існує, щоб запобігати злочинам і порушенню правопорядку.
- Схвалення населенням діяльності поліції.
- Поліція повинна прагнути добровільної співпраці громадськості і, водночас, дотримання закону.
- Співпраця поліції з громадськістю пов'язана безпосередньо із застосуванням сили для підтримки правопорядку.
- Поліція прагне суспільного визнання шляхом постійної демонстрації свого неупередженого служіння закону.
- Застосування фізичної сили в крайньому випадку. Спілкування - це головне.
- Поліція - це громадськість, а громадськість - це поліція; охорона правопорядку відбувається за спільною згодою.

- Поліція повинна завжди зосереджувати увагу на виконанні своїх обов'язків, а не «компроментувати»* повноваження судової влади.

- Ефективність поліції повинна вимірюватися відсутністю злочину, а не реагуванням на нього [3].

У безпосередньому дискурсі з іноземними тренерами, з якими мали честь вчитися та дискутувати, ми спільно дійшли висновку, що основною (концептуальною) ідеєю, яка базується на вказаних вище принципах є співпраця поліції з громадою, і заснована на взаємній довірі між ними. Тобто співпраця як сила, м'яка сила – замість примусу. Очевидно *не йдеться* про несприйняття легального примусу як методу поліцейської діяльності, скоріше про його вторинність у налагодженні поліцейської діяльності орієнтованої на громаду. Тут щоправда треба розуміти, що апріорі поліцейський має на меті втілювати вказаний підхід (концепцію).

Також це передбачає певний вплив громади на діяльність поліцейського офіцера громади, зокрема, вплив громади на призначення таких поліцейських. Необхідно знати, що йдеться про концепт (Community policing) розроблений в межах англосаксонської правової системи, де громада має суттєвий вплив на поліцію: «У Великій Британії поліція організована за географічним принципом, коли кожен регіон має власні сили. Поліцейські сили в Англії, Уельсі та Шотландії перебувають під керівництвом місцевого командування поліції, яке складається з членів місцевих рад, магістратури та незалежних представників» [4].

Водночас як вбачається, концепт «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду» може бути адаптований МВС України в освітньому процесі. Відтак ми взяли на себе сміливість перелічити теми (модулі) із вказаного курсу, які вже є імplementовані в навчальних програмах Львівського державного університету внутрішніх справ.

Якщо йдеться про блок фундаментальних дисциплін, якою, зокрема, є *юридична* чи *поліцейська деонтологія*, то перспективним вбачається розмістити (адаптувати) у перелік тем вказаних навчальних курсів ті теми, які власне і вивчаються в межах тренінгу «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду». Наприклад, поняття поліцейської діяльності та сутність концепції «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду», власне як її складової, може бути розміщені в темі

* Поліція не підміняє суд і не перебирає на себе повноважень чинити правосуддя.

«Поняття, зміст і функції правоохоронної діяльності. Поліцейська діяльність». Метою запровадження такої підтеми чи розділу очевидно має проілюструвати студентів (курсантів), що у сфері правоохоронної діяльності не завжди найкращим буде силовий підхід (легітимний примус), радше навпаки – співпраця з громадою на основі довіри може стати перспективною альтернативою.

Серед модулів тренінгу «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду» є і такий, що має назву: «Права людини і гендерні питання: модуль 6», де акцентовано, що гендерна рівність є питанням прав людини. Саме таким шляхом пішли і ми коли готували тематику для поліцейської та юридичної деонтології, включивши зокрема, вказану тему в навчальний посібник «Поліцейська деонтологія» [5]. Аналогічно і з *модулем 8* цього тренінгу «Етика і основні цінності», - вказана тема також унесена до курсу з Юридичної і поліцейської деонтології, хоч і називається дещо по-іншому «Деонтологічні кодекси у сфері поліцейської діяльності». Однак стандарти поліцейської діяльності якраз і містяться в кодексах для поліції, зокрема Європейському кодексі поліцейської етики 2001 р. чи Декларації про поліцію 1979 р., де міститься окремий розділ «Етика».

Не залишився без уваги *модуль 7* «Домашнє насильство». Увесь матеріал щодо протидії та запобігання домашньому насильству, правове регулювання протидії домашньому насильству: національний та міжнародний вимір, дії поліцейських щодо реагування на факти психологічного, економічного, фізичного та сексуального насильства використовується під час вивчення навчальної дисципліни *«Запобігання та протидія домашньому насильству»*.

У темі «Ефективна комунікація з молоддю», про яку йшлося в одному з модулів тренінгу зазначено, що «...багато поліцейських не розуміють, чому підлітки час від часу поведуться імпульсивно, ірраціонально чи небезпечно. Іноді здається, що підлітки не обдумують свої дії або не розглядають наслідки в повній мірі. Їм все одно, і вони не бажають прислухатись до вашого дорослого способу мислення...». Водночас питання налагодження контакту з молоддю та профілактики злочинів та правопорушень серед неповнолітніх, покладених на підрозділи ювенальної превенції закладено в межі вивчення навчальної дисципліни *«Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції»*.

Таким чином концепт «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду» може бути адаптований МВС України в освітньому процесі з метою його реалізації в практичній правоохоронній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Концепція. *Енциклопедія сучасної України: Сайт*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=3256 (дата звернення: 01.12.2021)
2. Григоренко І.А. Правоохоронна діяльність в Україні та Німеччині (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, НАВС, 2014. 19 с.
3. Вступ до навчального курсу «поліцейська діяльність, орієнтована на громаду»: модуль 1. European Union Advisory Mission. 13 с.
4. Система державного управління Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії: досвід для України. Уклад. П. І. Крайнік ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. К. : НАДУ, 2011. 48 с.
5. Поліцейська деонтологія: навчальний посібник. За заг. ред. В. Я. Марковського. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 316 с.

Шевців Ю.М.

здобувач кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
науковий співробітник відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Сім'я є найважливішим інститутом суспільства, яке охоплює практично всі аспекти людської життєдіяльності та виступає першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку держави. У різні історичні періоди шлюбно-сімейні відносини видозмінювалися, а від так змінювалася й система норм, що врегульовувала такі відносини. Аналіз інституту сім'ї в українських державних формаціях минулого є актуальним завданням сучасної науки, оскільки дозволяє прослідкувати розвиток шлюбно-сімейного права та його місце в суспільстві.

Галицько-Волинська держава (1199-1349 рр.) – одна із найдавніших державних утворень на території сучасної України, успадкувала в цілому й державотворчі традиції і систему норм держави – Київської Русі. У часи існування Галицько-Волинської держави джерелами права, які регулювали шлюбно-сімейні відносини були «Руська Правда», устави князів Володимира та Ярослава, в яких визначалися відносини чоловіка і дружини, стосунки між членами сім'ї. Надалі спробуємо здійснити короткий аналіз норм, які

регулювали шлюбно-сімейні відносини в Галицько-Волинській державі.

В «Уставі князя Володимира» до компетенції духовного суду належало вирішення шлюбних справ про розлучення, викрадення нареченої, неможливість одруження через наявність ступенів споріднення і свояцтва; сімейних – сварки між подружжям з приводу майна, погане поводження дітей з батьками; перелюб тощо [4, с. 10]. Таким чином, «Устав князя Володимира» був одним із перших документів, що встановлював і регламентував шлюбно-сімейні взаємини.

Низка положень шлюбно-сімейного права було відображено у Короткій і Просторовій редакціях «Руської правди». Відповідно до її норм, умовами дійсності шлюбу вважалося: досягнення шлюбного віку нареченого (14-15 р.) і нареченої (12-13 р.); добровільна воля наречених і згода їхніх батьків чи опікунів. У Галицько-Волинській державі заборонялося укласти шлюб не тільки близьким родичам, а й хрещеним батькам і усиновленим та особам з родини усиновителя [4, с. 11].

Окремим історико-правовим документом, який містив систему правових норм, що регулювали порядок укладення шлюбу і шлюбні відносини загалом був «Устав князя Ярослава про церковні суди». За Уставом встановлювався інститут заручин, що був важливим в юридичному аспекті актом [4, с. 10].

У Галицько-Волинській державі процедура одруження складалася з трьох етапів: заручини, вінчання (шлюб) та консумація.

Шлюбіві передували заручини, на яких досягалася попередня згода між майбутнім подружжям, відбувалося публічне проголошення для всієї громади їхнього наміру укласти шлюб та доводилася відсутність кровного споріднення. Від заручин до вінчання мало пройти три тижні. Цей термін давали для того, щоб будь-хто з громади мав можливість повідомити зацікавлених осіб про перешкоди, через які шлюб не міг бути укладений [1, с. 20]. Основне значення в церковному шлюбі отримав церковний обряд вінчання. Вінчання відбувалося в церкві за обов'язкової участі священика та в присутності свідків [2, с. 135-136]. Остаточню шлюб вважався укладеним після його фізичного підтвердження – консумації. Консумація (*лат. consummatio* – *довершення*) у традиціях і статутах цивільного або релігійного закону – перший статевий акт після офіційного одруження як завершальний етап шлюбної церемонії (відсутність консумації (незалежно від причин) могло бути приводом для анулювання шлюбу) [5].

Отже, можемо стверджувати, що норми, які врегульовували шлюбні відносини у Галицько-Волинській державі ґрунтувалися на «Руській Правді», уставах князів Володимира та Ярослава. Частково, елементи тогочасного шлюбного процесу можна спостерігати і в сучасному українському суспільстві (заручення, вінчання).

Просторова редакція «Руської правди» в цей період вводить норму, що вперше регулює питання встановлення законності народження дитини. До цього часу, правова система не вбачала різниці між законнонародженими та незаконнонародженими дітьми.

Правове становище жінки в сім'ї було, як для того часу, на високому рівні, її права охоронялися законом. Про майнові відносини чоловіка і дружини у «Руській Правді» та інших джерелах права Галицько-Волинської держави є низка постанов. Родичі – батьки та брати, видаючи дочок і сестер заміж, наділяли їх певним майном (посагом). Це майно повинно було передаватися після смерті дружини її спадкоємцям. Джерела права Галицько-Волинської держави не містять багато матеріалу для висвітлення питання особистих і майнових відносин батьків та дітей. Але безсумнівно, що патріархальні відносини у сім'ї в деяких випадках мали місце впродовж існування Галицько-Волинської держави. Батько як глава сім'ї користувався авторитетом серед своїх дітей, керував розподілом обов'язків, майном, діяльністю своєї родини [1, с. 20].

У Галицько-Волинській державі, якщо після смерті батька залишалась мати, то опіку над малолітніми дітьми не встановлювали. Мати керувала домом і господарством. Якщо мати виходила заміж, для дітей призначали опікуна, а матір повинна була повернути своїм дітям і наявне майно, і майно, яке вона втратила при управлінні. Опікуном призначався найближчий родич. «Руська Правда» передбачала випадки, коли опікуном ставав вітчим. На вітчима покладали обов'язок повернути всі витрати, яких могли зазнати пасинки і падчерки під час його опіки. Найближчий родич, який ставав опікуном, приймав майно підпічних при свідках. Із завершенням опіки, опікун зобов'язаний був повернути прийняте майно у цілості з усіма прибутками. Опіка припинялася з досягненням підпічними такої зрілості, коли «будут сами собою печалувати» [2, с. 137-139]. В той же час у «Руській Правді» не згадувалося, які установи керували справами опіки. Більшість дослідників вважає, що це була церква. Тому, можемо стверджувати, що жінка у Галицько-Волинській державі була наділена значними особистими та майновими правами.

«Устав князя Ярослава про церковні суди» передбачав причини для розірвання шлюбу: порушення подружньої вірності; виявлення

факту кровної спорідненості між подружжям; нездатність чоловіка до інтимних стосунків, після трьох років співжиття; коли чоловік або жінка намагалися позбавити життя один одного; невідоме перебування чоловіка протягом 5 років та інші. Процедура розлучення відбувалася лише в надзвичайних обставинах за особистим дозволом митрополита чи патріарха. Водночас, у церковній практиці як Галицько-Волинського держави, так і Київської Русі, відбулося відхилення візантійського законодавства. Так, «Церковний статут князя Ярослава», з одного боку, перераховував не всі приводи до розлучення, зазначені у візантійському праві, з іншого боку, розширювалося коло випадків за якими дружина могла вимагати розлучення, зокрема: торгівля чоловіка честю своєї жінки; бездоказовість звинувачень жінки у статевих стосунках з іншими чоловіками, приведення чоловіком у сімейний дім коханки та інші. Питання щодо розлучення було виключно компетенцією Церкви [3, с. 65].

Отже, у Галицько-Волинській державі існувала достатньо розвинена система шлюбно-сімейного права, основу якої було отримано у спадок від Київської Русі. «Руська правда», яка була основним джерелом права того часу, вплинула на подальший розвиток усього українського законодавства.

Поряд із «Руською Правдою», шлюбно-сімейні відносини врегульовувалися й іншими писаними джерелами, зокрема «Уставом князя Володимира» та «Уставом князя Ярослава про церковні суди». Таким чином, система норм Галицько-Волинської держави охоплювала і регулювала основні шлюбно-сімейні інститути, зокрема інститут шлюбу, інститут сім'ї, інститут батьківства.

Список використаних джерел:

1. Бойко І.Й. Розвиток Цивільно-правового регулювання майнових відносин у Галицько-Волинській державі (1199-1349 рр). *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 15–22.
2. Тищик Б.Й., Бойко І.Й. Історія держави і права України: підручник. К.: ІнЮре, 2015. 808 с.
3. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспект лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
4. Проблеми сучасного сімейного права: моногр. / за наук. ред.. док. юрид. наук І.С. Лукасевич-Крутник. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 208 с.
5. Консумація. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=10163&action=show>

Шебет У.Р.
здобувачка вищої освіти Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:
Наливайко Л.Р.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Для сучасних демократичних, правових та соціальних держав, які визнають людину найвищою соціальною цінністю, надзвичайної актуальності набуває питання ефективної реалізації прав та свобод людини і громадянина. Внаслідок впливу глобалізаційних та євроінтеграційних процесів на найважливіші сфери життя українського суспільства, простежується певний позитивний розвиток системи гарантування прав і свобод різних категорій населення. Однак, анексія Автономної Республіки Крим та збройний конфлікт на Сході України стали кризовими явищами, які зумовили гостру необхідність модернізації системи захисту прав та свобод такої категорії суб'єктів як внутрішньо переміщені особи. Особливого значення для реалізації, охорони і захисту прав та свобод внутрішньо переміщених осіб набувають організаційно-правові гарантії як система суб'єктів, які забезпечують таке гарантування.

Різні аспекти гарантування прав та свобод, у тому числі й внутрішньо переміщених осіб здійснювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені такі, як: М. Баглай, Дж. Блау, П. Болл, О. Бережнов, М. Бесчастний, С. Бостан, Н. Болотіна, О. Білоскурська, Н. Вітрук, А. Колодій, В. Колпаков, В. Копейчиков, В. Котюк, В. Кравченко, М. Орзих, А. Олійник, В. Патюлін, В. Погорілко, О. Петришин, І. Погребний, П. Рабінович, В. Тацій, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Чиркін, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін.

Організаційно-правові гарантії, які становлять другу підгрупу юридичних гарантій прав і свобод, передбачені в нормативно-правових актах суспільно-політичні інституції, на які покладаються відповідні функції та повноваження щодо організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони і захисту свободи людини і громадянина [5, с. 157].

Гаранти прав і свобод внутрішньо переміщених осіб повинні вжити певних кроків, які забезпечуватимуть ефективність реагування на внутрішнє переміщення в Україні та реалізацію прав зазначеної категорії осіб, зокрема: запобігання переміщенню і мінімізацію його несприятливих наслідків; підвищення національної обізнаності про проблему; збір даних про кількість і стан вимушених переселенців; підтримку тренінгів щодо прав вимушених переселенців; створення правової бази (англ. legal framework), що забезпечує захист прав внутрішньо переміщених осіб; розробку національної політики щодо внутрішнього переміщення; визначення координуючого органу (англ. focal point) щодо питань внутрішньо переміщених осіб; заохочення національних правозахисних інституцій (англ. national human rights institutions) опікуватися питаннями внутрішнього переміщення; забезпечення участі внутрішньо переміщених осіб у прийнятті рішень; підтримку довгострокових рішень; виділення достатніх ресурсів для вирішення питань внутрішнього переміщення [1]. До того ж, до кроків може бути віднесена співпраця з міжнародним співтовариством, коли національні ресурси є недостатніми для ефективної реалізації, охорони та захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Сьогодні система організаційно-правових гарантій в Україні складається з: Верховної Ради України та Президента України; Кабінету Міністрів України, міністерств та інші центральні органи виконавчої влади; Місцевих державних адміністрацій й органів місцевого самоврядування; Судів і прокуратури України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Адвокатури; Політичних партій і громадських організацій; Міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Парламентські гарантії. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Приймаючи законодавчі акти Верховна Рада України гарантує права та свободи людини і громадянина в цілому, а також окремих категорій, наприклад, внутрішньо переміщених осіб. Так, внутрішньо переміщені особи можуть звернутись до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Таке звернення може бути, як усним – на «гарчу лінію», письмовим, або через особистий прийом Уповноваженого [3, с. 96]. У 2019-2021 роках Україна зіткнулася з пандемією COVID-19. Хоча особисті прийоми громадян в усіх державних органах й були призупинені, однак державні інституції приймали всі звернення громадян, крім того, нарівні з письмовими, усними зверненнями на «гарячі лінії», працювали й електронні звернення. На такі звернення

повинно було бути відповідне реагування та усунення перешкод у реалізації законних прав людини та громадянина.

Президентські гарантії. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, зокрема приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні та здійснення помилування.

Урядові гарантії. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Важливою інституційною (інституційно-організаційною) гарантією є функціонування Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. У відповідному положенні статус цього міністерства визначено як: центральний орган виконавчої влади, головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях та тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя, та прилеглих до них територій, інформаційного суверенітету України [2].

Судові гарантії. Права і свободи людини захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Конституцією України визначено, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [4, с. 172].

Отже, під організаційно-правовими гарантіями прав і свобод внутрішньо переміщених розуміють внутрішньоузгоджену комплексну систему інституцій, до якої входять органи публічної влади та інститути громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на забезпечення, реалізацію та захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. До зазначених гарантій можуть бути віднесені наступні: парламентські, президентські, урядові та судові гарантії.

Список використаних джерел:

1. Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons. Global Protection Cluster. 2010. 533 p. URL: <http://www.refworld.org/docid/4790cbc02.html>.
2. Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: Постанова Кабінету

міністрів України. Положення № 566 від 08.06.2016 № 376. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#Text)

3. Заворотченко Т. М. Гарантії реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 94-99

4. Пастухова, Л. В. Європейський механізм забезпечення прав людини : навч. посіб. – Сімферополь: Таврія, 2009. – 224 с.

5. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / М-во юстиції України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.

Шерстюкова Л.В.

здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Наливайко Л.Р.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституція України, не лише як Основний Закон держави та навіть не тільки як акт установчої влади народу, але й як ціннісний документ, що містить світоглядні настанови для ефективного та гідного функціонування суспільства і держави, є, очевидно, реальним підґрунтям для належного забезпечення найважливіших процесів національного державотворення. Для цього, без сумніву, необхідна наявність ефективної системи правової охорони Конституції, в тому числі, для здійснення ефективної правової охорони Конституції.

Теоретичну базу проведеного дослідження становлять роботи таких українських вчених: В.Б. Авер'янова, Я.О. Берназюка, О.Т. Волошук, В.О. Гергелійника, А.З. Георгіци, В. С. Кобрина, І.Б. Коліушка, І.В. Корейби, В.В. Кравченка, А.П. Крусянта ін.

Що стосується питання визначення поняття «правової охорони конституції» то у науковій літературі традиційно виділяють два підходи до його розуміння. Перший підхід широкий, згідно якого мова йде про охорону конституції всіма можливими засобами та способами, включаючи і правові. Другий – вузький, який визначає власне правову охорону конституції та веде мову про виключно правові засоби і

способи її охорони.

Правову охорону конституції, на переконання М. Тесленко, розглядають у широкому (охорона конституції всіма галузями права) і вузькому (спеціальні конституційні засоби охорони: конституційний контроль і нагляд, конституційна відповідальність) значеннях [1, с. 12]. Суб'єктами охорони конституції в такому широкому розумінні є всі ті державні органи, об'єднання громадян, фізичні і юридичні особи, які сприяють реалізації конституційних норм [2, с. 12].

3. Луць пропонує розглядати категорію охорони конституції у широкому (загальносоціальному) і вузькому (спеціально-юридичному) розумінні, тобто у розумінні власне правової охорони [1, с. 13]. Завданням правової охорони конституції є контроль за правомірністю дій суб'єктів права, а у разі виявлення правопорушень – вжиття заходів для відновлення порушеного правопорядку, застосування державного примусу до правопорушників, створення умов для запобігання правопорушенням [2, с. 12]. Крім того, на наше переконання, з метою забезпечення правової охорони Конституції України Прем'єр-міністра України варто наділити правом на конституційне подання до Конституційного Суду України з питань конституційності актів Президента України, неконтрасигнованих за положеннями ст. 106 Конституції України.

Остання важлива ділянка роботи Прем'єр-міністра України по забезпеченню правової охорони Конституції України лежить у сфері зовнішньої політики та укладенні від імені Уряду України міжнародних договорів України. Активний розвиток інтеграційних процесів в Європі, зростання їх важливості для подальшого розвитку континенту відбувається у рамках інтенсивного міжнародного діалогу, в якому прем'єр-міністри, які представляють власні держави, є рівними, незалежно від відмінностей в їх «домашньому» обсязі повноважень. Також простежується персоналізація влади, коли носії посади глави уряду внаслідок особистісних характеристик і своєї залученості в міжнародні справи здатні відігравати більшу суспільну роль, ніж передбачено формальними повноваженнями [3, с. 50].

Д. Таран зазначає, що підхід розмежування понять «охорона конституції» і «правова охорона конституції», в контексті широкого та вузького підходів до інтерпретації охорони конституції є найпоширенішим серед науковців. На його переконання правова охорона конституції і є охороною конституції у вузькому розумінні. Охорона конституції розглядається як більш широке поняття, правова ж охорона є вужчим поняттям, що включає в себе тільки юридичні засоби [1, с. 13]. По суті, охорона (захист) конституції – обов'язок і

завдання всіх державних органів і посадових осіб, які виконують їх шляхом застосування різноманітних правових засобів у межах наданої їм компетенції. Водночас особлива відповідальність покладається на вищі органи державної влади: главу держави, парламент, уряд [2, с. 12].

Прем'єр-міністр України, укладаючи міжнародний договір від імені Кабінету Міністрів України, здійснюючи попередній конституційний контроль, має чітко вичитувати та аналізувати текст такого договору на його відповідність Конституції України. Крім того, Прем'єр-міністр України як глава уряду має здійснювати попередній конституційний контроль за укладенням міжнародних договорів України від імені Кабінету Міністрів України окремими міністрами, уповноваженими на таке укладення та підписання. Таким чином, наведені положення та пропозиції по внесенню змін до Конституції та законів України покликані забезпечити правову охорону Конституції України з боку Прем'єр-міністра України та посилити його роль та статус у системі органів публічної влади в Україні.

Про збагачення конституційно-правової доктрини у питанні розуміння сутності та змісту поняття «правова охорона Конституції», на думку Є.В. Черняк, свідчить використання даної термінології в окремій думці судді Конституційного Суду України. Суддя Конституційного Суду України М.І. Мельник, в окремій думці стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам ст. 157 і 158 Конституції України, зазначив, що правова охорона Конституції України є фундаментальною гарантією прав і свобод громадян України [4, с. 68].

Отже, зважаючи на розглянуті вище основні підходи, можемо запропонувати визначення правової охорони Конституції України в сучасних реаліях українського державотворення. Правова охорона Конституції України - це система правових заходів та засобів, які здійснюються суб'єктами конституційно-правових відносин з метою забезпечення верховенства Конституції на всій території України, у всіх сферах функціонування суспільства та держави, і є фундаментальною гарантією прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Список використаних джерел:

1. Грабчук Я.І. Кабінету Міністрів України як суб'єкт правової охорони Конституції України. *Дисертація на здобуття*

наукового ступеня кандидата юридичних наук. Ужгород. 2018. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/18108>

2. Балинська О.М. Правова охорона Конституції України. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики (до 20-ї річниці Конституції України): матеріали наукового семінару (24 червня 2016 р.) упор. М. В. Ковалів. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 372 с.* URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/seminar_24_06_2016.pdf

3. Грабчук Я.І. Роль Прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 5, том 1, 2017.* URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/5/tom_1/12.pdf

4. Грабчук Я.І. Основні підходи до визначення поняття правової охорони Конституції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018.* URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/711565.pdf>

Шишко В.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОГЕНЕЗ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Формально правові норми створюються шляхом прийняття нормативних актів уповноваженим органом. Форма цих актів може бути різною: закони, конституції, постанови, статuti тощо. Попри це, багато правових норм конкретного народу виникає стихійно, подібно до того, як виникають мораль чи мова того ж народу, або, навіть, виділячись із них.

Під правогенезом в науці прийнято розуміти певний доправотворчий етап (процес), який зумовлює об'єктивну необхідність створення чи санкціонування відповідної норми права. Щоб не дублювати зміст широкої категорії «правоутворення», яка включає різні етапи та складається з певної системи елементів, можна погодитись з доцільністю такого розмежування. При дослідженні правогенезу акцентується увага на співвідношенні та взаємозв'язку суспільства і права, права і культури, антропо- і соціогенезу.

Етимологічне значення слова генеза (як і генезис) походить з грецького *γένεσις* — породжую, створюю, а також з латинського — *genesis*, що означає процес походження, утворення, виникнення [8, с. 150]. Стисле визначення правогенезу дає російський дослідник А. Мусатян, який зазначає, що під правогенезом слід розуміти соціально-історичний процес формування норм права. Так, А. Мусатян, виділяє суб'єктивний і об'єктивний елементи формування права. Під останнім розуміється історичний процес виникнення права як складного соціального феномена. Цей процес незалежний від суб'єктивного волевиявлення позначається терміном «правогенез» [5, с. 9-10].

Таким чином, правогенез є складовою більш ширшої категорії «правоутворення», яка включає також правотворчість та соціалізацію норми права.

В основі більшості концепцій існує уявлення про виокремлення соціальних законів від законів природи, що можливе лише у людському середовищі. Правогенез, як соціальне явище, потрібно розглядати в контексті антропосоціогенезу, в тому числі в контексті культурологічних концепцій, адже право, особливо архаїчне, часто відносять до елементів культури.

Стимулом до появи теорії виникнення права стала ідея закономірного розвитку людства, яка була поширеною у наукових колах XIX ст. В юриспруденції цю ідею вперше виразили представники історичної школи права [4, с. 2-11]. В рамках цієї наукової школи досліджувались питання виникнення і історичного розвитку права. Так, Ф. Савіньї обґрунтовував органічну теорію виникнення і розвитку права, згідно з якою, право не створюється свідомою творчістю людини, а виникає завдяки «безособовому народному духу» [10, с. 86].

Питання правогенезу були в центрі уваги і теорії еволюціонізму (XIX ст.). Відповідно до неї, процес розвитку є прямолінійним та слідує від простого до більш складного (представники — А. Бастіан, Г. Морган, Г. Спенсер, Е. Тейлор, Дж. Фрейзер та ін.). Юридичний еволюціонізм виділяє появу правових норм на особливому етапі розвитку суспільства, який характеризується виникненням інституціоналізованих форм спонукання до виконання права та вирішення конфліктів у судовому порядку [1, с. 35].

Французька психологічна школа (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль) першими почали виділяти колективну, а не індивідуальну психологію: "колективна свідомість", "колективні уявлення", "пралогічне мислення" [3, с. 88]. Цими категоріями обґрунтовувались ті чи інші

соціальні явища, зокрема і правогенез.

Марксистська концепція правогенезу є послідовно матеріалістичною, зв'язує генезис права із економікою та класовими відносинами а саме право трактується як узаконена воля пануючого класу [2, с. 48]. Варто зазначити, що дана концепція не дає відповіді на глибинне питання виникнення права, адже право зумовлюється також іншими загальносоціальними причинами.

Автор комунікативної концепції права А. Поляков стверджував, що воля законодавця не може «породити» право, якщо вона не вписується в існуючу у суспільстві систему цінностей А. Поляков також звертає увагу на зв'язок проблеми правогенезу із проблемою етногенезу. [7, с. 218-220].

Американський соціолог права Р. Паунд розробив теорію юридичного інтересу, та описав поняття правоутворюючого інтересу, під яким розумів ті вимоги, які підлягають визнанню, урахуванню та захисту з боку законодавців [9, с. 65]. Ще один американський соціолог Т. Парсонс, відомий як автор культурно-нормативної концепції права, виділяв три історико-логічні підстави права: формальну, реальну і повну, а також ввів поняття ідентифікації цінностей, як результат об'єктивного процесу адаптації до умов суспільства. Остання, так звана «повна» підстава права, визначається у зв'язку з осмисленням цінності (реальної підстави) та норми (фактичної підстави). [6, с. 17].

Незважаючи на відмінність поглядів науковців щодо питання правогенезу, все ж варто зазначити, що більшість з них схильна виділяти як об'єктивні (історичні, етнографічні, соціальні, економічні, природні) так і суб'єктивні (колективна та індивідуальна свідомість) фактори виникнення і розвитку права. Право є продуктом соціокультурних закономірностей і є невіддільним від природи людини як соціальної істоти.

Комплексне розуміння проблеми правогенезу має значення для виявлення позитивних чи негативних наслідків впливу на функціонування та ефективність правових інститутів та системи права в цілому. Так, з одного боку, соціум є середовищем виникнення і буття права, а з іншого боку, існує потреба в коригуванні змісту окремих складових суспільства (економіки, політики, культури) в індивідуальних, громадських та публічних інтересах. Тлумачення права як органічної взаємозалежної частини культури підводить до висновку про неможливість проводити окремі ізольовані зміни одного елементу загальної соціокультурної реальності без значного впливу на всю систему, і наслідки таких штучних перебудов буває важко

передбачити. Причиною є існуючий соціальний взаємозв'язок між елементами соціокультурної системи. Таким чином, соціальні фактори як складові процесу утворення права взаємодіють між собою і в кінцевому рахунку надають системний вплив на характер та зміст правоутворюючого процесу.

Список використаних джерел:

1. Агафонова Е. А. Юридическая антропология: концептуальные идеи и принципы: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2009. 145 с.
2. Алексеев С. С., Архипов С. И. Теория государства и права. М.: Норма, 1998. 456 с.
3. Данилюк І. В. Франц Боас як фундатор етнологічного напрямку сучасної етнічної психології. *Вісник Київського університету. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. Київ, 2005. Випуск 22-23. С. 86-89.
4. Муромцев С. А. Образование права по учениям немецкой юриспруденции (1886). *Немецкая историческая школа права. Антология*. Челябинск: Социум, 2010 г. 516с.
5. Мусатян А. В. Механизм правообразования: идейно-теоретический и технико-юридический аспекты: автореферат дисс. ... канд. юр. наук: 12.00.01. СПб. 2006. 23с.
6. Парсонс Т. Система современных обществ. М.: Аспект-Пресс, 1997. 345 с.
7. Поляков А. В. Правогенез. *Правоведение*. 2001. № 5. С. 216-234.
8. Словник іншомовних слів / Під ред. О. С. Мельничука. К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1974. 776 с.
9. Честнов И.Л. Правопонимание в эпоху постмодерна. *Правоведение*. - С.-Пб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2002, № 2. С. 4-16.
10. Pound R. Social Control through Law. New Haven: Yale Univ. Press; Oxford Univ. Press, 1942.
11. Savigny F. C. von. Vom Beruf unserer Zeit fue Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Heidelberg, 1840.

Юркевич Ю.М.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

16 листопада 2021 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про медіацію», який 23 листопада направлено на підпис Президентові України. Законодавство про медіацію ґрунтуватиметься на Конституції України і складатиметься з цього Закону та інших нормативно-правових актів [1]. При цьому, ст. 55 Конституції України [2] гарантує кожному права щодо захисту своїх прав та свобод від протиправних посягань та порушень будь-якими засобами, незабороненими законом. Також, за змістом ст. 124 Конституції України обов'язок досудового порядку врегулювання спору може бути визначено виключно на підставі закону.

Альтернативне вирішення спорів стосується будь-яких способів їхнього врегулювання за межами судових процедур. Альтернативні способи вирішення спорів зазвичай включають ранню нейтральну оцінку, переговори, примирення, посередництво та арбітраж. По мірі збільшення навантаження на судову систему, зростання витрат на судові процеси та затримок часу, що продовжують супроводжувати їх учасників, все більша кількість держав експериментують із програмами альтернативних способів вирішення спорів. Деякі з цих програм є добровільними; інші – обов'язкові. Хоча двома найпоширенішими формами альтернативного вирішення спорів є арбітраж та медіація, учасники відповідних відносин майже завжди намагаються вирішити суперечки шляхом переговорів, а головною перевагою цієї форми є те, що вона дозволяє самим сторонам контролювати процес та вирішення [3].

Відповідно до Директиви ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних питаннях, під «транскордонним спором» розуміють будь-який спір, в якому хоча б одна зі сторін має постійне місце проживання або звичайне місцеперебування в державі-члені, відмінному від будь-якої іншої сторони, в день, коли: сторони погоджуються використовувати посередництво після того, як суперечка виникла; посередництво призначається судом; зобов'язання використовувати посередництво виникає в силу національного

законодавства; або сторони запрошені звернутися до посередництва в цілях його застосування [4].

У зв'язку з цим, у країнах Європи 80% спорів, що перебувають у провадженні суду і передаються на медіацію, вирішуються без судового розгляду [5].

Посередництво або медіація – це спосіб вирішення спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам у досягненні згоди щодо ліквідації спору. Переговори або неогоціація – це спосіб вирішення спору безпосередньо сторонами спірних правовідносин (представниками сторін) без участі будь-яких посередників [6, с. 167].

Варто додати, що, попри те, що хоча й обов'язковий досудовий (претензійний, переговорний) порядок врегулювання спорів в окремих галузях (наприклад, у сфері перевезень) і втратив чинність, його актуальність не варто недооцінювати. Досі, учасники суспільних відносин мають можливість врегулювати свої суперечки саме шляхом переговорів. І для цього законодавчо встановлено низку передумов. Наприклад, відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України, суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, сприяє врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами; відповідно до п. 6 ч. 3 ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України, позовна заява повинна містити відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору; відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 197 Цивільного процесуального кодексу України, у підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду [7]. Подібні положення містяться і в Господарському процесуальному кодексі України [8] що регулює, зокрема, процедуру вирішення цивільних (господарських, комерційних) спорів між суб'єктами господарської діяльності, негосподарючими суб'єктами – юридичними особами.

Чинним процесуальним законодавством України передбачено також можливість врегулювання спору за участю судді, яке проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті та не допускається у разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад, а сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції. Під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує

сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. При цьому, суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Врегулювання спору за участю судді припиняється: у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді; у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді (не більше 30 днів з дня постановлення ухвали про його проведення); за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін; у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем [7].

Описаний вище інститут спрямований на спрощене вирішення спору. При цьому його відмінність від класичної медіації полягає в обов'язковій участі судді в переговорному процесі. Однак роль судді обмежена і зводиться до того, що останній не вивчає та не оцінює доказову базу сторін, натомість аналізуючи правовідносини конфліктуючих сторін з позиції судової практики [9].

Згідно з прийнятим Верховною Радою України Законом «Про медіацію», його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності. Однак, медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації [1].

У зв'язку з цим, варто вказати, що, як вбачається зі змісту Директиви ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних питаннях [4], терміном «медіація» (лат. – *mediare* – бути посередником) називаються переговори між сторонами за участю та під керівництвом нейтрального третьої особи – медіатора (посередника), що не має права виносити обов'язкове для сторін рішення (даному

терміну тотожні поняття «посередництво», «примирні процедури», «погоджувальні процедури»).

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що альтернативні способи вирішення цивільних спорів – це комплекс заходів і процесів, пов'язаний із врегулюванням суперечок чи конфліктів юридично рівних, вільних та самостійних учасників цивільного та господарського обороту без винесення судових рішень по суті спорів. Запровадження ефективних альтернативних способів вирішення спорів в Україні сприятиме не тільки удосконаленню позасудових процедур, але й сприятиме покращенню вітчизняного інвестиційного клімату, а також охороні прав та інтересів учасників цивільного обороту загалом.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про медіацію». *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 23.11.2021).

2. Конституція України від 28.06.96 // *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

3. Alternative Dispute Resolution / Cornell Law School. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution (appeal date: 23.11.2021).

4. О некоторых аспектах посредничества (медиации) в гражданских и коммерческих делах: Директива № 2008/52/ЕС Европейского парламента и Совета от 21.05.2008 // *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95/conv#Text (дата звернення: 04.11.2021).

5. Волковицька Н. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? // *Юридична газета.* URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html> (дата звернення: 04.11.2021).

6. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів (ADR – Alternative Dispute Resolution) // *Приватне право і підприємство.* Випуск № 9. С. 165-169.

7. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 // *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#Text> (дата звернення: 04.11.2021).

8. Господарський процесуальний кодекс України № 1798-XII від 06.11.1991 // *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 04.11.2021).

9. Медіація та врегулювання спору за участю судді в господарському процесі. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-vregulyuvannya-sporu-za-uchastyu-suddi-v-gospodarskomu-procesi> (дата звернення: 04.11.2021).

Яремчук В. Д.,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права,

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФЕНОМЕН НАЦІЇ: ЩОДО ДЕЯКИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ

Зазначена проблема багатогранна і насичена безліччю різноманітних нюансів історичного, культурологічного, педагогічного, політологічного, правового, соціологічного, філологічного, філософського та ін. характеру і отримала висвітлення у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених минулого та сьогодення, зокрема, таких як С. Абрамович, З. Бжезинський, Я. Грицак, М. Грушевський, Л. Гумплович, М. Драгоманов, І. Дзюба, В. Згурська, Я. Ісаєвич, В. Карлова, Г. Касьянов, А. Колодій, В. Котигоренко, Я. Крейчі, І. Кресіна, І. Курас, В. Липинський, Т. Масарик, М. Обушний, І. Огієнко, А. Пашук, М. Попович, В. Потульніцький, С. Сірополко, О. Скакун, В. Солдатенко, К. Реннер, Ю. Римаренко, С. Рудницький, Л. Рябошапка, Е. Дж. Сміт, С. Сторожук, І. Фіхте, І. Франко.

Поширення та поглиблення глобалізаційних процесів, на перший погляд, применшують роль націй у вирішенні тих чи інших загальних проблем, протиставляють усталені цінності один одному. Проте саме політично активним спільнотам – націям належить важлива роль у подоланні сучасних викликів, пошуках виходів з різноманітних кризових ситуацій тощо.

У цьому сенсі, на нашу думку, особливої уваги заслуговує звернення до таких наукових напрацювань, що представляють собою справжній фундамент в дослідженні вказаної проблеми, послуговують політико-правовому розумінню нації у житті людської цивілізації.

Феномен нації є предметом дослідження академічних установ та закладів вищої освіти, обговорення на численних науково-практичних заходах, зокрема, таких як «Сучасна політична нація: духовно-моральні, культурно-етичні та соціально-економічні засади розвитку» (м. Київ, ВНЗ «Національна академія управління», Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України та НАН України), «Освіта і доля нації» (м. Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди), «Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції» (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ).

Невичерпність підходів до розуміння проблеми нації в її теоретичному й практичному сенсі постійно викликає інтерес у наукової спільноти, державців. Ми погоджуємось з думкою В. Карлової про те, що: «У контексті сучасної науки існує значна кількість підходів до визначення нації. Однак більшість дослідницьких пошуків у вивченні цієї проблематики й досі стикається з методологічною складністю чітко ідентифікувати універсальні ознаки нації, оскільки кожна національна спільнота формується і розвивається в специфічних, унікальних умовах, які й обумовлюють індивідуальний характер її буття. Саме тому з'ясування сутності нації, моделей її формування та суб'єктів утворення є одним із найскладніших в теоретико-методологічному та практичному відношенні питань, вирішення яких досить часто обумовлюється ідеологічними переконаннями дослідників» [2, с. 6]. І у цьому сенсі не достатньо коректним, на нашу думку, є безапеляційне твердження А. Ніцоя, що «нація будується на основі кількох факторів: етнічного, географічно-кліматичного, культурно-мистецького, економічного й інституційного» [4].

Мають місце дослідження, що відображають як загальний критичний огляд теорій націй [5], так і висвітлення формування модерної нації на історичному тлі історії України XIX-XX століть [1].

На вітчизняному науковому ґрунті ми маємо яскравий приклад щодо глибинного підходу до розуміння особливостей поняття нації, її складових – класична праця видатного українського вченого, одного з провідників національно-визвольного руху в Україні XX ст. В. Старосольського «Теорія нації» [7] – найвизначніша праця життя вченого, вийшла друком у Відні у 1922 р. та, не дивлячись на потуги радянського тоталітарного режиму викреслити з пам'яті українства ім'я та справи цієї людини, висловлені в ній ідеї щодо розуміння нації

«не втратили своєї актуальності для сучасних процесів націотворення в українській державі» [3, с. 42].

В. Старосольський був першим у вітчизняній науці, хто ґрунтовно опрацював питання нації як змісту національної держави. І. Терлюк справедливо зазначає, що вчений «з-поміж основних факторів запоруки міцності зв'язку між нацією та державою, вважав: націю як тільки одну державу; національну (державницьку) ідею як чинник, що творить національну спільноту; демократію як найкращий варіант для функціонування нації (і держави)» [8, с. 29]. І. Стряпко вказує, що «саме демократія як головний чинник націотворення, була наріжним каменем теорії нації В. Старосольського» [6, с. 195].

В. Старосольський вивчаючи феномен нації, намагався з'ясувати її методологічні засади, сутнісні характеристики, об'єктивні і суб'єктивні чинники формування, толерантно ставився до трактувань та висновків попередників та сучасників, наводив незаперечні аргументи щодо власних тверджень стосовно різних шляхів формування та утвердження тих чи інших сучасних націй, а головне – української нації.

Висвітливши труднощі у дослідженні питання про націю (розглядається це у першому розділі «Вступні замітки»), вчений послідовно підходить до розкриття у наступних десяти розділах сутності проблеми через показ атомістичного розуміння нації, нації як суспільства, дійсного значення «об'єктивних» прикмет нації, нації як витвору нової доби історії, нації і демократії, ества нації, нації і держави, універсалізму та нації, проблеми бездержавності та нації; констатує тенденцію злиття нації з державою.

Розуміння ж нації як спільноти, що засновується на волі, ідеї та прагненні до «політичної самодіяльності та самостійності... за суверенність власної держави» [7, с. 93], «повністю кореспондується із сучасними концепціями державо-, етно-, націотворення в Україні», – підкреслювала І. Кресіна, – а «національна ідея визнається... найважливішим чинником, спроможним консолідувати націю, піднести її свідомість, творчу енергію» [7, с. XXXIV].

Нація – природний центр інтересів. Надати цим інтересам правовий захист означає, таким чином, визнати націю повноправним правовим суб'єктом. В цій площині вітчизняна юридична наука на сьогодні повинна ще сказати своє вагоме слово.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. 3-є вид. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.

2. Карлова В. Формування української політичної нації в сучасних умовах: проблеми та перспективи. *Демократичне врядування*. Науковий вісник. 2009. Вип. 4. С. 1–7. URL: http://lvivacademy.com/vidavniststvo_1/visnik4/fail/+Karlova.pdf

3. Надольський Й. Націологічні дослідження Володимира Старосольського. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. 2010. Вип. 15. С.39–43.

4. Ніцой А. Політична нація і громадянство. Про типові спекуляції та можливий український шлях. *Український інтерес*. 08.01.2020, 09.01.2020. URL : <https://uain.press/articles/politychna-natsiya-i-gromadyanstvo-1147206>; URL : <https://uain.press/articles/politychna-natsiya-i-gromadyanstvo-2-1147230>

5. Смит Э. Дж. Национализм и модернизм : критический обзор современных теорий нации и национализма / Пер. с англ. Москва : Праксис, 2004. 464 с.

6. Стряпко І. Теорія нації Володимира Старосольського. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2014. Т. 22. Вип. 24 (2). С. 190-197.

7. Старосольський В. Й. Теорія нації / Передм. І. О. Кресіної. Нью-Йорк; Київ : Наук. Т-во ім. Т. Шевченка : Вища шк., 1998. XL, 157 с.

8. Терлюк І. Український адвокат і правознавець Володимир Старосольський про націю та національну державу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. Том 7. № 3 (27). С. 25–30.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра загально-правових дисциплін
Інституту права

**ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА
ПРАВОТВОРЕННЯ В
КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

*Матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників
VII-го Всеукраїнського круглого столу
3 грудня 2021 р.*

Відповідальний за випуск – Д. Є. Забзалюк
Комп'ютерне верстання – Д. Є. Забзалюк

Підписано до друку 15.12. 2021.
Формат 60х84/16. Гарнітура Times.
Друк цифровий. Папір офсетний.
Ум.-друк. арк. __.
Електронне видання